

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Bc. Věra Kuncová

Magisterská diplomová práce

**Klima v období malé doby ledové a jeho odraz
v narativních pramenech raného novověku**

*Climate during the Little Ice Age and its Reflection
in Narrative Sources of the Early Modern Times*

Vedoucí práce: prof. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.

OLOMOUC 2012

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem veškeré použité prameny, literaturu i ostatní zdroje.

V Rané dne 19. srpna 2012

.....

Děkuji především prof. Jaroslavu Millerovi, M.A., Ph.D. za vstřícnost, hodnotné rady a odborné vedení během mé práce.

Dále bych ráda poděkovala Mgr. Lence Wartové za jazykové korektury, Mgr. Lence Brůčkové za revizi anglického resumé.

OBSAH

ÚVOD	5
1. KLIMA V OBDOBÍ MALÉ DOBY LEDOVÉ, JEHO POJETÍ A HISTORIOGRAFIE.....	7
2. PRAMENY	18
2.1 ROLE PAMĚTÍ (NARATIVNÍCH PRAMENŮ) PŘI ZKOUMÁNÍ RANÉHO NOVOVĚKU	20
2.2 PRÁCE S PRAMENY, CHARAKTER METEOROLOGICKÝCH ZPRÁV.....	29
2.3 NESNADNÁ INTERPRETACE METEOROLOGICKÝCH ZPRÁV .	33
3 PROMĚNLIVOST CEN V ZÁVISLOSTI NA POČASÍ.....	47
3.1 ÚDAJE O VARIABILITĚ CEN	55
4 DOPADY NA OBYVATELSTVO	79
4.1 POČASÍ A SMRT	81
4.1.1 ČLOVĚK A SMRT.....	81
4.1.2 SMRT ZVÍŘAT, ÚHYN.....	92
4.2 ŠKODY	96
4.3 ZÁSAHY METEOROLOGICKÝCH JEVŮ DO ZVYKŮ A ČINNOSTÍ ČLOVĚKA.....	104
4.3.1 ZEMĚDĚLSKÉ PRÁCE.....	104
4.3.2 MOBILITA	105
4.3.3 JAK SE LIDÉ ODÍVALI.....	109
4.3.4 RŮZNÉ ČINNOSTI.....	111
4.4 BŮH NEBO POVĚRY?.....	112
ZÁVĚR	123
ABSTRACT.....	127

PRAMENY A LITERATURA	128
I. Prameny	128
II. Literatura	132
III. Ostatní	138

ÚVOD

Diplomová práce nazvaná *Klima v období malé doby ledové a jeho odraz v narativních pramenech raného novověku* vychází ze studia 35 narativních pramenů. Vybraná díla vynikají značnou žánrovou pestroostí – nejedná se pouze o městské kroniky a deníkové záznamy, ale můžeme zde nalézt také kalendář, autobiografii či zápisník. Ať již prameny obsahují větší či menší množství informací klimatologického charakteru, všechny něco vypovídají o postoji tehdejších lidí k přírodním meteorologickým jevům a všechny určitým a nezaměnitelným způsobem promlouvají o svém autorovi, jehož názory, zájmy a vůbec pohled na svět zásadně ovlivňují ráz jednotlivých pamětí.

Existuje mnoho dílčích disciplín, více či méně známých, které pomáhají historii poznávat minulost. Obrátíme-li pozornost na historickou klimatologii, co se týká prezentace a obecného povědomí o této vědní disciplíně, nepatří mezi historiky mezi zrovna nejfrekventovanější zájmovou oblast, a přitom v kruzích klimatologů po celém světě je vnímána jako něco samozřejmého. Stručně bychom mohli historickou klimatologii představit jako vědu vyskytující se na rozhraní historie a klimatologie, která pracuje hlavně s dokumentárními údaji a využívá metodologii historie a klimatologie. Časově se snaží zaplnit prostor mezi paleoklimatologií¹ a klimatologií období přístrojových měření, popřípadě se s nimi může částečně překrývat. Nejedná se o nový objev, základy historické klimatologie byly položeny již koncem 19. století, ale opravdový rozvoj nastává zejména po roce 1990, kdy dochází k prudkému nárůstu prací v této oblasti a rozšiřování historicko-klimatologického výzkumu do dalších zemí.²

Historičtí klimatologové aktivně přicházejí s množstvím témat, v nichž zpracovávají meteorologické jevy, lokality a období. Záběr tohoto oboru je až

---

¹ Paleoklimatologie je vědní disciplína zabývající se studiem klimatických podmínek v geologické historii.

² Brázdil, R.– Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 1-2. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

obdivuhodný - fenologie, ekonomie, sociologie - to jsou některé z mnoha disciplín, které aplikují na studium počasí v minulosti, a které i nás inspirovaly. Tendencemi nejen současné historické klimatologie, dostupností a rozmanitostí studií se budeme zabývat v samostatné kapitole. V ní také představíme *malou dobu ledovou*, jako časově nesnadno uchopitelné období z pohledu předních klimatologů.

Největší roli v našem bádání hrají samozřejmě prameny, proto je podrobíme důkladné analýze. Chceme v této práci upozornit na přístup ke zprávám meteorologického zaměření. Ukázat, že subjektivní pojetí autora nemusí znamenat pouze překážky, naopak může poskytnout neobvyklý vhled na zaznamenávání zpráv o počasí. Přednostem, ale také nedostatkům v interpretaci meteorologických informací, jež se vyznačují skutečnou rozmanitostí, ponecháme dostatečný prostor.

Cílem studie je obohacení historického pole o uchopení meteorologických zpráv z hlediska dopadu na obyvatelstvo a snad i na dějiny každodennosti. Nemůžeme říci, že klima utváří dějiny, deterministické koncepcce už dosáhly svého zenitu. Klimatické změny jako prvořadý hybatel historického vývoje jsou již *passé*, což si dnes uvědomuje i historicko-klimatologická obec. Nicméně nám jsou blízká slova *Briana Fagana: ...klimatické změny fungovaly nikoliv jako hybatel, nýbrž jako hluboko působící katalyzátor vývoje evropského světa, kde žili všichni vystaveni na milost rozmarům zemědělského hospodaření...*³

A právě tuto myšlenku, se pokusíme v následující práci potvrdit. Využijeme záznamy o proměnlivosti cen určitých komodit jako jednoho z indikátorů přírodních vlivů, a poté svou pozornost zaměříme na člověka, abychom ukázali, že i v meteorologických zprávách pamětí raného novověku jsme schopni nalézt dostatek zajímavých informací, které nám dokážou přiblížit lidské zvyky a obavy.

---

³ Fagan, Brian: *Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850*. Academia, Praha 2007, s. 90.

1. KLIMA V OBDOBÍ MALÉ DOBY LEDOVÉ, JEHO POJETÍ A HISTORIOGRAFIE

Malá doba ledová, období zakotvené mezi středověkým teplým obdobím a teplým dvacátým stoletím⁴, je zajímavá a komplikovaná natolik, že mnozí odborníci se nedokázali sjednotit ani v názoru na její dataci. Vedle přesného časového zařazení tvoří další problematický bod, kterého jsme si vědomi již na začátku práce, sporný pohled klimatologů na podíl vlivu klimatu na společnost i celkově na dějiny. Mezi vědci nepanuje tedy vždy v daných otázkách shoda. Významnou roli při stanovení průběhu a časového vymezení může hrát závislost na geografické oblasti, či existujících údajích.⁵

Pojem *malá doba ledová* (LIA – The Little Ice Age) vznikl díky *Françoisovi Matthesovi*, který jej použil poprvé roku 1939. Nezamýšlel zavést termín čistě vědecký, jednalo se spíše o neformální způsob pojetí. Neměl totiž v úmyslu oddělit chladnější staletí nedávných dob od mnohem studenějšího období, známého klimatologům jako subatlantik, jež začalo kolem roku 2 000 let př. n. l. Briana Fagana, tvůrce ojedinelé knihy s názvem *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850*, která vyšla již v roce 2001, souhlasí s *Matthesem* v úsudku, že LIA trvala od 14. století zhruba do 19. století a je součástí delšího sledu krátkodobých změn od studenějších k teplejším a naopak, jenž začal již před tisíciletími.⁶ Sám název Malá doba ledová by nás lehce mohl uvést v omyl, nejednalo se o trvalé ochlazení (obecně se nemluví o jednolitém hlubokém ochlazení, ale spíše o náhlých výkyvech klimatu,

---

⁴ V originále jsou použity pojmy „*Medieval Warm period*“ a „*warm twentieth century*“ – Pfister, Ch.: Weeping in the Snow. In.: Kulturelle Konsequenzen der „Kleinen Eiszeit“: mit 13 Tabellen ; [internationale Konferenz am Max-Planck-Institut für Geschichte in Göttingen vom 3. bis 6. September 2002] - Cultural consequences of the „Little Ice Age“, s. 43.

O středověkém teplém období nalezneme podrobné informace i v knize Briana Fagana *Malá doba ledová*. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850, který v případě teplého dvacátého století mluví i jako o *soudobém teplém období*.

⁵ Brázdil, R. - Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 16. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁶ Srov.: Fagan, B.: *Malá doba ledová*. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850. Academia. Praha 2007, s. 77-78.

kteře se neustále pohybovaly dopředu nebo dozadu⁷). V rámci období LIA jsou doloženy i fáze *průměrného klimatu*⁸ i teplé extrémy.⁹

Nicméně zpět k dataci *malé doby ledové* a existenci názorů, že se liší časovou interpretací zmíněného období. Mnoho odborníků klade počátek LIA k roku 1300 a závěr do poloviny 19. století. Podle *Briana Fagana* má tento dlouhý interval smysl, protože na úsvitu 13. století začal první postup ledovců kolem Grónska a začátek tohoto století byl ve znamení mohutných dešťů a hladomoru v letech 1315-1316.¹⁰ Jako další autory, kteří sdílejí podobné stanovisko, můžeme zmínit *Stephana C. Portera*¹¹, jenž klade počátek LIA k roku 1250, nebo *Christiana Pfistera*, *Gabrielu Schwarz-zanetti* i *Milèna Wegmanna*, jež počátky tohoto období lokalizují po roce 1300¹². Naproti tomu *Philip D. Jones* a *Raymond S. Bradley* v článku *Climatic variations over the last 500 years*¹³ nabádají k opatrnosti. Říkají sice, že termín *malá doba ledová* je nyní obecně přiřazován k poslední a nejdramatičtější epizodě neoglacianu, ale co se týká délky jejího trvání, panuje značná nejistota o tom, kdy LIA začala a jaké jsou její

---

⁷ Brázdil, R. - Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 16. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁷ Fagan, B.: Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850. Academia. Praha 2007, s. 77-78.

⁸ V originále: phases of *average climate*, ve střední Evropě se jednalo např. o období mezi lety 1318 – 1420, 1620 – 1670 nebo 1718-1730. Více Pfister, Ch.: Weeping in the Snow. In.: Kulturelle Konsequenzen der „Kleinen Eiszeit“: mit 13 Tabellen; [internationale Konferenz am Max-Planck-Institut für Geschichte in Göttingen vom 3. bis 6. September 2002] - Cultural consequences of the „Little Ice Age“, s. 45.

⁹ Tamtéž, s. 53-54.

¹⁰ Fagan, B.: Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850. Academia. Praha 2007, s. 79.

¹¹ Porter, S. C.: Pattern and forcing of Northern Hemisphere glacier variations during the last millenium. Quaternary Research 26, 1986, s. 27–48.

Dostupné na WWW (k datu: 11.4.2012):

<http://courses.washington.edu/cevents/Porter86.pdf>

¹² Pfister, Ch. – Schwarz-Zanetti, G. – Wegmann, M.: Winter severity in Europe: the fourteenth century. Climatic Change 34, 1996, s. 91–108.

Dostupné na WWW (k datu: 11.4.2012):

http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e8355/53_Pfister-Winterseverity-Europe-96_ger.pdf

¹³ Jones, P. D. – Bradley, R. S.: Climatic variations over the last 500 years, in: Bradley, R. S. – Jones, P. D. (eds.): Climate Since A. D. 1500, London – New York 1992, s. 649–665.

Dostupné na WWW (k datu: 9.4.2012):

<http://www.geo.umass.edu/faculty/bradley/jones1992b.pdf>

klimatické charakteristiky.¹⁴ *Jean Grove* přiřazuje začátek *Malé doby ledové* do 13. nebo 14. století s tím, že kulminaci datuje mezi pol. 16. a pol. 19. století.¹⁵ Jiní badatelé vymezují období časově úžeji. Zde se můžeme setkat např. se stanoviskem *Humberta Lamba* a jeho pojetí LIA od roku 1550 do roku 1850.¹⁶

Pracovat s delším časovým úsekem působí značné obtíže. Nicméně naší výhodou zůstává fakt, že období raného novověku není oproti středověké éře zatíženo nedostatkem pramenné základny ohledně zmínek o počasí a pozvolně končí nastupujícím fenoménem v dané oblasti – prvními instrumentálními měřeními, jež byly prováděny v druhé polovině 18. století na několika místech v českých zemích po různou dobu.¹⁷

Předkládaná práce se zaměřuje na počátek 16. století a končí pol. 18. století, takže postihne alespoň nejzajímavější dekády malé doby ledové. *Christian Pfister* považuje díky fenologickému pozorování za hlavní fáze LIA: dlouhodobý pokles teplot, viditelný od roku 1530 a gradující nejstudenějším obdobím let 1560 – 1600, a nejchladnější období 90. let 17. století.¹⁸ O charakteru 16. století a zhoršujícím se chladu a vlhkosti ve střední Evropě pojednává také s *Rudolfem Brázdilem* ve studii „Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe

---

¹⁴ Jones, P. D. – Bradley, R. S.: Climatic variations over the last 500 years, in: Bradley, R. S. – Jones, P. D. (eds.): *Climate Since A. D. 1500*, London – New York 1992, s. 658.

Dostupné na WWW (k datu: 9.4.2012):

<http://www.geo.umass.edu/faculty/bradley/jones1992b.pdf>

¹⁵ Brázdil, R. – Kotyza, O.: *Historická klimatologie a historie*. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008. s. 16-17.

Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM&ved=0OCBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

¹⁶ Pfister, Ch., - Brázdil, R.: *Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension: a synthesis*, s. 7.

Dostupné na WWW (k datu: 14.2.2012):

http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8347/44_Pfister-al-Sixteenth-C-Synthesis-99_ger.pdf

¹⁷ Brázdil, R. - Valášek, H. - Macková, J.: *Meteorologická pozorování P. Tadeáše Štíky v Počaplech z let 1788-1789*. Meteorologické zprávy 55. Praha 2002. s. 161.

Dále k této problematice např.: Brázdil, R. a kol.: *History of weather and climate in the czech lands V: instrumental meteorological measurements in Moravia up to the end of the eighteenth century*. Masarykova univerzita, Brno 2002.

¹⁸ Pfister, Ch.: *The Little Ice Age: Thermal and Wetness Indices for Central Europe*. In.: Rotberg, R. I. – Rabb, T. K. (ed.): *Climate and History. Studies in Interdisciplinary History*, Princeton 1981, s. 85 – 116.

and its Social Dimension: a synthesis“¹⁹. Nastíněnou charakteristiku chladných let potvrzuje i práce *Ladislava Březiny Rekonstrukce teploty vzduchu a srážek v České republice*²⁰ Do vymezeného časového období také spadá důležitá etapa Maunderova minima v letech 1675 – 1715, období minimální sluneční aktivity zahrnující vrchol malé doby ledové²¹.

Zdá se, že i čeští vědci pracují s termínem Malé doby ledové opatrně. Spíše se soustředí na kratší časové období, často si vybírají určitý region, a o to propracovanější jsou jejich výsledky. *Christin Pfister* zmiňuje ve svém článku *Klimawandel in der Geschichte Europa* rok 1995, jako výchozí rok pro rekonstrukci počasí a podnebí v 16. století a dopady na hospodářskou, sociální i mentální historii. Z okruhu 37 vědců z dvanácti zemí, kteří se zapojili do řešení, vyzdvihuje i *Rudolfa Brázdila* a *Oldřicha Kotyzu* a další tvůrce, již se podíleli na vzniku komplexních regionálních studií historie klimatu.²² K významným osobnostem na poli historické klimatologie jistě patří i Jan Munzar²³ působící na Ústavu geoniky AV ČR.

Česká republika má v rámci klimatologicko-historických výzkumů v Evropě pevné postavení. I když nepatří k zemím s nejdéle probíhajícím

---

¹⁹ Pfister, Ch., - Brázdil, R.: Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension: a synthesis, s. 29. Dostupné na WWW (k datu: 14.2.2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8347/44_Pfister-al-Sixteenth-C-Synthesis-99_ger.pdf

²⁰ Březina, L.: Rekonstrukce teploty vzduchu a srážek v České republice. Syntéza dokumentárních údajů a přístrojových pozorování. Diplomová práce. Geografický ústav, Brno 2007. Dostupné na WWW (k datu 26. 4. 2012): http://is.muni.cz/th/77600/prif_m/

²¹ Brázdil, R., Dobrovolný, P., Chocholáč, B., Munzar, J.: Reconstruction of the climate of Bohemia and Moravia in the period of 1675 to 1715 on the basis of written sources. In: Frenzel, B., Pfister, C., Gläser, B., eds.: Climatic Trends and Anomalies in Europe 1675-1715. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York 1994, s. 109-110.

²² Pfister, Ch.: Klimawandel in der Geschichte Europas. Zur Entwicklung und zum Potenzial der Historischen Klimatologie 1. Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften. 12. JG. Heft 2, 2001. s.12.

Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8344/41_Pfister-Klimawandel-ZG-01_ger.pdf

²³ Z jeho prací např.

Munzar, Jan: Příklady extrémního sucha na území České republiky v 16. – 19. století. In: Rožnovský, J.- Litschmann, T. (ed.): Seminář „Extrémy počasí a podnebí“, Brno, 11. března 2004. Dostupné z WWW (stav ke dni 24.4. 2012): <http://www.cbks.cz/sbornik04/prispevky/Munzar.pdf>

Munzar, Jan - Pařez, Jan: Historické povodně a jejich vliv na krajinu a sídla v dolním Poohří. In: Historická geografie 29, 1997, s. 211-237.

Munzar, J. – Prchal, V.: Počasí v Čechách ve 30. a 40. letech 18. století v denících Tobiáše Antonína Seemana. (Příspěvek ke konferenci Barokní úředník a jeho šlechtic.) *Theatrum historiae* 9 /2011. s. 161 – 174.

výzkumem a největšími zkušenostmi jako Německo či Švýcarsko²⁴, aktivně se podílí na mezinárodní spolupráci a tvorbě vědeckých prací z dané oblasti. Dochází ke spolupráci nejen s domácími odborníky²⁵, běžnou skutečností je spolupráce i se zahraničními autory např. *Christianem Pfisterem*²⁶ aj. Tak jako další evropské státy i ona se může pochlubit databází historických zpráv o počasí, které jsou zpracovávány pod odborným dohledem Geografického ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně.²⁷

Mohli bychom se pokusit tematicky vymezit v českém teritoriu několik zájmových oblastí historické klimatologie, ale jedná se o nelehký úkol, protože každým rokem přibývají nové práce z historicko-klimatologické oblasti, ať již se jedná o okruh zkušených autorů, nebo o práce vysokoškolských studentů Masarykovy univerzity v Brně²⁸, takže můžeme náležitě ocenit tematickou

---

²⁴ Nejvýznamnější historicko-klimatologická databáze se nazývá EUROCLIMHIST, byla vytvořena na Ústavu dějin na univerzitě v Bernu a zahrnuje údaje z několika zemí. Více v článku Pfister, Ch. – Brázdil, R. – Gläser, R. a kol.: *Documentary Evidence on Climate in sixteen Century Europe*. *Climatic Change* 43. 1999, s. 56.

Dostupné na www (k datu 2.2.2012):

http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8367/45_Pfister-Docum-Evidence-99_ger.pdf

Nebo také práce Davida Miksteina:

Mikstein, D.: *Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích*. Diplomová práce. Geografický ústav -Přírodovědecká fakulta, Brno 2008.

Dostupné na WWW (k datu 10.11.2011):

http://is.muni.cz/th/78052/prif_m/DIPLOMOVA_prace_David_MIKSTEIN.pdf

²⁵ Např. Brázdil, R. - Dobrovolný, P. - Chocholáč, B., Munzar, J. (1994a): - Reconstruction of the climate of Bohemia and Moravia in the period of 1675 to 1715 on the basis of written sources. In: Frenzel, B., Pfister, C., Gläser, B., eds.: *Climatic Trends and Anomalies in Europe 1675-1715*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York, 1994, s.109-121.

Brázdil, Rudolf – Büntgen, Ulf- Dobrovolný, Petr – Kyncl, Tomáš -Trnka, Mirek: Five centuries of Southern Moravian drought variations revealed from living and historic tree rings. *Theoretical and Applied Climatology* 105. s 167-180. Dostupné na WWW (k datu 16.2. 2012):

http://www.wsl.ch/fe/landschaftsdynamik/dendroclimatology/Publikationen/Buentgen_2011_TAA_C

²⁶ Viz např. pozn. 16), dále Brázdil, R. – Pfister, Ch.: Social vulnerability to climate in the „Little Ice Age“: an example from Central Europe in the early 1770s. Dostupné z WWW stránky (k datu 16.2.2012): <http://www.clim-past-discuss.net/2/123/2006/cpd-2-123-2006-print.pdf>

²⁷ Podrobně o klimatologicko – historické databázi píše David Mikstein ve své diplomové práci *Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích*, který se v ní mimo jiné zabývá i uchováváním nahromaděných dat a přechodem analogové databáze na digitální.

Mikstein, David: *Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích*. Diplomová práce. Geografický ústav -Přírodovědecká fakulta, Brno 2008. s. 12

Dostupné na WWW (k datu 10.11.2011):

http://is.muni.cz/th/78052/prif_m/DIPLOMOVA_prace_David_MIKSTEIN.pdf

²⁸ Např. Miček, L.: *Historické nálety sarančat ve střední Evropě jako indikátor klimatických podmínek*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Brno 2010. Dostupné z WWW (k datu 14.3. 2012): http://is.muni.cz/th/269231/prif_b/

pestrost. Samozřejmě, že velkou roli sehrává určitý region, časové vymezení tématu, pod lupou se ocitají často i nejstarší meteorologická měření a pozorování, hodnocení písemných pramenů, klimatické fenomény v určitých oblastech jako povodně, vítr, zemětřesení a další extrémní i plodiny²⁹. V centru zájmu zůstává také metodologický přístup a současný stav bádání v rámci historické klimatologie.

Díky odbornosti, specifickému zaměření a pod tíhou evropských studií si články publikované převážně v cizím jazyce nacházejí příznivce spíše ve svém vědeckém okruhu. Studie většinou obohacují výtisky vybraných sborníků či časopisů³⁰ z českého nebo zahraničního okruhu. Jako zdařilé výjimky se *zdatným* územním a časovým rozsahem vystupují do popředí výsledky dlouhodobého projektu *History of Weather and Climate in the Czech Lands*³¹. Jedná se o dlouholetý výzkum, jenž vychází z iniciativy Masarykovy univerzity v Brně. Několikadílné publikace přináší zajímavé informace z oblasti rekonstrukce klimatu v českých zemích. Těžko bychom hledali nějaký zápor týkající se jednotlivých témat a přístupů. Co se týká zpřístupnění v anglickém jazyce, nezbyvá nám než souhlasit s *Alešem Nováčkem*, jenž znění v angličtině

Březina, L.: Rekonstrukce teploty vzduchu a srážek v České republice. Syntéza dokumentárních údajů a přístrojových pozorování. (diplomová práce) Geografický ústav, Brno 2007. Dostupné na WWW (k datu 26. 4. 2012): http://is.muni.cz/th/77600/prif_m/

Zahradníček, P.: Informace o pěstování révy vinné jako zdroj poznání vývoje klimatu České republiky v minulosti, současnosti a v budoucnosti. Disertační práce. Přírodovědecká fakulta. Brno 2010. Dostupné z WWW (k datu 26. 4. 2012): http://is.muni.cz/th/52106/prif_d/

²⁹ Vhodným adeptem k meteorologicko – historickým účelům složí informace o pěstování vinné révy, jejíž zrání je obzvláště citlivé na klimatické podmínky.

³⁰ např. - zahraniční i české sborníky a periodika s českou účastí:

Frenzel, B., Pfister, C., Gläser, B., eds.: *Climatic Trends and Anomalies in Europe 1675-1715*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York 1994.

Jeleček, L. a kol.: *Dealing with Diversity : 2nd international conference of the European Society for Environmental History*. Praha 2003.

Sborník prací Českého hydrometeorologického ústavu (případně Sborník Hydrometeorologického ústavu Československé socialistické republiky), Sborník České geografické společnosti, Meteorologické zprávy atd.

Climatic Change, The Medieval History Journal

bez české účasti např.:

Rotberg, R. – Rabb, T., K.: *Climate and History. Studies in Interdisciplinary History*. Princeton 1981.

Rotberg, R. – Rabb, T., K.: *Hunger and History*. Cambridge – London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney 1983.

Behringer, W.: *Kulturelle Konsequenzen der „Kleinen Eiszeit“: mit 13 Tabellen ; [internationale Konferenz am Max-Planck-Institut für Geschichte in Göttingen vom 3. bis 6. September 2002] - Cultural consequences of the „Little Ice Age“*.

³¹ Jednotlivé knihy viz Literatura.

zdůvodňuje jako logický důsledek vzhledem k profilaci historické klimatologie a zatím malému domácímu trhu.³²

Zatím jsme však zmínili pouze jednu linii profilující se směrem do minulosti, nyní se můžeme však podívat směrem do budoucnosti a spatřit další témata, která v dnešní době hýbou nejen klimatologickým světem. Jistě jsme zaznamenali všemožné diskuze o globálním oteplování, proměně počasí a přístupu člověka k přírodním zdrojům, do kterých velice snadno pronikají politické a ekonomické vlivy. I takto aktuální téma dává vzniknout mnoha studiím, jež se zabývají se dopadem klimatu na soudobou společnost³³.

Už 70. léta 20. století byly ve znamení rostoucího povědomí o vlivech klimatu, poté co proběhlo několik extrémních klimatických událostí po roce 1970 a k tomu se přidávaly změny, jež měl na starosti člověk pomocí chemických složek, které by mohly působit na změny v atmosféře atd.³⁴ My naštěstí v době raného novověku můžeme uniknout soudobým taktickým hospodářským a politickým spekulacím objevujícím se v dnešní době. Ty dokázaly vyprovokovat i *Wolfganga Behringra*, jenž použil problematiku globálního oteplování jako východisko svého zkoumání k napsání knihy *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*³⁵.

Vedle čistě vědeckých prací jsme přišli do kontaktu i s několika pracemi z českého teritoria, jež vznikaly mimo akademickou půdu, jejich autorem je *Jiří*

---

³² Nováček, A.: R. Brázdil a kol.: History of Weather and Climate in the Czech Lands, díl V. a VI. Klaudyán: internetový časopis pro historickou geografii a environmentální dějiny., r. 4, č. 2, s. 75-76.

Dostupné z WWW stránek (k datu 11.3.2012):

http://www.klaudyan.cz/dwnl/200702/02_brazdil.pdf

³³ Např. Kates, R. –Sewell, W. R. D.: Human Response to Weather and Climate: Geographical Contributions, The Geographical Review, Vol. LVIII, No. 2, s.262-280. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012): <http://www.rwkates.org/pdfs/a1968.03.pdf>

Kates, R.: Climate and society: Lessons from recent events (Kates, R. W., 1979. „Climate and Society: Lessons from Recent Events“, Proceedings of the World Climate Conference, Geneva World Meteorological Organization publication No. 387, 682-691.) Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012): [www: http://www.rwkates.org/pdfs/a1979.04.pdf](http://www.rwkates.org/pdfs/a1979.04.pdf)

³⁴ Kates, R. a kol.: Climate Impact Assessment - Studies of the Interaction of Climate and Society, ICSU/ SCOPE Report No27, 1985, s. 1. Dostupné z WWW stránky (k datu 14.3.2012): <http://rwkates.org/pdfs/b1985.01.pdf>

³⁵ Problematika globálního oteplování - konkrétně třídílný graf převzatý z první zprávy Mezivládního panelu pro změny klimatu. Grafické znázornění ukazuje průběh klimatických změn za posledních milion let. Zastánci ochlazování viděli potvrzení svých domněnek. Stoupenci globálního oteplování se postarali o odlišnou podobu grafu. Dále o postoji klimatologů, které se stalo předmětem politických bojů, klimatické změny ve tvaru hokejky apod. Viz. Behringer, W.: Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování. Praha – Litomyšl 2010. s. 9-16.

Svoboda³⁶. Nejvíce nás zaujal článek *Klima v Čechách v „malé době ledové“*³⁷ a *Velká kniha o klimatu zemí koruny české*³⁸, na které spolupracoval se Zdeňkem Vašků a Václavem Cílkem. Stejně jako z článku i poměrně objemné knihy je zřejmé autorovo metodologické zaměření. Jiří Svoboda není ani klimatolog a historik, ale statistik zabývající se počasím nejen v České republice³⁹. Proto se v jeho pracích setkáváme v notné míře s teplotními řadami, vyvěrajících ze statistických metod a grafů. Chválíme iniciativu a viditelné autorovo nasazení, nicméně musíme přiznat, že nám rozpětí *Velké knihy o klimatu zemí koruny české* připadá přinejmenším zarážející. Setkáváme se zde s velkým časovým rozptylem od doby ledové až po 20. století, přičemž není nouze o mnoho dílčích témat, které např. v brněnském akademickém prostředí rozvádějí do samostatných článků, či dokonce publikací.

Přestože Svobodova kniha vznikla relativně nedávno – v roce 2003, nepracuje s nynějšími pracemi předních českých klimatologů, kterým *vévodí Rudolf Brázdil*, a to ani zmínkou. Zmiňuje pouze práci *Karla Dubce* a *Karla Pejmla* jako tvůrců první metody numerické klasifikace historických záznamů o počasí a jejich indexové metody z roku 1985.⁴⁰ Za velkou nevýhodu považujeme také absenci přesného poznámkového aparátu, který je podle nás nedílnou součástí každé knihy, jež zohledňuje stanoviska jiných autorů. Navíc nás mate označení *výběr historických záznamů...*⁴¹ k některým obdobím, po nichž vždy následuje výčet citovaných pasáží z daného období s klimatickou informací, které, jak již nabízí nadpis, nejsou evidentně všechny, z nichž autor své závěry vyvodil. Zřejmě se jedná spíše o knihu určenou širšímu okolí, jež by - troufneme si říci, sítím vědecké historicko-klimatologické preciznosti zřejmě neprošla. Nicméně je příjemné, že si tímto počinem může běžný čtenář najít cestu k tématu počasí a podnebí.

---

³⁶ Z jeho autorské činnosti vyplývá velký zájem o tuto problematiku. Dále napsal např.:

Svoboda, J.: Tvrdé zimy v Evropě za uplynulé tisíciletí. *Vesmír* 76, 1997, s. 96-102.

Svoboda, J.: Historie morových epidemií. *Vesmír* 74, 9, s. 496-503.

Svoboda, J.: Vliv velkých vulkanických erupcí na změny klimatu. Sborník ze semináře *Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí*. Úpice, 16-35. a další

³⁷ Svoboda, J.: *Klima v Čechách v „malé době ledové“*. Sborník ze semináře *Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí*. Úpice, s. 150-163.

³⁸ Svoboda, J. – Vašků, Z. – Cílek, V.: *Velká kniha o klimatu zemí koruny české*. Regia 2003

³⁹ Např. Svoboda, J.: *Utajené dějiny podnebí. Řídilo počasí dějiny lidstva? Český Těšín* 2002.

⁴⁰ Svoboda, J.– Vašků, Z. – Cílek, V.: *Velká kniha o klimatu zemí koruny české*. Regia 2003, s. 52.

⁴¹ Tamtéž, např. s. 314.

Jsme svědky procesu, kdy si dějiny klimatu jako dílčí téma hledají cestu do historických publikací, jedná se však o obtížnou pouť. Lidské dějiny a historie klimatu jsou obvykle psány samostatně, tuto situaci si uvědomuje zřetelně i *Christian Pfister*. I když bývají změny životního prostředí a klimatu postupně přijímány jako část historického příběhu, jsou tyto aspekty ještě často ignorovány, nebo zcela chybí. Jedná se zřejmě o důsledek diskuzí a argumentů ze 70. a 80. let 20. století, z nichž vyplynulo stanovisko, že pro náročné klimatické a demografické údaje jsou tato data nedostatečná.⁴²

Od roku 1990 však historická klimatologie pokročila o značný kus cesty. Mírně se proto *Christian Pfister* podivuje nad skutečností, že nedávné učebnice *raně novověké Evropy*, neobsahují žádné informace o klimatu.⁴³ Nicméně jsme narazili na publikaci *Das Konfessionelle Zeitalter. Europa zwischen Mittelalter und Moderne. Kirchengeschichte und Allgemeine Geschichte*⁴⁴, v níž autor vymezil s lehkou samozřejmostí, i když velice stručně, problematiku malé doby ledové s odkazem právě na Pfisterovo dílo, několik let po jeho zjevné výtce.⁴⁵ Nezbyvá než doufat, že i v České republice bude přibývat pomyslných klimatologických vlaštovek v historických studiích a změní se situace, kdy byly poznatky o dopadech klimatu využívány jen sporadicky, a jak poznamenává *Rudolf Brázdil*, spíše se skeptickými závěry.⁴⁶

---

⁴² Pfister, Ch.: Weeping in the Snow.. In.: Kulturelle Konsequenzen der „Kleinen Eiszeit“: mit 13 Tabellen; [internationale Konferenz am Max-Planck-Institut für Geschichte in Göttingen vom 3. bis 6. September 2002] - Cultural consequences of the „Little Ice Age“, s. 37.

⁴³ Tamtéž, s. 37.

⁴⁴ Klüeting, H.: *Das Konfessionelle Zeitalter. Europa zwischen Mittelalter und Moderne. Kirchengeschichte und Allgemeine Geschichte*. Darmstadt 2007.

⁴⁵ Pfister, Ch.: Weeping in the Snow.. In.: Kulturelle Konsequenzen der „Kleinen Eiszeit“ : mit 13 Tabellen ; [internationale Konferenz am Max-Planck-Institut für Geschichte in Göttingen vom 3. bis 6. September 2002] - Cultural consequences of the „Little Ice Age“. s. 37.

⁴⁶ Lze však vyzdvihnout práce staršího data jako práce *Karla Pejmla* (např. Pejml, Karel: Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833. In.: Meteorologické zprávy, roč. 21, s. 56 – 63.) a těšit se z oživení zajmu o danou problematiku, která začala podle Brázdila v 90. letech ze strany některých českých historiků. Nově vyzdvihuje např. Josefa Macka: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, *Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992, s. 50–55. Václava Bůžka, Pavla Krále a Zdeňka Vybírala: *Člověk českého raného novověku*, in: J. Bůžek – P. Král (eds.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007. Co se týká skeptického pojetí má Brázdil na mysli, např. Petra Vorla a jeho *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek VII. 1526–1618*, Praha – Litomyšl (2005).

Viz. Brázdil, R. – Kotyza, O.: *Historická klimatologie a historie*. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 24-25. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWY0u_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=0

Každé téma prochází různými procesy interpretace, nezastavitelný vývoj mění náhledy na zajímavé otázky, k nimž bezesporu patří i vliv počasí na lidské dějiny. Problematika počasí versus dějiny může oplývat mnoha přízvisky, ale rozhodně k nim nepatří jednotnost v názorech. Některým dnešním autorům se můžou zdát zcela nevhodné závěry jejich předchůdců před několika desetiletími. *Rudolf Brázdil* a *Jiří Kotyza* hovoří o dvou protichůdných postojích – na jedné straně téměř klimatický determinismus v rámci vlivu klimatu na člověka a společnost, na druhé – podceňování dopadu počasí na lidské dějiny.⁴⁷ Známymi představiteli první možnosti jsou např. anglický meteorolog *Humbert H. Lamb*, *Gustav Hermann Flohn* či *Hellmann*, kteří jsou přesvědčeni, že klima sehrálo v dějinách lidstva významnou roli.⁴⁸

Mnoho historiků stojí někde na pomezí uvedených stanovisek, někteří spíše význam klimatu přehlížejí jako *Wilhelm Abel*, který nazývá klimatické dopady na hospodářství spíše sérií náhodných šoků. *Robert Fogel* se dokonce snažil vztah např. mezi klimatickými extrémy a zemědělstvím vyvrátit.⁴⁹ K dalším zástupcům spíše skeptických závěrů patří *Bernard Slicher van Bath*, *William George Hoskins*, *Jan de Vries* zato *Christof Dipper*, *Ilja Mieck*, kteří věří ve význam klimatu, i když v různé míře. Švédský historik *Gustav Utterström* byl za své názory o chladném období v druhé polovině 16. století ve Švédsku, které vyvrcholilo hospodářsky katastrofickými léty na přelomu 16. a 17. století, kritizován i *Emmanuelem Le Roy Ladurie*.⁵⁰ *Ladurie*, jeden z nedůležitějších

---

n.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-
rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁴⁷ Srov.: Brázdil, R. – Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s.1. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁴⁸ Pfister, Ch.: Klimawandel in der Geschichte Europas.Zur Entwicklung und zum Potenzial der Historischen Klimatologie 1. Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften 12, 2001, s. 10. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8344/41_Pfister-Klimawandel-ZG-01_ger.pdf

⁴⁹ Brázdil, R.– Pfister, Ch.: Social vulnerability to climate in the „Little Ice Age“: an example from Central Europe in the early 1770s. s. 124-125. Dostupné z WWW stránky (k datu 16.2.2012): <http://www.clim-past-discuss.net/2/123/2006/cpd-2-123-2006-print.pdf>

⁵⁰ Brázdil, R. - Pfister, Ch.: Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension: a synthesis, s. 7-8. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.2.2012):

francouzských historiků, reprezentant třetí generace školy *Annales*⁵¹, tvoří protipól právě k *Humbertu Lambovi*. Podle něj by se mělo klima v období před přístrojovým měřením nejprve studovat odděleně od jeho možných dopadů na společnost a teprve pak získávat důkazy, které by mohli sloužit k nastavení, jež by umožnilo zkoumání dopadu klimatických událostí na změny v ekonomice a společnosti.⁵²

Nechceme vyjmenovávat různé autory, pouze poukázat na názorovou rozmanitost, která se s rozdílnými tématy vydává odlišnými směry. Čím více se dostáváme pod kůži historické klimatologii, tím více poznáváme dílčích témat. V našem případě se nejedná jen o to, jaký vliv mělo počasí na hospodářství, s nímž byl vliv počasí nejprve nejvíce spojován. Existují další cesty, které se rozeběhly z jednoho místa, ať už k sociologii, jak lidé vnímali počasí, jejich strach či úlevu, ekonomice, vlivu vulkánu či sopečných erupcí nebo i v poslední době módnímu tématu čarodějnických procesů.

---

http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8347/44_Pfister-al-Sixteenth-C-Synthesis-99_ger.pdf

⁵¹ Více k E. L. R. Ladirie viz. Kaya, M. K.: Emmanuel Le Roy Ladurie's Approach to History. Emmanuel Le Roy Ladurie'nin Tarih Yaklaşımları. Dostupné z WWW stránky (k datu 18.4.2012): <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s22/makale/c12s22m10.pdf>

⁵² Brázdil, Rudolf - Pfister, Christian: Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension: a synthesis. s. 8-9. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.2.2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8347/44_Pfister-al-Sixteenth-C-Synthesis-99_ger.pdf

2. PRAMENY

Předložená diplomová práce využívá kronikářských a pamětních záznamů, jedná se však jen o střípek z dostupných dat a pramenů, které je historická klimatologie schopná zužitkovat. Je vhodné alespoň zběžně zmínit, jaké různé přírodní a dokumentární údaje dokáže tato vědní disciplína využívat, protože přírodní údaje (např. analýzy ledovcových jader, letokruhy stromů, paleobotanické údaje, jezerní a půdní sedimenty, geotermální vrty) jsou velice důležité. Kromě možného využití informací o změnách, které nastávají v alpských ledovcích, jsou pro české země nejdůležitější ty poznatky, jež čerpají z rozboru letokruhů a geotermálních vrtů.⁵³

Vedle přírodních poznatků vědci také hojně využívají údaje dokumentární. Podle Rudolfa Brázdila a Oldřicha Kotyzy je můžeme rozdělit⁵⁴ na tři základní skupiny: 1. časná přístrojová měření, 2. archeologické prameny, 3. písemné a grafické dokumenty. Naše pozornost se soustředí na poslední zmíněnou skupinu.⁵⁵

Písemné a grafické dokumenty představují bohatý zdroj informací, do nichž můžeme zařadit záznamy ekonomického charakteru, korespondenci, kramářské a trhové písně, časnou žurnalistiku, záznamy epigrafické, ikonografické, denní a narativní prameny. Přičemž pojem narativní prameny

---

⁵³ Srov.: Brázdil, R.– Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 3 - 10. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁵⁴ O dalším rozdělení pramenů dokumentární povahy také v doslovu: Brázdil, R.– Kotyza, O.: Český pohled na dějiny klimatu. In.: Behringer, Wolfgang: Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování. Praha – Litomyšl, 2010, s. 313nn.

Nebo např. o pramenech narativní povahy k historickým povodním: Brázdil, R. a kol.: Historické a současné povodně v České republice. Brno – Praha 2005. s. 132nn.

⁵⁵ Srov.: Brázdil, R.– Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 3- 10. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012):

http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

zahrnuje celou škálu potřebných pramenů – paměti, anály, deníky, ojedinělé záznamy, úřední pamětní knihy i historické kalendáře. Denní záznamy o počasí nalezneme v efemeridách, kalendářích či osobních denících.⁵⁶

Každý pramen vyžaduje efektivní a vhodný přístup, aby informace, které z něj získáme, byly co nejvíce nápomocné při dalším bádání. Přesnost⁵⁷ a pravdivost nejsou jediné žádoucí atributy. Zmíněné vlastnosti mohou další prameny vykoupit zcela jinými pozitivy – např. u kronikářských a deníkových záznamů - vysokou výpovědní hodnotou.

Kronikářské a deníkové záznamy můžeme označit za velice specifický a výrazný pramen. Paměti, jak je můžeme souhrnně nazvat kronikářské a deníkové záznamy, jsou zdrojem mnoha odlišných informací. V této *bezedné studni* zajímavostí se skrývá pohled na určité období dějin očima konkrétního člověka, či více lidí. Každý jedinec určitým neopakovatelným a nezaměnitelným způsobem reflektuje svou dobu a události, jež zažil. Díky těmto záznamům můžeme nahlédnout do světa obyčejných lidí, stejně jako do světa aristokracie.

Někteří badatelé v pamětech hledají odpovědi na otázky typu: Jaká byla mentalita lidí? Jak vysoká byla zločinnost? Co můžeme říct o zbožnosti lidí před několika staletími? Jak zasáhly válečné konflikty obyvatelstvo? Jak vysoká byla dříve úmrtnost? Mohli bychom dále pokračovat a vymýšlet nespočet jistě zajímavých a perspektivních, či naopak dokonce absurdních otázek a odpovědí, protože nám to tyto prameny umožňují. Avšak pro účely diplomové práce se zaměříme na klimatické podmínky, abychom potvrdili myšlenku, že paměti patří mezi nepostradatelné prameny, s nimiž historická klimatologie musí počítat.

---

⁵⁶ Srov.: Brázdil, R.– Kotyza, O.: Srov.: Brázdil, R.– Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 3- 10. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012):

http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁵⁷ Např. přístrojové měření pro ledovcová jádra, jejichž míra přesnosti určit správné období je skutečně obdivuhodná. O mimořádném užítku ledovcových jader např. Fagan, Brian: Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850. Academia. Praha 2007, s. 84.

2.1 ROLE PAMĚTÍ (NARATIVNÍCH PRAMENŮ) PŘI ZKOUMÁNÍ RANÉHO NOVOVĚKU

Pohlédneme-li do raně novověkého období Čech a Moravy na životní styl měšťanstva a aristokracie, zjistíme, že zájem o dějepisectví ovlivnila výrazně renesance, humanistická vzdělanost a samozřejmě rozvoj gramotnosti. Průběh a důsledky husitské revoluce v 15. století, vynález knihtisku, který prolomil komunikační bariéry, a další důležité události měly dopad na utváření společenských, politických či ekonomických změn. Nejenže se v dějepisectví projevil zájem sepsat dějiny českých zemí a církve, ale markantně se rozšířil i smysl pro místní dějiny. Typický se jeví zájem o dějiny měst. Český a německý jazyk vytlačily jazyk latinský a dříve frekventované *oficiální kroniky* začaly pod tíhou především narativních pramenů polooficiálního a soukromého charakteru ustupovat do pozadí. V raném novověku se můžeme setkat s pestrým autorským zastoupením - městskými písaři, purkmistry, vojáky, kněžími, rektory škol, hospodářskými úředníky, zástupci nižší a vyšší šlechty.⁵⁸

Karel Pejml vyvrací již v 60. letech 20. století domněnku, že by bylo v našich archivech, muzeích a knihovnách koncentrováno velké množství zpráv o počasí z minulých století.⁵⁹ Soudí, že zprávy z 2. poloviny 16. století a z prvních desetiletí 17. století by byly zřejmě početnější, kdyby se dochovaly a nebyly poničeny ve velké míře těžkými požáry nebo v souvislosti s procesy barbarských reorganizací městských archivů v 19. století.⁶⁰

I přes některé výše naznačené těžkosti s hromaděním podkladů k diplomové práci vyniká právě předbělohorská doba množstvím kvalitních pramenů. Následující léta třicetileté války s negativními důsledky, které s sebou

---

⁵⁸ Kotyza, O.: „Skutkům předků svých zahynouti nedají.“ Ocenění významu vyprávěcích pramenů severočeské provenience pro studium kolísání klimatu v českých zemích. In.: Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech. Praha 2006. s. 32-36.

⁵⁹ Pejml, K.: Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833. In.: Meteorologické zprávy, roč. 21, s. 56.

S přesnými počty, co se týká českých kronik předbělohorských Čech přichází o několik desítek let později Marie Tošnerová – viz. Dochování kronik v jednotlivých krajích (Tošnerová, M.: Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526 – 1620. Studie o rukopisech MONOGRAPHIA, svazek XV. Praha, 2010. s. 33)

⁶⁰ Pejml, K.: Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833. In.: Meteorologické zprávy, roč. 21, s. 56.

přinesla, měla drtivý dopad i na tvorbu českých pamětí. V 17. století se vyskytuje méně záznamů a jejich hodnota klesá. Oživení nastává až ve 2. pol. 18. století a v 1. pol. 19. století⁶¹, i když s různou kvalitou.⁶²

Zaměříme-li se na městské kroniky, jež v naší práci představují jeden z klíčových pramenů, nesmíme opomenout studie Marie Tošnerové⁶³, která se této problematice, hlavně v předbělohorském období, věnuje. Reflektujeme její názor, že v našich podmínkách nebyla městské historiografii raného novověku doposud věnována taková pozornost, jakou by zasluhovala.⁶⁴ Nicméně souhlasíme s Janem Kiliánem, který ve své předmluvě k vydání *Mělnické kroniky Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka* píše pozitivně o zvyšujícím se zájmu badatelů o danou problematiku.⁶⁵ O obnoveném zájmu o interpretaci a ediční zpřístupňování osobních pramenů raně novověké nobility se zmiňuje i Josef Hrdlička.⁶⁶

Nejen v poslední době vychvalovaná práce Martina Štindla *Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy*.⁶⁷ či *Historia Chrudimská*, o jejíž zviditelnění se zasloužili Tomáš Malý a Tilman

---

⁶¹ Podnětné jsou jistě edice městského lidového kronikářství od Antonína Robka, které se soustředí na dané období. Jsou to např. :

Robek, A. (ed.): Městské lidové kronikářství na Lounsku. Prameny lidové provenience 3. Edice etnografických pramenů. Praha 1976.

Robek, A. (ed.): Městské lidové kronikářství na Rychnovsku I. Prameny lidové provenience 2. Edice etnografických pramenů. Praha 1976.

Robek, A. (ed.): Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Prameny lidové provenience 4. Edice etnografických pramenů. Praha 1978.

Robek, A. (ed.): Lidové kronikářství na Poděbradsku. Prameny lidové provenience 5. Edice etnografických pramenů. Praha 1978.

a další

⁶² Pejml, K.: Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833. In.: Meteorologické zprávy, roč. 21, s. 56.

⁶³ Její práce např. Tošnerová, M.: Měšťanské paměti raného novověku – pramen poznávání každodennosti. In.: Paměti – způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno, 2001, s. 83-91.

Tošnerová, M.: Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526 – 1620. Studie o rukopisech MONOGRAPHIA, svazek XV. Praha, 2010.

⁶⁴Tošnerová, M.: Kroniky českých měst z období raného novověku. Dostupné z www stránky (k datu 1.4.2012) <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf175-186-TOSNEROVA.pdf>

⁶⁵ Kilián, J.: Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka. Mělník, 2005, s. 5

⁶⁶ Hrdlička, J.: Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003, s. 7

⁶⁷ Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Sursum, Tišnov 2004.

Berger⁶⁸ nebo již zmíněný Jan Kilián a jeho *Mělnická kronika*⁶⁹, ale i další práce jsou příkladem aktivního přístupu k pamětním záznamům. Stopy nových editorských počinů nás zavedou také k pracím vysokoškolských studentů - např. *Dějiny Třebíče ve světle Střelkovy kroniky* Michala Šima⁷⁰ nebo práce studentů pod vedením PhDr. Josefa Hrdličky *Poznamenání některých pamětí od Léta Páně 1587. Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587 – 1605)*⁷¹ Lenky Novotné, *Paměť o městě (Soběslav v měšťanských pamětech 1632- 1752)*⁷² Michaely Zronkové atd.

Významný počin nejen z hlediska zpřístupňování mnohdy pouze archivně dostupných pramenů, ale také přínosu z hlediska neustále se aktualizujícího seznamu moravských pramenů (kroniky, měšťanské deníky, pamětní zápisy,...), představuje internetová *Databáze urbánní historiografie do roku 1800 (Morava)*⁷³ za jejímž zrodem a funkčním chodem stojí prof. Jaroslav Miller, který se mimo jiné specializuje na dějiny měst v raném novověku. Např. s Petrem Černíkovským v článku „Přehled bádání Urbánní historie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě“⁷⁴ nastínil současný stav urbánní problematiky a její vyhlídky do budoucna.

Nejsou to však pouze městské kroniky, které se ocitnuly pod naším drobnohledem. Diplomová práce čerpá informace z třiceti pěti titulů, jež už v samotném názvu nesou označení coby deníkové záznamy, paměti, památky, historie, kalendář, autobiografie, zápisník, deníkové záznamy. Primární prameny jsme nevybírali podle žádného speciálního klíče a regionu, ale zahrnuli jsme

---

⁶⁸ Cereghetti, J.: *Historia chrudimská*, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005. (2. svazek, Přepis originálu rukopisu Josefa Cereghettiho z roku 1771 s komentářem/ přepis Tilman Berger; komentář Tilman Berger a Tomáš Malý)

⁶⁹ Kilián, J.: *Mělnická kronika* Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka. Mělník 2005.

⁷⁰ Šimo, M.: *Dějiny Třebíče ve světle Střelkovy kroniky*. Magisterská práce. Filozofická fakulta MU, Brno 2011. Dostupné z [www](http://is.muni.cz/th/178812/ff_m/strelka.pdf) (k datu 21.3.2012): http://is.muni.cz/th/178812/ff_m/strelka.pdf

⁷¹ Novotná, L.: *Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587 – 1605)*. Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008. Dostupné z [www](http://www.stranky) stránky (k datu 20.3.2012):

http://theses.cz/id/g8cv3j/downloadPraceContent_adipIdno_4285

⁷² Zronková, M.: *Paměť o městě (Soběslav v měšťanských pamětech 1632- 1752)*⁷². Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2007. Dostupné z [www](http://www.stranky) stránky (k datu 20.3.2012): http://theses.cz/id/ivcc1o/downloadPraceContent_adipIdno_4286

⁷³ *Databáze urbánní historiografie do roku 1800 (Morava)*. Dostupné z [www](http://www.urbanhistoriography.cz/) stránky (k datu 26.6.2012): <http://www.urbanhistoriography.cz/>

⁷⁴ Miller, J. – Černíkovský, P.: *Urbánní historie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě: Stručná úvaha o minulosti, současném stavu a perspektivách oboru*. Český časopis historický 103, 2005, s. 861-884.

oblast Čech i Moravy s úmyslem zajistit prameny, v nichž se zmínky o počasí vyskytují a spadají do vymezeného období, tedy rozpětí 2. pol. 16. století až 1. pol. 18. století, přičemž se nelze úplně vyhnout časovým přesahům.

Co se týká terminologického pojetí zmíněných záznamů, jejich škatulkování do striktně daného názvosloví se jeví jako poněkud vratké. Podle Josefa Hrdličky⁷⁵ jeden z důvodů, proč pro různé druhy osobních pramenů neexistuje žádoucí soupis, s nímž souvisí i zpřesnění terminologie při pojmenovávání, představuje používání slova *paměti*. Toto označení má více než stoletou tradici a díky němu se názvy dalších typů osobních pramenů (autobiografie, rodinné kroniky,...) nerozšířily. V důsledku dlouhodobého užívání výrazu *paměti*⁷⁶ se pod tímto oblíbeným pojmem nahromadilo velké množství pramenů – od městských kronik přes literární díla, kroniky rodinné, náboženské či politické spisy, zápisy o úředních jednáních až po autobiografie.⁷⁷

Na druhé straně označení *prameny osobní povahy* oproti předchozímu pojmu již vyznívá poněkud specifičtěji. Očividně se jedná o prameny soukromého charakteru s vysokou vypovídací hodnotou, která reflektuje myšlenkový svět a život tvůrců. Mezi tyto prameny se tradičně řadí zejména deníky, autobiografie a memoáry.⁷⁸ Pokud použijeme slova *Jindřicha Garčice*, můžeme jistým způsobem mluvit také o *memoárové literatuře* – dalším termínu, pod nímž rozumíme díla, jejichž tvůrci komentovali či pouze popisovali písemnou formou události s přihlédnutím ke svým vlastním prožitkům, byli tedy přímými účastníky popisovaných situací nebo alespoň jejich svědky. Zatímco o autorech životopisné literatury, kronik, vědeckých historických pracích či historických románů se hovoří jako o pisatelích, kteří nebývají bezprostředními svědky všeho, co popisují. Mohou se opírat o jiné typy pramenů.⁷⁹

---

⁷⁵ Hrdlička, J.: *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003, s. 18.

⁷⁶ Jako důvody oblíbenosti slova *paměti* Josef Hrdlička uvádí fakt, že bylo často uvedeno přímo v titulu rukopisu, takže historikové – literární historikové pak pouze pojmenování přejímali.

⁷⁷ Hrdlička, J.: *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003, s. 18.

⁷⁸ Tamtéž, s. 15-16.

⁷⁹ Garčic, J.: *Paměti – Tradice – Skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa)*. In.: *Paměti – způsob zobrazení skutečnosti*. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno 2001, s. 9nn.

Garčic pracuje také s pojmem *pamětnické výpovědi*, které mívají samozřejmě různou literární podobu. Mohou k nim spadat kroniky, cestopisy, autobiografie, životopisy jiných, dobrodružná vyprávění atd. Za *pamětnické výpovědi* podle Garčice můžeme považovat líčení, která obsahují v různé míře pamětnické prvky (eposy, kroniky, legendy).⁸⁰ Další zajímavý pohled na rozebíranou problematiku vnáší Marek Ďurčanský a jeho studie o *narativních pramenech městské provenience*⁸¹, v nichž se detailněji zabývá vztahem k diplomatickým pramenům.

Jak již bylo řečeno a nyní je po nastínění problematiky zcela očividné, zařadit jednotlivé literární prameny raného novověku pod určitou skupinu není jednoduché. Co se týká české literatury, poměrně dobře vystihuje 16. a 17. století termín *žánrová hybridizace* užívaný Janem Malurou označující žánrovou nejednoznačnost ohledně interpretace dobových děl.⁸² Pakliže zůstaneme věrni tradici, můžeme nadále používat souhrnný pojem paměti, aniž bychom vynechali byť jen jeden z několika typů pramenů, se kterými jsme pracovali.

---

⁸⁰ Garčic, J.: Paměti – Tradice – Skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa). In.: Paměti – způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno 2001. s. 9-16.

⁸¹ Ďurčanský, M.: Kolektivní paměť měst? Narativní prameny městské provenience, jejich autoři a vztah k pramenům diplomatické povahy na příkladu středních Čech v první polovině 17. století. In: Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740), edd. Václav Bůžek – Pavel Král, České Budějovice 2006 (Opera historica 11), s. 375–388.

⁸² Malura, J.: Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století. In.: Malura, J.: Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava 2010, s. 99 – 120.

2.2 POZITIVA A NEGATIVA PRAMENŮ

Jak z předcházejícího textu vyplývá, kronikářské a pamětní záznamy coby zdroje klimatologických informací můžeme počastovat několika pozitivními přízvisky, nicméně nesmíme zapomínat ani na negativa.

Mezi přednosti patří:

- dobrá kontrola datování zpráv a velké časové a prostorové rozlišení
- rozlišitelnost jednotlivých meteorologických prvků (teplota, srážky, vítr, sněhová pokrývka,...)
- zaměření zpráv na anomálie a přírodní katastrofy
- citlivost na jevy v průběhu celého roku (tedy bez sezónního omezení)

Nedostatky:

- časově a prostorově nesouvislá a heterogenní struktura
- subjektivní percepce jevů – selektivní vnímání pozorovatele
- omezení na jednoduché a robustní metody zpracování a výkladu⁸³

Na kvalitu zaznamenávaných informací mělo vliv několik aspektů. Závažnou roli hrál už sám motiv, který vedl k sepsání díla. Hlavním stimulem se pro autora mohla stát jeho osobní ješitnost, pokud se pokusil podat zprávu o sobě samém coby hlavním hrdinovi děje. Vedle toho se také mohl snažit o vylepšení

---

⁸³ Pfister, Ch. - Brázdil, R. a kol.: Documentary evidence on climate in sixteenth-century Europe, *Climatic Change* 43, 1999, s. 60. Dostupné z www stránek (k datu 4. 2. 2012):

http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8367/45_Pfister-Docum-Evidence-99_ger.pdf

Brázdil, R.– Kotyza, O.: Český pohled na dějiny klimatu. In.: Behringer, Wolfgang: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*. Praha – Litomyšl, 2010. s. 314-315.

O interpretaci písemných záznamů, spolehlivosti, metodickým přístupům atd. také v studii – Brázdil, R.: *Reconstruction of the climate of Bohemia and Moravia in the last millennium – problems of data and methodology*, in: B. Frenzel – Ch. Pfister – B. Gläser (eds.), *European Climate Reconstructed from Documentary Data: Methods and Results*, Stuttgart – Jena – New York 1992, s. 75–86.

svého vlastního obrazu⁸⁴, usilovat o obranu či oslavu jiných osob a jejich skutků - v těchto případech se mohlo jednat až o idealizované, nekritické a někdy až nepravdivé líčení.⁸⁵

Některé paměti byly úmyslně koncipovány tak, aby utvářely osobnost čtenáře. Jiné vznikaly z čistě finančních důvodů, kdy autor předpokládal díky atraktivitě osob či událostí značný čtenářský zájem o své dílo. Také se mohlo jednat o *prostou* dokumentaci probíhajících událostí, v níž byly jednotlivé jevy prezentovány pro potřeby budoucnosti, aby zanechaly spolehlivé informace o minulých dobách. Autoři vyvinuli snahu zdokumentovat události, protože se obávali, že upadnou v zapomnění, nebo měli strach ze zkráceného líčení či neúplného popisu. Výsledky jejich snažení mohly být určeny pouze pro úzký okruh lidí jako např. rodinné příslušníky, ale příjemcem zpráv mohla být i daleko větší skupina. Samozřejmě můžeme nalézt různé kombinace motivů v různých kombinacích, protože chování jedince není determinováno pouze jedním stimulem.⁸⁶

V přístupu k historickým pramenům bychom vždy měli zůstat kritičtí, protože nejsou neomylné. Stejně jako Rudolf Brázdil se můžeme *pousmát* názoru Wolfganga Behringera, autora *Kulturních dějin klimatu*⁸⁷: *Pouze metody historické vědy, které jde o „kroniku“ událostí, jsou vhodným nástrojem umožňujícím správné usměrnění „exaktních“ přírodních věd. Humanitní obory – budiž nám dovoleno to říci u příležitosti roku duchovních věd – totiž neznají takovou míru nepřesnosti. Tam, kde přírodovědec počítá s plus minus sto lety, udávají historici přesně den, hodinu nebo minutu. Je zbytečné oddávat se iluzím*

---

⁸⁴ Z pramenů, se kterými jsme pracovali, by tyto skupiny dobře prezentovala např. *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*. Jak sám autor edice Josef Hrdlička nastínil v úvodní části a co vyplývá ze samotné autobiografie, snažil se Jan Nikodém Mařan Bohdanecký z Hodkova udržovat a zvelebovat svou čest díky popisu svých povinností nejprve jako správce Řečice Kardašové, později jako hejtmána teleckého panství u Slavatovského rodu. Až úzkostlivému se věnoval zaznamenávání významných návštěv a darů, které někdy dostával. Také pořizoval zápisy kmotrovství a dalších událostí, které by měly posílit jeho důležitost, pracovní nasazení a charakter. (Hrdlička, Josef: *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003.)

⁸⁵ Garčic, Jindřich: *Paměti – Tradice – Skutečnost* (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa). In.: *Paměti – způsob zobrazení skutečnosti*. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno, 2001, s. 10nn.

⁸⁶ Tamtéž, s. 10-13.

⁸⁷ Behringer, Wolfgang: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*. Praha – Litomyšl 2010.

*o přesnosti údajů, které nám poskytují přírodní vědy.*⁸⁸ I když nejsme klimatologové, mohli bychom poukázat na několik faktů, jejichž prostřednictvím bychom mohli s Behringerovým názorem směle polemizovat. Stručně jmenujme alespoň již jednou zmíněné analýzy ledovcových jader⁸⁹, které mohou dosahovat u kalendářních let přesnosti až plus minus jedno procento⁹⁰. A na následujících řádcích poukážeme na očividně problematické a zcela zásadní kategorie pravdivosti a subjektivity, které se místy nerozlučně prolínají.

Zaměříme-li se na humanistické autory, narazíme na studii *Zdeňka Beneše Historický text a historická skutečnost*⁹¹, v níž se zabývá kategorií pravdivosti v české humanistické historiografii. Pravdivost vychází z nároků samotných humanistických autorů, kteří požadovali, aby historik vypravoval dějiny pravdivě. Jenže samotný pojem pravdy nijak neanalyzovali ani blíže nespecifikovali. Předpokládalo se, že historie vypovídá o událostech, které se skutečně staly, protože *měla* být psána pravdivě.⁹²

Podle Beneše zaručovaly pravdivost historiografického obrazu dva prvky – čas a místo události.⁹³ Souhlasíme, že čas a místo události byly pro autory velice důležitými informacemi, ale lze na jejich základě hovořit o skutečně pravdivých zprávách, o nichž nemůžeme pochybovat? V některých případech mohly chyby vzniknout nedopatřením, velkou roli často hrál časový úsek mezi probíhající událostí a jejím zápisem - čím méně času uplynulo do zaznamenání údajů, tím spolehlivější díla mohla vznikat.⁹⁴

---

⁸⁸ Behringer, Wolfgang: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*. Praha – Litomyšl 2010, s. 300.

⁸⁹ Výjimečnou váhu mají především dvě jádra z grónského ledovcového příkrovu, která byla získána díky mezinárodním projektům GISP-1 a GISP-2. (Fagan, Brian: *Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850*. Academia. Praha 2007, s. 84.)

⁹⁰ Fagan, Brian: *Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850*. Academia. Praha 2007, s. 84.

⁹¹ Beneš, Z.: *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*. Praha 1993.

⁹² Tamtéž, s. 156.

⁹³ Tamtéž, s. 156.

⁹⁴ Kotyza, O.: „Skutkům předků svých zahynouti nedají.“ Ocenění významu vyprávěcích pramenů severočeské provenience pro studium kolísání klimatu v českých zemích. In.: *Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech*. Praha 2006, s. 63. O důležitosti přesné datace sepsání díla píše i Marie Tošnerová (Tošnerová, M.: *Kroniky českých měst z období raného novověku*; s. 179-180. Dostupné z [www stránky](http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf175-186-TOSNEROVA.pdf) (k datu 1.4.2012): <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf175-186-TOSNEROVA.pdf>

Velmi závažnou roli hraje subjektivní pohled autora, či autorů, protože paměti ovlivňují osobní pocity a dojmy. Události byly poznamenány optikou autora, jeho zaměřením. Autor někdy neúmyslně, jindy však záměrně přizpůsoboval profil vyličených událostí svému pohledu.⁹⁵ Za typické považujeme rozdílné pojetí některých skutečností díky náboženskému vyznání (katolík X evangelík – zde můžeme sledovat zřetelné rozdíly ve výpovědích v rámci subjektivního pohledu⁹⁶). V některých případech může činit problém skutečnost, že došlo k přeměně Juliánského kalendáře na Gregoriánský. Jako další úskalí vnímáme přejímání chybných názorů jiných autorů, doplněné vlastním pozorováním.⁹⁷ Na místě jsou také mnohdy paleografické a filologické překážky, jakožto problémy s příliš obecnou lokalizací či datací.⁹⁸

Historičtí klimatologové si uvědomují závažnost výskytu mylných údajů. Za důležitý prostředek vedoucí ke zvýšení věrohodnosti dat pokládá Oldřich Kotyza *křížovou kontrolu*, a to jak prostorovou (k projevům počasí se váže určitý územní dosah), tak také věcnou (jedná se o postihnutí téhož jevu různými druhy dat). Je nutné data ověřovat z několika nezávislých zdrojů, pokud je to možné.⁹⁹ Ale co když to provést nelze? Co když se jedná o jeden osiřelý pramen, ke kterému nenalezneme vhodný protějšek, jenž by nám pomohl osvětlit pravdivost jeho slov? Pak můžeme ocenit otevřenost slov Jindřicha Garčice, který si je

---

⁹⁵ Garčic, J.: Paměti – Tradice – Skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa). In.: Paměti – způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno 2001, s. 12.

⁹⁶ Setkáme se např. s rozdílným přijetím Fridricha Falckého v roce 1619 (např. Paměti Kocmánkovy. In.: Tichá, Zdeňka: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975. – kde se autor zaměřuje na výčet jeho negativních vlastností, naproti tomu klidný přístup Mikuláše Dačického z Heslova: Dačický z Heslova, Mikuláš: Paměti. Praha 1996.

Evidentní protichůdné názory jsou k vidění např. v Pamětech Menšího města pražského, od pěti autorů, kteří do Kalendáře historického Daniela Adama z Veleslavína připisovali další zprávy. Na několik událostí tak vedle sebe vidíme dvě jiné reakce. Jak píše Milada Svobodová v předmluvě (s. 80), katolický čtenář, který připojil přípisky jako poslední, dokonce některé předchozí zprávy zamazával. (Svobodová, Milada: Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém. Miscellanea 7, 1990, č. 1. s. 75 – 105.)

⁹⁷ Pfister, Ch. – Brázdil, R. a kol.: Documentary evidence on climate in sixteenth-century Europe, Climatic Change 43, 1999, s. 62. Dostupné z www stránek (k datu 4. 2. 2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8367/45_Pfister-Docum-Evidence-99_ger.pdf

⁹⁸ Munzar, J.: Příklady extrémního sucha na území České republiky v 16. – 19. století. In.: Rožnovský, J.- Litschmann, T. (ed.): Seminář „Extrémy počasí a podnebí“, Brno, 11. března 2004. (strany nejsou číslovány) Dostupné z WWW (stav ke dni 24.4.2012): <http://www.cbks.cz/sbornik04/prispevky/Munzar.pdf>

⁹⁹ Kotyza, O.: „Skutkům předků svých zahynouti nedají.“ Ocenění významu vyprávěcích pramenů severočeské proveniencí pro studium kolísání klimatu v českých zemích. In.: Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech. Praha 2006, s. 65-66.

zřejmě stejně jako my vědom skutečnosti, že v některých situacích se ocitáme v nezáviděníhodné pozici: *Jsme-li sami k sobě upřímní, musíme si tedy přiznat, že v řadě případů musíme na poznání pravdivosti pamětí prostě rezignovat. Můžeme líčeným událostem prostě věřit nebo nevěřit.*¹⁰⁰ Nejvhodněji se zřejmě pravda ukáže, pokud se někdo pokouší o dobře zpracovanou edici, jako to bylo v případě Martina Štindla, který v rozsáhlém komentáři k *Velké Mezeříči Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723* poukázal díky analýze jiných potřebných pramenů na chyby, kterých se autor dopustil.¹⁰¹

2.2 PRÁCE S PRAMENY, CHARAKTER METEOROLOGICKÝCH ZPRÁV

Po zhodnocení vlastností pramenů, z nichž diplomová práce vychází, se dostáváme k jádru našeho bádání – a to k problematice meteorologických dat v pamětech. Velice důležitou roli hraje skutečnost, že zápisy meteorologického charakteru lze označit za velmi roztržité. Tomuto problému věnoval dostatečný prostor ve své studii *Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833*¹⁰² už v 60. letech 20. století Karel Pejml, který díky roztržitosti zpráv o počasí dokonce zavedl nový termín *hustota zápisu*. Na příkladu Vavákových pamětí, jejichž autor se o počasí zmiňoval také pouze okrajově, Pejml uznal, že nemůže plně využít jediného způsobu ke kvantitativní interpretaci písemných řad - tedy četnosti. Přesto se o to pokusil, i když přiznal, že není možné touto metodou zpracovat všechny měsíce, protože údaje jsou příliš často zlomkovité, a proto by byl výsledný průběh zkreslený. Podle něj by měla být úspěšná ta metoda, která by byla založena na rozboru četnosti základních meteorologických prvků. Takovýto způsob však předpokládá úplné nebo téměř

---

¹⁰⁰ Garčic, J.: Paměti – Tradice – Skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa). In.: Paměti – způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno 2001, s. 13.

¹⁰¹ Štindl, M.: *Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723*. Městská kronika barokní Moravy. Tišnov, 2004.

¹⁰² Pejml, K.: *Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833*. In.: *Meteorologické zprávy*, roč. 21, s. 56 – 63.

úplné záznamy, které podle něj nemáme, a také *přijatelnou interpretaci slovních záznamů*.¹⁰³

Díky vědeckému kolektivu na Geografickém ústavu Masarykovy univerzity v Brně, který se mimo jiné mezinárodně účastní zajímavých diskuzí, tvorby studií atd. můžeme pohlédnout od dob Karla Pejmla, jenž je díky svým kvalitním studiím předními českými klimatologem stále hojně citován, o několik desetiletí dopředu a přesvědčit se o pokroku, kterým česká historická klimatologie prošla. I oni se zabývají otázkou, jak vhodně interpretovat klimatologické záznamy, protože si uvědomují, že dokumentární prameny jsou převážně kvalitativního charakteru. Údaje je proto potřeba kvantifikovat, aby byly vhodné a přínosné pro kvantitativní teplotní rekonstrukce. Z tohoto důvodu byly dokumentární údaje převedeny do podoby vážených teplotních indexů, pro něž se využívá sedmistupňového měřítko.

Teplotní poměry daného měsíce charakterizují indexy:

-3 – extrémně studený

-2 – velmi studený

-1 – studený

0 – normální

1 – teplý

2 – velmi teplý

3 – extrémně teplý

Sezónní a roční indexy se potom získávají jejich prostými součty, které tvoří základ pro teplotní rekonstrukce.

Pro rekonstrukci srážek platí obdobná pravidla měsíčních srážek:

-3 – extrémně suchý

-2 – velmi suchý

---

¹⁰³ Pejml, K.: Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833. In.: Meteorologické zprávy, roč. 21, s. 56-63.

- 1 – suchý
- 0 – normální
- 1 – vlhký
- 2 – velmi vlhký
- 3 – extrémně vlhký

Přičemž nejnověji byla provedena rekonstrukce pro posledních 500 let teplotní řady střední Evropy na základě kombinace jak přístrojových (1760 – 2007), tak dokumentárních údajů (1500 – 1854).¹⁰⁴

Podrobně se zabývá analýzou historických zpráv o počasí ve své diplomové práci *Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích David Mikstein*. Mluví o podpoře *databáze klíčových slov* a *databáze lokalit* a představuje jednotlivé hlavní kategorie, s nimiž se v této oblasti pracuje jako např. kategorie: *teplotní, vlhkostní, vodní režim, povětrnostní podmínky, oblačnost, ceny, indikátory, stav a výskyt živočichů, nezařazené* atd. Sporné situace jsou strukturovány podle hlavních kategorií událostí, do kterých byly nakonec zařazeny.¹⁰⁵

Uvědomujeme si velký význam práce, která stála za mnohaletým vybudováním tak propracovaného systému, díky němuž se dnes můžeme dívat na speciální teplotní řady a vypracované grafy, jež budí obdiv. I některá stanoviska ohledně *malé doby ledové*, s nimiž jsme se setkali, vznikly jako výsledky obdobných procesů.

Nicméně se nemůžeme ubránit pocitu nedůvěry k tomu, že historické informace, konkrétně tedy klimatologické zmínky *rozseté* v českých pamětech

---

¹⁰⁴ Brázdil, R.– Kotyza, O.: Český pohled na dějiny klimatu. In.: Behringer, Wolfgang: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*. Praha – Litomyšl, 2010, s. 314-315
Brázdil, R - Dobrovolný, P. – Kotyza, O. – Valášek, H.: *Extreme summer and winter temperatures in the Czech lands after A.D. 1500 and Their central European context*. *Geografie*, r. 115., č. 3, s. 266-270.

Dostupné z WWW (k datu 1.3. 2012):

<http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2010/12/g10-3-2dobrovolny.pdf>

¹⁰⁵ Mikstein, David: *Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích*. Diplomová práce. Geografický ústav, Brno 2008.

Dostupné na WWW (k datu 10.11.2011):

http://is.muni.cz/th/78052/prif_m/DIPLOMOVA_prace_David_MIKSTEIN.pdf

v menší či větší míře (v některých pamětech zcela chybí¹⁰⁶), lze zaškatulkovat a opatřit číslem, když si zřetelně uvědomujeme negativa s tím spojená. Nesmíme opomenout zejména proměnlivou míru subjektivity, se kterou se ať už klimatolog či historik musí nějakým způsobem smířit. Dále se jeví důležitý jazykově terminologický rozptyl s ohledem na různé názvy meteorologických jevů.

V našem případě laického pozorovatele na poli klimatologie musíme názory vyslovovat opatrně, protože za našimi slovy nestojí celá vybudovaná databáze klimatologických zpráv. Samozřejmě chápeme, že čím více nahromadíme informací, čím více probádáme vhodných pramenů a k tomu je vystavíme konfrontaci s jinými časově či místně *spřátelenými* díly, tím méně dojde ke zkreslování výsledků. Avšak i díky několika desítkám pramenů, které jsme díky naší práci prostudovali my, můžeme poukázat na trhliny, jež práce s klimatickými informacemi přináší, a na problematičnost klasifikace, se kterou pracují historičtí klimatologové.

Na začátku si musíme uvědomit jeden důležitý fakt – žádný kronikář, písmák, tvůrce autobiografie atd. nebyl meteorologickým pozorovatelem v dnešním slova smyslu. Zaznamenával dobové události, které pro něho byly významné a jenom okrajově a nesystematicky se zmiňoval o počasí.¹⁰⁷ Jak jsme již poukázali, důležitou roli hrál samotný autor – jeho postavení, víra, vzdělání, povaha. Co se týká českých městských kronik, byli jejich autory většinou přímo radní písaři nebo osoba úzce spjatá s vedením města¹⁰⁸, což dokazují jimi zaznamenané zprávy, které mnohdy reflektují a popisují střídání městských rad, privilegia, záležitosti týkající se finančních transakcí a rozvoje obce aj. Nejen písaři, konšelé, měšťané, řemeslníci, ale také rektori městských škol, či faráři zaznamenávali svá osobní svědectví.¹⁰⁹ Samozřejmě existovali lidé, které ke

---

¹⁰⁶ Např.: Kostlán, A.: Fragmenta, to jest Droby aneb paběrky z starodávních historií a kronik Šimona Lomnického z Budče z roku 1623. In.: Kultura baroka v Čechách a na Moravě. Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991, Praha 1992, s. 119–163.

Nováček, V. J.: Paměti Hynka mladšího Bruntálského z Vrbna o věcech veřejných na Moravě a v Opavsku z let 1610 a 1611. Věstník královské společnosti nauk, 1896, s. 1-48.

Paměti Kosmánkovi. In.: Tichá, Z.: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975, s. 1-86.

¹⁰⁷ Munzar, J.: Příklady extrémního sucha na území České republiky v 16. – 19. století. In.: Rožnovský, J.- Litschmann, T. (ed.): Seminář „Extrémy počasí a podnebí“, Brno, 11. března 2004. Dostupné z WWW (stav ke dni 24.4. 2012): <http://www.cbks.cz/sbornik04/prispevky/Munzar.pdf>

¹⁰⁸ Tošnerová, M.: Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526 – 1620. Studie o rukopisech MONOGRAPHIA, svazek XV. Praha, 2010, s. 35-36.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 36

zmínkám o počasí táhl profesionálnější zájem: zemědělci, astronomové, lékaři, astrologové a další. Vydávané předpovědi mohli lidé kontrolovat vlastním pozorováním, jehož výsledky si k nim připisovali.¹¹⁰

2.3 NESNADNÁ INTERPRETACE METEOROLOGICKÝCH ZPRÁV

Zásadní zůstává otázka nesnadné interpretace meteorologických záznamů. Nejenže pojmenování bylo mnohdy ovlivněno nářečím, díky němuž jsme bohatší o výraznější jazykový rozptyl¹¹¹, z něhož mohou mít velkou radost ve svých studiích zejména bohemisté. Obavy nám činí spíše nejednotná označení. Lidé mohou mít podobný práh citlivosti, bolesti, mohou na zkázu nazírat obdobným způsobem, jenomže podobný neznamená stejný. Co když pro někoho je velká zima totéž co zima? Co když někdo zaznamená mlhu a někomu se může tento jev zdát natolik přirozený, že mu za zapsání nestojí? Pokud pouze jeden autor dokáže odstupňovat určitý jev několika výrazy a jiný také, můžeme nalézt měřítko v různorodém pojmenování? Ať mluví samotné prameny, zmiňme například některá označení pro meteorologické jevy v zimě, poté se věnujme větru.

V *Historii chrudimské*¹¹² se můžeme setkat s těmito výrazy při popisu zimy:

- **sníh, mráz** (*Téhož roku čtvrtého máje napadl sníh, a potom kroupy jako holubí vejce, posledně pak mráz přišel a velikou škodu udělal, kdežto již předešlého roku dosti velká se škoda stala...113*)

---

¹¹⁰ Pejml, K.: Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833. In.: Meteorologické zprávy, roč. 21, s. 56.

¹¹¹ Zřetelné stopy dialektů nesou např.: Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Olomouc: Okresní archiv v Olomouci, 1985. (1. část) s. 161 – 171.; Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Olomouc: Okresní archiv v Olomouci, 1986. (2. část) s. 157- 174. Teplý, F.: Sedlčanská kniha Jana Procházky. I.:Sborník Historického kroužku 1931, 32, 67-73,176-185, s. 272-277. a další.

¹¹² Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005.

¹¹³ Tamtéž, s. 36. *Téhož roku čtvrtého máje napadl sníh, a potom kroupy jako holubí vejce, posledně pak mráz přišel a velikou škodu udělal, kdežto již předešlého roku dosti velká se škoda stala: když se osmého července tak veliký vítr strhl, že všechno položené obilí rozmetal, kdež mnohý nedostal ani to, co jest viselo, načež potom při svatém Václavu růže a karafiáty, též také jiné stromoví kvetlo.*

- **velká zima, zvěř i lidé pomrzli** (...a byla toho roku velká zima, ta zima přišla zase následujícího 1709 roku, která od nového léta až přes Hromnice, kdežto vořechy a jiné stromoví, zvěř i lidé pomrzli.¹¹⁴)
- **silní větrové a mrazy, pomrzlo** (Toho roku měsíce července dne osmého, devátého, desátého a jedenáctého byly silný větrové a mrazy, kdež víno, proso, čočka, vokrky, všecko pomrzlo.¹¹⁵)
- **velká, tuhá zima, velký sníh a mráz, dosti velký rampouchy** (Léta 1767 dne 12. února po té velké a tuhé zimě ledy se zdvihly na vodách a třináctého téhož voda velká byla. Potom třetího máje byl velký sníh a mráz až i dosti velký rampouchy na střechách byly.¹¹⁶)
- **silný sníh, veliké závěje, silný mrazy** (V témž roce jmenovitě na Květnou neděli počal silný sníh padat, a to skrze deset dní, tak že byly veliké závěje, a hned v pondělí počaly bejt silný mrazy skrze čtrnácte dní, jakýchž celou zimu nebylo.¹¹⁷)
- **největší zima** (Následujícího roku 1779 bylo velké regrutírování, tak že městské synky na vojnu brali, a skrze ten strach málokterý doma zůstal, nýbrž v tu největší zimu rozejít a rozkovávat se museli a tak v tom utíkání do Velkonoc trvali.¹¹⁸)

Paměti Václava Kněžoveského¹¹⁹ výběrem například:

- **mrazovitá zima** (A hned zase počalo mrznouti, a držela ta mrazovitá zima až do poslední čtvrti měsíce ledna (1592), a potom zase vždycny teplo bylo až do poslední, čtvrti měsíce února.¹²⁰)

¹¹⁴ Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 63. *Léta 1708 nastal v České zemi akcíz, kterýž také Chrudim neminul, a byla toho roku velká zima, ta zima přišla zase následujícího 1709 roku, která od nového léta až přes Hromnice, kdežto vořechy a jiné stromoví, zvěř i lidé pomrzli.*

¹¹⁵ Tamtéž, s. 73.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 137.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 140.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 146.

¹¹⁹ Peters, Josef: Václav Kněžoveský a jeho paměti. In.: Slánský obzor 1898, s. 13–56.

¹²⁰ Tamtéž, s. 40.

- **žádná valná zima, znamenitej mráz tuhej, zima** (*Potom zase pomalu pršeti počalo a vždycky přeprchovalo až do soboty po s^m Mikuláši (9. pros.), neb ještě až dotad žádný valný zimy nebylo až teprva v nedeli 2 adventní (10 pros.) znamenitej mráz tuhej udeřil, a zima se začala, kderáž trvala až do 3 nediele adventní.*¹²¹)
- **velmi ukrutná zima, mnoho sniehu** <V středu po s^m Vincenci, vyznavači božím (24. ledna) zima (kderáž trvalá od létha předešlého 89° hned po s^m Martinie se začavši a velmi ukrutná byla a mnoho sniehu, že od leth 40 více jich nebylo, jakž niekdeří staří lidé pravili) počala pouštieti, a do nediele všecken sníh stál, tak že ho nic nevostalo.¹²²>

Ze starých pamětí města Bzence¹²³:

- **ranní mráz** (*Víno ranním mrazem trpělo, ale ještě úroda byla; některé víno ještě dobré, některé padlejší a jiné zas dobře kyselé.*¹²⁴)
- **neobyčejně zima** (*Klášter Velehradský na té neobyčejné zimě se pozastavil, ale v jejich letopisech a památkách našli, že před 70 lety podobná zima byla, a kterou potom dobrý rok následoval.*¹²⁵)
- **dni hrozné a studené, pršky se sněhem** (*Když lidé nejvíc brali, přišli dni tak hrozné, studené a pršky se sněhem k velikému podivení, ale zase potom na čas se dalo.*¹²⁶)

Jako další můžeme uvést například odlišné označení větru v několika pamětech:

*Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka*¹²⁷

¹²¹ Peters, Josef: Václav Kněžoveský a jeho paměti. In.: Slánský obzor 1898, s. 55.

¹²² Tamtéž, s. 30.

¹²³ Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903.

¹²⁴ Tamtéž, s. 20.

¹²⁵ Tamtéž, s. 19–20.

¹²⁶ Tamtéž, s. 20.

¹²⁷ Kilián, Jan: Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka. Městský úřad Mělník, Mělník 2005.

- **prudký vítr** (...z dopuštění Božího skrze prudký oheň, který prudký vítr zdůli z Rybář, aneb tak z řečeného Kozlova, z chalupy Jana Horáka do města se přihnal...¹²⁸)
- **nenadále příšlé povětrí a hrozný vítr** (Na to léta Páně 1672 v den Narození Nejsvětější Panny Marie, totižto 8. září, tato věž po poledni skrze nenadále příšlé povětrí a hrozný vítr se vším, jak s krovem, bání i s cimbály, orlojem a sférou, zase dolů svržena, však cimbály v celosti nerozražené ostaly, z domů pak sousedských mnoho střech zkaženo jest.¹²⁹)
- **studený vítr** (Pak zase v létu 1771, dne 23., 24. a 25. měsíce března, velký sníh takměř v celej Evropě napadnul, a silný mrzay, též studený větry následovaly, od kterých zdvižené vinohrady znamenitou škodu trpěly,...¹³⁰)
- **velký vítr s náramným deštěm, vítr** (Dne 18. téhož měsíce povstal popoledního času okolo 4. hodiny velký vítr s náramným deštěm, kdežto vítr při kapli svatého Rocha za Labskou branou střechu s několika trámy strhl, neméně kříž na věži Svaté Lidmily na Pražským předměstí shodil, mnoho šindelů z rathauzu odtrhnul, střechu na škole odňal a tam všechny okna roztloukl.¹³¹)
- **silné hromobití a povětrí** (Dne 29. Měsíce dubna roku 1774 povstalo silné hromobití a povětrí, kdežto hrom ve vsi

¹²⁸ Kilián, J.: Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka. Městský úřad Mělník, Mělník 2005, s. 43 – 44. *Léta Páně 1652 v neděli postní, totižto 18. měsíce února, okolo druhé hodiny na noc, věž nad bránou Pražskou s krovem, hodinami a dvěma cimbály, i s jinou ozdobou a klenotem městským, z dopuštění Božího skrze prudký oheň, který prudký vítr zdůli z Rybář, aneb tak z řečeného Kozlova, z chalupy Jana Horáka do města se přihnal k snížení a zkáze, jak i domů sousedských přitom do osmnácti ve zkázu uvedeno a taková zase, vedle pomoci od pánů a okolních měst fedruňků učinění, léta 1653, dne 11. Října, předně krov s vížkou a bání pod makovicí, jest vyzdvižena.*

¹²⁹ Tamtéž, s. 44–45.

¹³⁰ Tamtéž, s. 71. *Pak zase v létu 1771, dne 23., 24. a 25. měsíce března, velký sníh takměř v celej Evropě napadnul, a silný mrazy, též studený větry následovaly, od kterých zdvižené vinohrady znamenitou škodu trpěly, skrze tu pak předešlého roku na ozimní sji velkou neouradou a zkázu, netoliko v český zemi, ano taky v celý říši veliká drahota obilní následovala, kdežto v Čechách okolo Prahy ku konci měsíce února 1 český strych žita platil 5 i také 5 zlatých 30 krejcarů a ze zachovalých všude starého obilí velkých forotů k dostání bylo. (foroty – zásoby)*

¹³¹ Tamtéž, s. 80–81.

Rousovicích do Náhlíčkovského statku udeřil a jej docela v prach obrátil.¹³²⁾

„Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605¹³³:

- **násilný vítr** (*Léta páně 1581 v sobotu den svatě Kateřiny z kostela Tejnského z malé vížšky přikrývač, když ji plechem pobíjel, násilným větrem zvržený na zemi upadl před dům Rakovic i tu se hned zabil.¹³⁴⁾*
- **náramný vítr** (*V pátek po Janovi z Husince náramný vítr se v Praze strhl a z něho krupobití jako slepic vajec, mnoho škod vzděláno.¹³⁵⁾*

Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689¹³⁶:

- **vítr** (*Lidé role zpodvorali. 30. januarii byl vítr, v noci sníh čistý spadl a nato byl mráz, a trvala ta sněžná zima opět do 9. februarii. Tu se zase oteplilo a vítr byl, sníh sehnal.¹³⁷⁾*
- **silný vítr** (*19. martí⁶ téhož 1662 roku od nešporní⁷ strany ponejprv zahřmělo a čistý déšť byl spadl a větrové vždycky silní bejvaly.¹³⁸⁾*
- **velký a hrozný vítr** (*9. aprilis na Velikou noc byl veliký a hrozný vítr, že ani jiti proň nemohl člověk. Lámalo [to] stromoví i některé střechy otrhalo i zbořilo.¹³⁹⁾*

---

¹³² Kilián, J.: Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka. Městský úřad Mělník, Mělník 2005, s. 83.

¹³³ Kolár, J.: „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 1967. s. 394 – 403.

¹³⁴ Tamtéž, s. 399.

¹³⁵ Tamtéž, s. 401.

¹³⁶ Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část), s. 161–171.

Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 157–174.

¹³⁷ Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část), s. 168.

¹³⁸ Tamtéž, s. 168.

¹³⁹ Tamtéž. s. 168.

- **studený vítr** (*Celý den se sníh se studeným větrem pasem¹⁴⁰ proháněl a drobné kroupky.¹⁴¹⁾*
- **nevýmluvný vítr východní; povětrí naválo** (*U vigílii svatého Řehoře⁶ ráno bylo teplo, kapalo ze střech, o polednách nevýmluvný¹⁴² vítr vejchodní vál a tak pořád i přes celou noc, což také ještě i na svatého Řehoře málo ulevíc do poledne a tuhá zima, mráz. Běda lidem bylo na cestách, div že jednoho [to] do povětrí nevzalo, nebohé střechy vojny zakusily mnohé, sněhu do komor, stodol, na šrouby pod střechy dostatek naválo, kde jen jakou díрку mohlo míti.¹⁴³⁾*
- **velký vítr vání** (*Téhož léta sražena věž v Uničově 6. decembris velikým větrem váním.¹⁴⁴⁾*
- **ustavičné sychravé a veliké studené větry; větry** (*Tráva pro mrazy a ustavičné sychravé a veliké studené větry růsti nemohla, trvajíc ta zima do 6. máji; tu trochu poulevilo. Deště bylo velmi potřeba, bylo sucho. Dosti se, každý den mračilo od svatého Jiří¹, však větry se rozešlo a jakoby pršeti nemohlo.¹⁴⁵⁾*
- **časté větry** (*1. februarii⁴ deštítk malý, 2. februarii potrousilo přede dnem maličko sněhem, ráno hned ztál, pak byl déšť poněkud, 3. [februarii] déšť hustý, žádní mrazové, než časté větry.¹⁴⁶⁾*
- **hrubý vítr** (*V noci k Novému létu celou noc byl vítr hrubý a den Nového léta Jasný a drobníčký sníh poprchoval zrána, pak od půl poledne studeno a v stínu mrzlo.¹⁴⁷⁾*

---

¹⁴⁰ pasem – sem a tam

¹⁴¹ Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archív v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část), s. 168.

¹⁴² nevýmluvný ve smyslu nevýslovný

¹⁴³ Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archív v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část) s. 171.

¹⁴⁴ Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archív v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 158.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 159.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 160.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 162.

- **silný vítr** (*Anno 1685 o svatém Křtiteli¹ celý tejdén byla zima ukrutná se silnými větry. Sníh v horách 22. junii byl za Šternberkem a zvláště v Dvorcích napadl a jinde.)¹⁴⁸, (Potom byla ukrutná zima s větrem silným od západu slonce.¹⁴⁹)*
- **ukrutně studený vítr a velmi silný, silně foukal, vítr** (*A ti kati bradu — co mu hrubá v tom vězení vyrostla, až na klín mu sahala — když mu ji stříhali kati a jeho holiti počali, hned se byl strhl ukrutně studený vítr a velmi silný, 12., 13., 14. dne [septembris] pořád ve dne v noci silně foukal a studený byl náramně, dosti někdy přšelo s tím větrem a v horách sníh napadl a ležel.¹⁵⁰)*
- **větrové kousavý** (*Milostivá zima byla do 1. februari³ 1688. Od toho dne hrubá zima, větrové kousaví, mrazy silný.¹⁵¹)*

Památky kraje hradištského¹⁵²:

- **velmi veliký vítr** (*Anno 1647. Dne 21. AUG. V noci byl velmi veliký vítr o 2 hodinách s půl noci srazil v klášteře františkánském věži a štít nad kůrem, co v ní zvony bejvaly.¹⁵³)*

V podobném duchu bychom mohli pokračovat dále, a to i v případech jiných meteorologických jevů – teplo, povodně atd. I oni disponují velkým množstvím atributů, které jim jejich autoři v dobré víře přiřadili.

Z ukázek několik pamětí je zřejmé, že klimatologická terminologie může být pestrá na škále od jednoduchosti a stručnosti až k literární rozmanitosti. Jak z krátké a názorné ukázky vyplývá, velice často se objevují různé jevy společně: kombinace sněhu, větru, deště, bouřek. Samozřejmě jsou mnohdy výše zmíněné „termíny“ vytržené z kontextu, takže se o nich můžeme dozvědět ještě mnoho

¹⁴⁸ Pruček, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 158.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 167

¹⁵⁰ Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část), s. 165.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 168.

¹⁵² Přenský, J. R.: Památky z kraje hradištského. Vydává Bohumil Fišer. Uherské Hradiště, 1918.

¹⁵³ Tamtéž, s. 27.

podrobností a porovnávat míru intenzity. Veliký rozdíl je také očividný v zaznamenávání proměnlivosti počasí:

A hned potom zase se vodteplilo a čistý teplo jarní bylo, tak že v niekderejch krajích počali síti. A trvalo to teplo beže všech mrazů až do pátku den sy Brigidy panny (1. ún.); tu zase velmi tuze počalo mrznouti. A taková zima ustavičnie trvala po takovém teple právie až opiety do nediele, kderáž slově devítník (10. ún.); tu se zase odteplilo a hned zase na druhej den zase přituhlo a tuze mrznouti počalo až do čtvrtku. Tu zase až do nediele teplo bylo a dýšť pršel; v nedieli pak zase velmi tuze počalo mrznouti z divou slotou. Ve čtvrtek pak před s^m Matiejem (21. ún.) zase se odteplilo a děšť sniehem celej den pršel a velmi teplo bylo.¹⁵⁴ Na rozdíl od Václava Josefa Kněžovského si Jiřík Pavlovský díky kalendáři zapsal často velice stručně rozmary počasí např. takto: 1628 Červen...4. Zima, prška. 5. Zima, prška. Začal voziti hnůj na hromádky od cesty začal. 6. Zima, sníh a kroupy. 7. Zima, sníh, kroupy. 8. Pěkný a veselý čas celej den. 9. Ráno pěkný děšť.¹⁵⁵

V rámci zaznamenání meteorologických zpráv je dobré si uvědomit, že nemůžeme v pramenech hledat pouze to, co v nich je, musíme si všímat i toho, co zde chybí. Když pročítáme např. *Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605)*¹⁵⁶, autora, patřícího k předním představitelům města, který pomáhal vyřizovat i ty nejzávažnější záležitosti a důsledně je zapisoval, nemůžeme se zbavit pochybnosti, zda neupřednostnil jiné zprávy na úkor informací o počasí.

Jistě důležitým bodem v dějinách každého města je koupě vesnic, či pozemků. V případě Soběslavi se jednalo o koupě vesnic od Rožmberků, kdy nás Řehoř Smrčka obšírně seznamuje se všemi náležitostmi (suplikace s artikulami pro svého pána, obdarování či prodání vesnic, extrakt¹⁵⁷ k prodeji, smlouvy, sumy a výdaje, suplikace Petra z Rožmberka císaři, zapsání koupě do zemských desek

¹⁵⁴ Peters, J.: Václav Kněžovský a jeho paměti. In.: Slánský obzor 1898. s. 34

¹⁵⁵ Deníkové záznamy jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století. In.: Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 173.

¹⁵⁶ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta, České Budějovice 2008. Dostupné z WWW (k datu 25.10.2012):

http://theses.cz/id/g8cv3j/downloadPraceContent_adipIdno_4285

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 123.

aj.)¹⁵⁸, které počínají rokem 1593, přičemž k doplacení došlo až v roce 1595. Kromě posledního roku 1605, kdy jsou zápisy již zkráceny, jedná se právě ještě o rok 1594, který je ochuzen o jinak každoroční rozličné meteorologické zmínky¹⁵⁹. Místo toho disponuje tento rok na několika stranách zevrubně popsány událostmi vztahující se k viditelně důležité koupi *užitečné pro budoucí potomky*¹⁶⁰. Protože nepracujeme s jinými soběslavskými prameny, které by mohly tuto domněnku vyvrátit či naopak podpořit, tak si ponecháme možnost podezírat autora, že mohl upozadit meteorologické zprávy na úkor jiných a v tu dobu určitě pro něj a město významných událostí. Samozřejmě, že se nejedná o jediný případ, kdy jsme vystaveni nejistotě v pestré škále narativních pramenů, ale zde je zřejmě nejvíce čitelný.

O specifickém výběru informací jednotlivými autory a roli subjektivity v obecné rovině toho již bylo řečeno mnoho. Abychom však názorně ukázali, že i v případě přírodních úkazů s negativními důsledky existuje možnost jejich nezprostředkování do záznamů, zmíníme případ *Paměti města Žatce*¹⁶¹, k němuž nás přivedly konfrontace s jinými prameny, s nimiž jsme pracovali. V kronice Marka Bydžovského z Florentina¹⁶² se vztahuje k Žatci zápis o povodni k roku 1566¹⁶³, přitom v Žateckých pamětech jsou k tomuto roku zmíněny pouze zprávy trestního charakteru¹⁶⁴, kterým dává autor v průběhu psaní pamětí očividně přednost, meteorologické jsou zaznamenány poskrovnu. Výběr událostí autorem,

---

¹⁵⁸ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta, České Budějovice 2008, s. 113nn.

¹⁵⁹ Jediná zmínka se vztahuje k požáru a není zde zřejmé, zda se jedná o oheň domácího původu, nebo zda souvisí nějakým způsobem s počasím např. s bouřkou (to by autor pravděpodobně zmínil): *Druhej dvůr ve vsi Skalici, kderež z dopuštění božího od ohně skázu vzal, při kderémžto dvoru velká šířka od dědin i také luk dobře vypravených a užitečných j [es]t, ale ještě až posavad ratajna s několika komorami a chlívy v celosti zůstává a dosti malou správou k vystavení přijíti může. Ten dvůr pokládám dosti v skromnosti v sumě 1500 kop.* (Novotná, Lenka: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 126)

¹⁶⁰ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 114. Dostupné z WWW k datu 25.10.2012: http://theses.cz/id/g8cv3j/downloadPraceContent_adipIdno_4285

¹⁶¹ Tošnerová, M.: Paměti města Žatce. Polánkovo regionální muzeum, Žatec 1996.

¹⁶² Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987.

¹⁶³ *Téhož léta 6. Dne února měsíce, v středu den sv. Doroty, voda veliká byla u Žatce na Ohři a velmi daleko topila, takže větší vody bez ledu za paměti lidské nebylo. Škod mnoho zdělala na stavení, na chmelnicích pobráním tyčí a nánosem země. Ve všech také bližších řeky množství dobytka ztopila.* (Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů : Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 113–115)

¹⁶⁴ Tošnerová, M.: Paměti města Žatce. Polánkovo regionální muzeum, Žatec 1996, s. 20 – 21.

jemuž nebyly blízké zprávy o počasí, dokládá i další zmínka tentokrát v *Historickém kalendáři*¹⁶⁵ o povodni z roku 1582¹⁶⁶. O ní nenalezneme v Žateckých pamětech žádný zápis. Jedná se vlastně o jeden z rysů narativních pramenů, musíme počítat s více či méně zaujatým výběrem informací, v němž hraje velkou roli zájem samotného autora o tu či onu problematiku – v tomto případě různých provinění a trestů. V dalších porovnáváních bychom mohli pokračovat, ale pro naši práci to není prioritou.

Také samozřejmě existují události, které byly zaznamenány ve více pramenech, ale záznamy se mohou v určitých aspektech lišit. I to je případ povodně, z roku 1581 - můžeme nalézt malé rozdíly a povšimnout si na jaké drobnosti kladou pisatelé důraz:

Kalendář historický¹⁶⁷:

*1581, 27. února voda velká byla u Prahy a toho dne na přívoze Novoměstském hořejším pod Slovany do sta a padesáti osob lidí nádenních obojího pohlaví, jdoucích na díla viničná, s prámem se potopilo.*¹⁶⁸

Paměti¹⁶⁹

*V pondělí před středopostí 27.2. mezi městy pražskými v řece Vltavě stopilo se v půl hodině přes sto osob lidí robotných, kteří se na prámě velkém na druhou stranu k robotám viničným přeplavovali; nebo voda velká byla a s prámem je uprostřed řeky převrhla.*¹⁷⁰

Můžeme si povšimnout nejen rozdílu v zaznamenaném počtu obětí, ale také v přesném umístění tragické nehody a stylistice.

Stejně jako specifické nakládání s různými fakty se do konečné podoby díla může promítnout i role prosté náhody. Náhoda, slovo ve vědecké práci krajně nepříznivé a vytěsňované sehrává podle nás i zde určitou úlohu. Mohou to být

---

¹⁶⁵ Adam z Veleslavína, D.: *Kalendář historický*. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920.

¹⁶⁶ 8. *Května povodeň velká připadla k městu Žatci od Varův Cís. Karla IV., kdež veliké škody na staveních, domích, lidech (jichž se do půldruhého sta ztopilo) dobytčích i jiných věcech a nábytčích zdělala a mnoho toho s sebou k Žatci přinesla.* (M.S.) (Adam z Veleslavína, D.: *Kalendář historický*. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 92).

¹⁶⁷ Adam z Veleslavína, D.: *Kalendář historický*. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920.

¹⁶⁸ Adam z Veleslavína, D.: *Kalendář historický*. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 91.

¹⁶⁹ Dačický z Heslova, M.: *Paměti*. Akropolis, Praha 1996.

¹⁷⁰ Dačický z Heslova, M.: *Paměti*. Akropolis, Praha 1996, s. 129.

právě souhry okolností, které zavadaly důvod některé potřebné události zaznamenat.

Povšimněme si např. zápisu v *Pamětech Václava Kněžoveského*¹⁷¹ o tom, že do města přijel fořtmistr, díky němuž se autor dozvěděl o počasí v jiném městě a zaznamenal: *Téhož létha při obnovení ouřadu zde v miestie Slaným, kderýž se stal v pondielí den pamatný mistra. Jana z Husince (6. červc), přijevši sem do miesta pan fořtmistr z hrádku Křivoklátu za pravdu to jistil a panu podkomoří(m)u to rozpráviel, že při miestie Strašecím byl mráz před tím v nedielí až chrustielo. Pán Buoh rač milostivie tepla popříti a příhodný časy dáti. Amen.*¹⁷² Co kdyby však nepřišel? Svědectví by tak mohlo zůstat zcela zapomenuto. Podobnou úvahu mohou vzbuzovat právě zapsané informace spojené s cestováním, např. když Vilém z Rožmberka cestoval do Vídně a Vratislavi a cestu popsal slovy: *Cestu velmi zlou jsem měl, a jak jsem z domu vyjel, vždycky znamenité pršky jsem měl, takže jsem již pravou věrou té procházky syt.*¹⁷³

Touto cestou se dostáváme na pole přijímání meteorologických zpráv, co se týká jejich zprostředkování autorem. Většina informací vztahující se k počasí je zaznamenána jako důležitý údaj, který má v textu významnou pozici. Je nepřehlédnutelný, míníme tím informace typu:

*Od prvního dne Decembris až do outerka po svatém Pavlu na víru obrácení znamenitá zima byla, sněhy hrubý, na saních se mnoho vozili a potom znamenité oteplení bylo.*¹⁷⁴

*Léta 1595 tolikéž voda veliká s ledem byla tak, že u Kadaně půl mostu vzala a znamenité škody až do moře dělala.*¹⁷⁵

*A ten rok na Nové léto v Čechách i na mnohých místech veliké hromobití bylo, takže chrámy, věže i mnohá stavení popálilo.*¹⁷⁶

---

¹⁷¹ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 13 – 56.

¹⁷² Tamtéž, s. 44.

¹⁷³ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků. Svoboda, Praha 1985, s. 222.

¹⁷⁴ Miltner, J. B.: Paměti Volyňské (1617-1647) Bartoloměje Prokopa. In.: Památky archeologické a místopisné 13, 1885-1886, s. 320.

¹⁷⁵ Svobodová, M.: Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém. Miscellanea 7, 1990 (vyd. 1.), č. 1, s. 81.

¹⁷⁶ Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolwiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou očíslovány) Dostupné na WWW (stav ke 27. 11.2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

Za druhý typ informací považujeme údaje týkající se počasí, které se dostávají k čtenáři spíše vedlejší dějovou linkou – jakoby mimochodem. Samozřejmě, že mnoho informací se dozvídáme hlavně díky důsledkům, které po nich následovaly, ať je to již špatná úroda, drahota a vůbec dopad na obyvatelstvo, které budeme rozebírat v samostatných kapitolách. Zde však máme na mysli ještě něco jiného. V tomto případě počasí tvoří spíše doprovodný jev hlavní zaznamenané události. Informace tohoto typu jsou oproti prvnímu skutečně méně časté, ale dosahují stejné váhy, k tomu jsou *ozvláštněny* v interpretačně uschovaném nemeteorologickém hávu, který jim dodává ráz jedinečnosti. Zmiňme alespoň některé, někdy až skutečně raritní situace. Zaregistrovali jsme je např. u požárů:

*L. P. 1680 dne 4./4. vyšel oheň nenadálý od Lukáše, barvíře novoměstského, z verštatů jeho – obrátil se vítr na město, vyhořelo v Sedlčanech 68 domů (sic!), k tomu zvonice i se tříma zvony, krámy masné řeznické i škola, též špitál. I dům J. M. Knížecí taky. Naděláno dosti žebráků. Pán Bůh rač všem pomahati.*¹⁷⁷

*Léta Páně 1561 v neděli po Třech kráľích (12.1.) vyhořel mlejn u malého mostku a v něm několik ječných sladův zapálilo se okolo 4. Hodiny na noc (20. hodiny) v pondělí od strojův, neb mrazové byli velcí a rurmeister oheň v strojích míti musel a tak neopatrností jeho a nedohlídáním ta škoda se stala.*¹⁷⁸

Jako překážkový jev u sklizně:

*Mikuláš Kozelka stohy obilné na krumlovském panství zamyslił. Pan Mikuláš Kozelka dostal se na Krumlov ve žni. Zamyslił, aby do stohů obilé skládáno bylo. Než pro pršky nevelmi se jim to stohování dařilo, aniž trefuje se to fo podlesí; nebo mohou stodoly snadno prostranné vzdělati a obilé tak valné není jako v krajích, aby naplníce stodoly, musili do stohů dávat.*¹⁷⁹

Při útěku před vojáky po Bílé hoře:

---

¹⁷⁷ Teplý, F.: Sedlčanská kniha Jana Procházky. Sborník Historického kroužku 32, 1931, s. 182.

¹⁷⁸ Tošnerová, M.: Paměti města Žatce. Polánkovo regionální muzeum, Žatec 1996, s. 16.

¹⁷⁹ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků. Svoboda, Praha 1985, s. 241.

Byla bitka u Prahy na Bílej Hoře. Lid císařský bitvu obdrželi. Král Fridrich ujel. Mnozí páni čeští zle toho zažili. Vojákom puštěn prejs¹⁸⁰ v Praze i jiných městech v Čechách i v Moravě. Po městech rabovali, lidi knitlovali¹⁸¹, to, co chtěli, činili. Potom na Moravu v zimě přijda tamtam páchali. Však potem jim Pán Bůh zaplatil v Uhřích, že mnoho tisíc se jich potopilo. Lidé s dětmi po horách utíkajíc, mnozí děti pomrzli okolo Holešova, Bystřice a jinde okolo Brna.¹⁸²

Při popisu chování vojáků, kteří nechtěli odjet z Kutné Hory:

Na vyhledávání toho při vrchnosti od Horníků jest ta pýchota vojenská z Hor Kuten vyzdvižena; zmrzlo jich koliksi v cestě, když se odbírali, nebo mrazové byli velicí. Rejtarstvo odtud nechtělo z té pastvy a vždy sobě toho odkládalo, bera sobě k tomu příčiny ledasjakés.¹⁸³

V případě pokusu o vraždu:

Ten rok Mach Ondruv jsa vdovcem, vzal sobě děvečku, sirotka Jeho Milosti pán, dceru nebožtíka Václava Ochtába, osobu mladú a při sprostnosti. Vúterý den svatých Třech králů měl smlouvy i svatbu, a hned s neděle na pondělí okolo dvou hodin přede dnem¹⁸⁴ vrhl tu svú žena do studně, která je na rynku u jatek, a vhodivše ji tam, šel domův. A potom, když se mu zdálo, že již utonula, poslal pachole syna svého na očisto, a řekl jemu: Matka dávno šla pro vodu, jdi sohlédaj, co tak dlouho dělá. A když to pachole zvědělo, že jest v studni a ještě živa, hned doma pověděl; i běželi a ledva že ji z té studně vytáhli, neb byly mrazy veliké a vona již byla vobemřelá. Bylo vo tom k vyššímu právu psáno, a než ortel přišel, Jeho Milost pán ráčil jej s práva sníti a dal jej vokovat v púta, v kterých dělá; potom nevím, co bylo.¹⁸⁵

Při záhadném úmrtí milenců, kdy jsou vyloučeny povětrnostní vlivy: *Téhož léta v outerý po M. Janovi z Husince, 9. dne července, po 24. Hodině Vácslav Volanský, úředník Vácslava Nejedlého z Vysoké na Libočanech, maje skutek cizoložný činiti s Kateřinou, s dcerou Vackovou ze vsi Urbanic, manželkou*

---

¹⁸⁰ Město vydáno v plen vojsku

¹⁸¹ Ve smyslu bili

¹⁸² Paměti Ondřeje Sivého 1593 – 1653. In.: Dostál, F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962, s. 119.

¹⁸³ Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 286.

¹⁸⁴ Z 11. na 12. ledna, kolem 5. hodiny ranní

¹⁸⁵ Bohumír, I. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 20.

*Adama z Lípy, zabit jest od stropu, kterej na ně in ipso concubitu, an žádného větru nebylo, upadl a nazítrí nalezení sou oba na sobě ležíce zařízení, majíce hlavy rozmačkané...*¹⁸⁶

V této kapitole jsme charakterizovali prameny raného novověku a zaměřili se především na zásadní roli autora. Díky subjektivnímu pohledu na svět, povaze, zájmům a dalším faktorům ovlivňuje pisatel ráz jednotlivých pamětí, a tím i četnost a charakter meteorologických zpráv. Nastínili jsme přístup k pramenům, kterého využívá historicko-klimatologická databáze spadající pod Geografický ústav Masarykovy univerzity, a poukázali na jeho možné trhliny a nedostatky. Zjistili jsme, že se zmínky o počasí vyznačují jazykovou rozmanitostí, kterou jsme příkladně doložili. Právě bohatost určitých meteorologických výrazů spolu s autorovým specifickým uchopením událostí je kamenem úrazu v procesu zařaditelnosti jednotlivých meteorologických jevů do striktního systému, vybudovaného pomocí indexové stupnice. Zmínky o počasí se také liší ve způsobu podání, protože některé meteorologické jevy se dostávají ke čtenáři spíše jako nepatrné vedlejší informace, čímž je zahaluje ještě větší míra originality. Narativní prameny vynikají jedinečností a vysokou výpovědní hodnotou, o té se však přesvědčíme v dalších kapitolách.

---

¹⁸⁶ Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů : Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987. s. 218.

3 PROMĚNLIVOST CEN V ZÁVISLOSTI NA POČASÍ

V pamětních zápisech se setkáváme se dvěma druhy informací. Jedná se o údaje přímé, tedy takové, které přímo přinášejí informaci o počasí, a nepřímé údaje neboli tzv. proxy data, což jsou informace různým způsobem závislé na počasí. Podle původu mohou být proxy data vázána na přírodní zdroje, nebo mohou souviset s činností člověka, pro ty se dnes uplatnil pojem *documentary evidence* – dokumentární data.¹⁸⁷

Nepřímá data představují dobře využitelný zdroj informací o počasí, protože mají na meteorologické jevy bezprostřední vazby. Proxy údaje mohou doplňovat míru intenzity, průběh a jiné vlastnosti těchto jevů. Pokud nejsou k dispozici přímá data, bývají mnohdy jediným zdrojem informací, díky nimž se o charakteru počasí něco dozvíme. Indikátorů o počasí je velké množství od informací o úrodě, chování živočichů až po prosebná procesí.¹⁸⁸

Mezi nepřímé údaje můžeme zařadit i dopady na ekonomickou stránku společnosti, konkrétně zmínky o proměnlivosti cen některých komodit. Díky našemu výzkumu se setkáme s širokou paletou zboží. I když jsme se našli i druhy, jak bychom dnes nazvali, spotřebního zboží – vosk, papír, sudy, plátna, seno, sláma, či různé odměny za práci atd., jednalo se spíše o informace, na které jsme narazili pouze sporadicky. Zaměřili jsme se proto na komodity, které jsou nejvíce v pamětních zápisech zastoupeny – tedy ty, jež nějakým způsobem souvisí s potravním řetězcem.

Zřejmě nejdůležitější pro životní potřeby se jeví obiloviny – resp. ceny žita, pšenice, ječmene, ovsa žitu – coby nejdůležitější surovina pro chleba, ovsa – hlavní sklizené krmivo, pšenici – na výrobu piva, ječmene jako výměnu za pšenici

---

¹⁸⁷ Brázdil, R.– Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 3. Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

¹⁸⁸ Mikstein, D.: Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích. Diplomová práce. Geografický ústav, Brno 2008, s. 32. Diplomová práce. Geografický ústav, Brno 2008. Dostupné na WWW (k datu 10.11.2011): http://is.muni.cz/th/78052/prif_m/DIPLOMOVA_prace_David_MIKSTEIN.pdf

v oblastech méně úrodných a pro výrobu piva.¹⁸⁹ Nicméně jsme postihnuli informace týkající se všech výrobků spojených se stravováním. Nejvíce jsou logicky zastoupeny ceny zmíněných obilovin, dále nápojů - hlavně vína, popřípadě piva, následují ceny masa, ryb, dobytka, rýže a jiné. O rozmanitosti zboží nás může přesvědčit seznam nabízeného zboží v Praze, který zaznamenal pro rok 1743 Josef Cereghetti (jedná se o nejdelší a nejrozmanitější výčet zboží, se kterým jsme přišli do kontaktu)¹⁹⁰.

Z počátku jsme si naivně pohrávali s myšlenkou, že bychom mohli vytvořit jakýsi graf, který by představoval vztah mezi cenami a vývojem počasí, nicméně jsme tuto myšlenku brzy zavrhlí. Grafy z této oblasti disponuje nedávno vyšlá studie „Cereal harvest dates in the Czech Republic between 1501 and 2008 as a proxy for March–June temperature reconstruction“¹⁹¹, která přináší na základě údajů o sklizni obilí nejen metodiku pro rekonstrukci teploty, ale i pomoc při studiu proměnlivosti klimatu a jeho dopadech ve střední Evropě.¹⁹² Rozsah je vymezen úctyhodně lety 1501 a 2001, přičemž autoři pro první období 200 let vycházejí pouze ze severozápadních Čech¹⁹³ a předpokladu, že rekonstrukce pro

---

¹⁸⁹ Brázdil, R. – Durďáková, M.: The effect of weather factors on fluctuations of grain prices in the Czech Lands in the 16th-18th centuries. *Prace Geograficzne UJ* 108, Kraków 2000, s. 19-20. Dostupné z [www \(k datu 17. 6. 2012\)](http://www.pg.geo.uj.edu.pl/documents/3189230/4676048/2000_108_19-25.pdf):

http://www.pg.geo.uj.edu.pl/documents/3189230/4676048/2000_108_19-25.pdf

¹⁹⁰ Nejdelší a nejrozmanitější výčet z prostudovaných materiálů, představuje seznam zboží v Praze toho čase obležené Francouzi v Cereghettiho Historii Chrudimské (Cereghetti, Josef: *Historia chrudimská*, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 89 – 90.):

V obležení francouzském v Praze veliká drahosta byla, lotiž: libra hovězího masa za 1 zl. 30 kr., telecího 2 zl., vepřového 1 zl. 12 kr., škopového 1 zl. 45 kr., žívej srnec od 21 libry 29 zl. 45 kr., živé jehně 21 zl., bažant 8 zl., korotev 1 zl. 30 kr., husa 8 zl., indián 30 zl., kachna 4 zl., divoká kachna 3 zl. 15 kr., kapoun 3 zl. 30 kr., stará slepice 3 zl. 30 kr., mladé kuře bez peří 36 kr., prostřední kuře 45 kr., větší kuře 1 zl. 16 kr., sele 14 zl., zajíc 3 zl., pár mladých holubů 2 zl., brabec 5 kr., libra šunky 1 zl. 30 kr., libra ciberlátu 3 zl., libra špeku 2 zl., libra másla 1 zl. 21 kr., libra pře- pouštěného másla 1 zl. 30 kr., libra sejra 1 zl., uze- nej jazyk 4 zl., tři libry kapr 16 zl., tři libry štika 16 zl. 44 kr., jedna parma 12 zl., libra malých rybiček 1 zl. 35 kr., herynk 20 kr., libra štokfíše 34 kr., štrych chlebový mouky 20 zl., dortoví 30 zl., štrych hrachu 25 zl. 30 kr., čočky 25 zl. 36 kr., štrych krupek 54 /l, 24 kr., štrych krupice 22 zl. 24 kr., štrych jáhel 25 A 36 kr., žejdlík soli 15 kr., kopa vajec 15 zl. čerstvé vejce 17 kr., kráva 200 zl., uherský vůl 400 zl., tele tříměsíční 70 zl., telecí hlava 9 zl., žejdlík mlíka 36 kr., libra oleje 48 kr., libra rejže 27 kr., kerlub 6 kr., dvě mrkve 3 kr., karfiól 1 zl. 15 kr., bochník grošového chleba 12 kr., komisní bochník 30 kr., bochník bílého chleba 1 zl., libra koňského masa 15 kr., štrych ječmena 12 zl., ovsy 8 zl. centnýř sena 5 zl. otep slámy 1 zl. 30 kr., jabko 3 kr., hruška 4 kr., koně množství se prodávalo za 15, 30 a 45 kr. nejdráž.

¹⁹¹ Možný, M. - Brázdil, R. – Dobrovolný, P.-Trnka, M.: Cereal harvest dates in the Czech Republic between 1501 and 2008 as a proxy for March–June temperature reconstruction. *Climatic Change*, Dordrecht-Boston-London: Kluwer Academic Publishers, 110, 3-4, s. 801-821.

¹⁹² Tamtéž, s. 818 – 819.

¹⁹³ Lokalita, které se také bohatě věnoval Karel Pejml.

celé území České republiky je prostorově konzistentní.¹⁹⁴ Pozitivem jistě zůstává skutečnost, že úzce specifikovali svůj výběr a vyhraňují se pouze na obiloviny, přičemž si uvědomují řadu nejistot, kterou tato práce obnáší, ať se již jedná o pokles populace, snížení pracovních sil, válečné konflikty a důsledky s nimi spojené (chudoba, hospodářský rozvrat).¹⁹⁵ Nejsme však ze samotného článku schopni posoudit, v jaké míře. Severozápadní Čechy jsou jistě dobře zvolenou lokalitou z hlediska bohaté pramenné základny, ale odvozovat z těchto údajů závěry pro celou zemi, na to bychom přistoupili jen velice opatrně.

Další studie tematicky blízká „The effect of weather factors on fluctuations of grain prices in the Czech lands in the 16th – 18th centuries“¹⁹⁶ se zabývá rekonstrukcí dvou století z různých archivních zdrojů pro města Brno, Olomouc a Dačice a věnuje se opět čtyřem hlavním obilovinám (žito, pšenice, ječmen a oves).¹⁹⁷ Podrobně zkoumá i léta 1770 – 1772, období známé díky poslednímu velkému hladomoru v českých zemích, kde velkou roli hrála mimořádná neúroda.¹⁹⁸ Zmíněným letům se v této kapitole, vymezení horní hranicí 50. let 18. století, již nevěnujeme, i když jsme s nimi přišli do kontaktu. Nejzajímavější ze 70. let 18. století pro nás byly zmínky o taxách, jako regulaci cen ohledně obilí¹⁹⁹, s nimiž jsme se během prostudování pramenů potkali spíše ojediněle²⁰⁰.

---

¹⁹⁴ M. - Brázdil, R. – Dobrovolný, P.-Trnka, M.: Cereal harvest dates in the Czech Republic between 1501 and 2008 as a proxy for March–June temperature reconstruction. *Climatic Change*, Dordrecht-Boston-London: Kluwer Academic Publishers, 110, 3-4, s. 806.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 815 – 816.

¹⁹⁶ Brázdil, R. – Durdáková, M.: The effect of weather factors on fluctuations of grain prices in the Czech Lands in the 16th-18th centuries. *Prace Geograficzne UJ 108*, Kraków 2000, s. 19-25. Dostupné z [www \(k datu 17. 6. 2012\)](http://www.pg.geo.uj.edu.pl/documents/3189230/4676048/2000_108_19-25.pdf):

http://www.pg.geo.uj.edu.pl/documents/3189230/4676048/2000_108_19-25.pdf

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 19 – 20.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 21-23.

¹⁹⁹ V mělnické kronice k roku 1771: *Pak zase v létu 1771, dne 23., 24. A 25. Měsíce března velký sníh takměř v celej Evropě napadnul a silný mrazy, též studený větry následovaly...Jak ale v měsíci březnu od vysoce slavného císařského a královského gubernia taxa obilní vysazena byla, v Boleslavským kraji 1 české štych žita za 4 zlaté 30 krejcarů...pak v nedostatku téhož taxa brzo přestala a obilí pořád vejš – dřív žito a pšenice na 6 zlatých, pak 7, 8, 9, 10, k posledku ale na 12, i místama na 14 zlatých 16 zlatých...*(Kilián, Jan: *Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka*. Mělník 2005, s. 71-72.)

V Historii chrudimskév roce 1771: *V témž roce jmenovitě na Květnou neděli počal silný sníh padat, a to skrze deset dní, tak že bvlv veliké závěje, a hned v pondělí počaly bejt silný mrzay skrze čtrnácte dní, jakýchž skrze celou zimu nebylo. Nápotom přišla taxa na obilí z příčiny, ze začalo bejt draho, a kdo co měl na špejchaře, nechlěl nic prodávat, nýbrž pšenici korec za čtyry zlatý, potom museli prodávat také jiné obilí: žito za tři zlatý a čtyrycet pět krejcarů. Ječmen korec za tři zlatý, voves korec za tolar, hrách korec za čtyry zlatý. Taková taxa trvala tři neděle a pak nechtěl žádný nic prodávat, načez jim byly špejchary zapečetěny. Nápotom přišlo zas nové poručení (poněvadž vobilí ani chleba nebylo), aby prodal neb koupil zač kdo může. Potom pak bylo ještě hůře, nebo mezi mnoha lidmi byl hlad tak velký, že jsou všelijakou trávu jedli, a žebrotou jak*

Kromě výše zvýšených faktorů ovlivňujících ceny obilovin mluví autoři i o dalších činitelích např. výběru osiva, kvalitě půdy, chorobách, škůdcích a širokém poli socioekonomických jevů jako např. stravovací návyky, měnový vývoj, daně, spekulace a regulace cen.²⁰¹ Autoři zmíněných práce si jsou vědomi potřeby podnikat další výzkum v dané oblasti a získávat další data.²⁰²

Ze starších studií můžeme na tomto poli působnosti zmínit studie²⁰³ Jaroslava Novotného z 60. let 20. století, který si ke svému výzkumu zvolil také obiloviny, konkrétně pšenici a žito na území Moravy, kde vytvořil i tabulky minim a maxim cen, přičemž pracoval i s účetními prameny. Podle něj ceny obilí byly ovlivňovány velmi složitými příčinami, avšak za rozhodující vliv pokládá právě přírodní ráz roku.²⁰⁴

Naproti zmíněným studiím, které se sice vyhýbají deterministickým koncepcím, nicméně z klimatologických informací ohledně cen vyvozují určité závěry vhodné pro studium dopadu klimatu, bychom měli zmínit také studii J. L. Andersona „Climatic chase in european economic history“²⁰⁵ a dopřát prostor i jinému úhlu pohledu. Anderson zastává názor, že: *Dostupné materiály včetně cen a tendencí produkce nás vedou k závěru, že změny klimatu mají malý*

---

podruzi, tak mnozí sousedi živiti se musili. Poněvadž byl korec pšenice za deset zlatých, žito za osum i devět zlatých, oves za tři zlatý, hrách a čočka za deset zlatých. A na pět mil od Chrudimě platili pšenici korec za dvacet zlatých, žito za osumnáct. (Cereghetti, Josef: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 140)

²⁰⁰ Jiné taxy např. Schreiber, Vilém: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6. s. 53. (A. 1750 dne 16. Decemb. Štemplovali plátina a motovidla cejchovali ¾ loketní a loketní. V tom roce přišla též taxa od královny co každý měl dáti od funudu a od odavku p. Faráři, cantorovi, zvoníkům a taky od křtu. Taky přijela komis do Hradce a měla dělat narovnáni stran daní.)

²⁰¹ Brázdil, R. – Durďáková, M.: The effect of weather factors on fluctuations of grain prices in the Czech Lands in the 16th-18th centuries. Prace Geograficzne UJ 108, Kraków 2000. s. 19-20. Dostupné z www: http://www.pg.geo.uj.edu.pl/documents/3189230/4676048/2000_108_19-25.pdf

²⁰² Tamtéž s. s. 24.

Možný, M. - Brázdil, R. – Dobrovolný, P.-Trnka, M.: Cereal harvest dates in the Czech Republic between 1501 and 2008 as a proxy for March–June temperature reconstruction. *Climatic Change*, Dordrecht-Boston-London: Kluwer Academic Publishers, 110, 3-4, s. 817-818.

²⁰³ Novotný, J.: Ceny pšenice a žita na Moravě v letech 1625 – 1700 a jejich závislost na přírodním rázu roku. In.: Ceny, mzdy a měna. č. 10, 1965, s. 11 – 40.

Novotný, J.: Pohyblivé ceny obilí (pšenice a žito) na Moravě v době předbělohorské a jejich závislost na přírodním rázu roku. In.: Ceny, mzdy a měna. č. 3, 1963, s. 1-23.

²⁰⁴ Novotný, J.: Pohyblivé ceny obilí (pšenice a žito) na Moravě v době předbělohorské a jejich závislost na přírodním rázu roku. In.: Ceny, mzdy a měna. č. 3, 1963. s. 21

²⁰⁵ Anderson, J. L.: Climatic chase in european economic history. In.: *Economic History* 6, 1981, s. 1-34.

*prokazatelný význam (coby) jako ukazatel změn ve vývoji ekonomiky Evropy.*²⁰⁶ Zásadní problém je podle něj v existenci mnoha příčin se stejnou mírou věrohodného vysvětlení: technologické a sociokulturní změny, související s obyvatelstvem a se zdroji. Každý z nich zastává příliš mnoho proměnných, z nichž nejsou mnohé měřitelné.²⁰⁷ Přesto si uvědomuje, že klimatický režim v konkrétní lokalitě vystupuje coby exogenní faktor k hospodářskému a sociálnímu systému. Má veliký vliv na produkci, což se prokazatelně mění v čase.²⁰⁸ Co se týká vztahu sklizně, výnosu a cen, existuje mezi nimi inverzní vztah, když se sklizeň nepodaří, ale tento vztah je zřejmý pouze v krátkodobém horizontu.²⁰⁹

V této kapitole se zaměříme na něco jiného. Zaznamenali jsme si sice všechny ceny, se kterými jsme přišli do kontaktu, ale v takovém velkém územním měřítku, jaké jsme si zvolili, s veškerými prameny tvořící naši pramennou základnu, ztrácí striktní porovnávání cen smysl. Ceny ve větších městech jako např. v Praze, hlavním městě a srdci politických a společenských událostí s velkou poptávkou a obyvatelstvem budou jiné než v malém městě.²¹⁰ Jejich podmínky nikdy nebudou stejné²¹¹, může se jednat o potřeby vrchnosti, k níž daná vesnice či

---

²⁰⁶ V originále: *The available evidence, including price and production trends, leads to the conclusion that climatic change has little demonstrable importance as an agent of change in European economic history.*

Anderson, J. L.: Climatic change in European economic history. In.: *Economic History* 6, 1981, s. 1.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 3- 4.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 1.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 23.

²¹⁰ Což dokazují mimo jiné i zmínky jako v Pamětech soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). „...Hrách byl při počátku /roku po 2 kopách po Velikonoci byl po 2 kopách 30 g[roších] po svatým Duše po 3 kopách po svatým Janě²¹⁰ po 4 kopách Oves byl při počátku po 30 g[roších] po Velikonoci byl po 40 g[roších] po svatým Duše po 1 kopě po s[vatém] Janě po 1 kopě 15 g[roších] a v Praze jej braly po 2 kopách 30 g[roších] Vína vědro po 3 kopách, v postě po 4 kopách Po svatým Duše po 5 kopách...“ (Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 184)

Nebo v Pamětech (Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 241): *Drahota byla veliká; žito srych, korec, po půl třetí kopě míš., pšenice tolikéž, hrách po třech kop míš., oves po 40 gr. alb.; koroptava u Hory Kutny za 15 gr. alb., v Praze za 20 gr. alb.; kdo ví zač bažant, a to jen pro pány a prokurátory!*

²¹¹ Viz. např. územní vymezení cen v poznámce v Historii chrudimské, kdy si autor uvědomuje dosah ceny pšenice : *...Poněvadž byl korec pšenice za deset zlatých, žito za osm i devět zlatých, oves za tři zlatý, hrách a čočka za deset zlatých. A na pět mil od Chrudimě platili pšenič korec za dvacet zlatých, žito za osmáct.* (Cereghetti, J.: *Historia chrudimská*, v níž se vypisuje počátek

město spadá, regionální události, průchod domácích i cizích armád a s tím spojené bídačení tamních lokalit a v neposlední řadě vlivy meteorologických událostí, které nejsou vždy celoplošné²¹².

Nebudeme odhadovat, zda konkrétní činy či události ovlivnily zrovna ceny komodit, taková tvrzení ponecháme pramenům – konkrétně jejich autorům. Necháme volné pole působnosti pisatelům, jaká spojení si představovali a poznačili do svých pamětí. Jak jsme již vyjevili, jedná se o subjektivní prameny s mnoha plusy a minusy, takže nabízené informace musíme brát s kritickým odstupem. Možná nás překvapí, nakolik pamětníci viděli souvislosti s přírodními úkazy a dalšími jevy, které ve své době zažili nebo jaké další důvody podle nich souvisely právě s variabilitou cen.

Podíváme-li se na zaznamenané informace týkající se proměnlivosti cen, setkáme se třemi druhy zpráv - autoři mluví nejčastěji o drahotě, kterou ve velkém množství případů doplňují vedlejší informace o zboží a cenách, jichž se to konkrétně týká např. *1600 bylo veliké draho, jakéhož předtím nikda staří nepamatovali. Míra žita a pšenice po 4 zl. i dráž se prodávala, ale mimo hodnost lidskou Bůh vnově to proměnil, že po 15 gr. míra se kupovala.*²¹³

Dále následují zprávy opačného zaměření, kdy docházelo ke zlevnění např. *Ten rok bylo lacino, žito po 18 gr., ryž po 12 gr., oves po 7 gr.*²¹⁴; *Léta Páně 1714 paměť činí, že po velikém drahu, které trvalo okolo 1714 a 1715, Bůh všemohoucí ráčil dát tak dobré a lacné léta, že v roce 1724, 1725 a 1726 byla měřice obilí po 12 českých i také po půl rýnském, měřice žita byla po 14 českých,*

---

města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 140)

²¹² Například rozdíl v úrodě vína v Čechách a na Moravě (Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 119 – 139.): *Bylo léto velmi suché a víno velmi dobré, ouroda naň hojná, že od mnoha let tak dobrého vína nebylo, ale bylo velmi draho, sud jeden za 10, 12 i za 13 kop míš. prodáván byl. A také silně jeli sem pro ně, že se vína na Moravě nepodařily. Potom v postě málo šenkovali vína po 4 d., po 5 aj. po 6 d. NB. A to měla být veliká drahota.*

²¹³ Memoriae Moraviae etquidem civitatis Budvicensis – Některé Paměti Budějovic Moravských - Fišer, J.: „Kronika tak zvaná Chudánkova a jiné dochované paměti města Mor. Budějovic. Část II. Dvoje paměti ze sbírky Pešinovy“, in: XX. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Mor. Budějovicích za školní rok 1930. (strany nejsou očíslovány) Dostupné na WWW (k datu 21.11.2011):

<http://www.urbanhistoriography.cz/sites/default/files/Memoriae%20Moraviae%20etquidem%20civitatis%20Budvicensis-anonymniautor.pdf>

²¹⁴ Bohumír, I. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 27.

ječmen měřice po 12 českých, oves po 8 českých.²¹⁵ A za třetí typ zpráv můžeme považovat ty, kdy autor jmenuje pouze jednotlivé ceny, aniž by je blíže specifikoval nebo měl vůbec potřebu dodat, zda se jedná o záležitost drahoty nebo naopak: *V tom roce bylo žito v Prostějově v novém ze začátku měřice po 30 kr. Dálejší přišlo měřice žito, jak okolo Prostějova, Holomouce, Vyškova, Oustopeče a iných míst, po 24 kr. V tom roce byla v Tišnově o s[va]tolidmilským jarmarce měřice pšenice po 1 zl. 6 kr., až také po 1 zl. a po 54 kr., měřice ječmena po 24 kr.*²¹⁶

Také jsme zaregistrovali zprávy, které se týkají osobní koupě či prodeje spojené s osobou autora, více jsme s nimi již nepracovali, protože se nejednalo o údaje obecné jako v ostatních případech, ale o ojedinělé zmínky konkrétně v *Denících roudnického hejtmána Blažeje Balbína z Weisenberku z let 1611 a 1625*²¹⁷ (např. *Lososi dva u Litoměřic koupené, jeden za 12 a druhý za 13 říšských tolarův, sou do Prahy pro Její Milost Kněžnu odesláni a skrze Jiříka Lva zaplacení.*²¹⁸), *Pamětech Jana Jánského z Opočna*²¹⁹ (týkající se ale nákupu mimo naši zemi²²⁰, či *Deníkových záznamech jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století*²²¹ (*Koupil sem sůl za 2 kopy 19 krejcarů.*²²²), který zaznamenával i své obchodní záležitosti, protože provozoval šenk.

---

²¹⁵ Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 22.

²¹⁶ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 75.

²¹⁷ Kopička, P.: Deníky roudnického hejtmána Blažeje Balbína z Weisenberku z let 1611 a 1625. Praha 2003.

²¹⁸ Tamtéž, s. 31. Nebo také i o osobním prodeji: (*Jiříkovi Pštrosovi a Voršile, manželce jeho, prodal jsem svého domácího vína bílého 13 sudův po 50 říšských tolařích, za něž učiní na kopy – 835 kop 42 grošů 6 denárů míšeňských...*) aj.

²¹⁹ Paměti Jana Jánského z Opočna. In.: Robek, Antonín: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 109 – 126.

²²⁰ Např. *Pro paměť já, Jan Jánský byl jsem tam v roce 1757 pro uherské jalovice. 65 mil 4 neděle, 1 kus za 12 zl., 45 kusů 540 zl.*

L.P. 1759 byl jsem v Kečmekétu já, Jan Jánský, Rudolf Dušek z Opočna a Jan Bílý z Třebechovic. Koupili jsme 62 kusy, 1 kus po 30 zl. I s městskými mejty sami 5 osob 113 zl. s honci více, byli dva. Voli domů nám přišli i s útratami za 37 zl., a měli jeden ke druhému tíže po 20 kamenech, loje po 60 librách. Nazpět jsem hnali přes Trnavu, Holič, Hodonín, Brno a domů.

(Paměti Jana Jánského z Opočna. In.: Robek, Antonín: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s.122)

²²¹ Hrdlička, Josef: Deníkové záznamy jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století. In.: Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 137–174.

²²² Tamtéž. s. 162–163. Nebo také o podrobné koupi a prodeji ryb viz. s. 166–167.

Prameny se zajisté odlišují v tom, jakou pozornost vývoji cen jednotliví kronikáři věnovali. Některé prostudované materiály nedisponovaly žádnými výše zmíněnými informacemi – jako např. *Lamentací země moravské*²²³, *Paměti města Žatce*²²⁴, *Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605*²²⁵, *Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém*²²⁶, *Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639*²²⁷ a *Sedlčanská kniha Jana Procházky*²²⁸. A to i přesto, že se v každé z nich objevují různé meteorologické jevy nebo poznámky o úrodě. Naopak mezi prostudovanými narativními prameny vyčnívají *Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605)*²²⁹, v nichž je zaznamenán vývoj cen pravidelně každý rok²³⁰, až na poslední rok 1605. Ve většině z probádaných narativních pramenů jsme zmíněné informace ve větší²³¹ či menší míře našli.

---

²²³ Lamentací země moravské. In.: Tichá, Z.: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975.

²²⁴ Tošnerová, M.: Paměti města Žatce. Polánkovo regionální muzeum, Žatec 1996.

²²⁵ Kolár, J. „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 1967, s. 394-403.

²²⁶ Svobodová, M.: Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém. Miscellanea 7, 1990 (vyd. 1.), č. 1. s. 75 – 105.

²²⁷ Zde najdeme jedinou zmínku o drahotě v souvislosti s povodní, ale týká se staršího – námi nesledovaného období: *Veliká drahotá byla; mandel žita platil 5 kop; z povodně pošla.* (s. 7) Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 1-43.

²²⁸ Teplý, F. (1931): Sedlčanská kniha Jana Procházky. Sborník Historického kroužku, 32, s. 67-73, 176-185, 272-277.

²²⁹ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008. s. 184

²³⁰ Většinou se jednalo o pšenici žito, ječmen, hrách, oves, víno, někdy pivo na začátku záznamu pro jednotlivý rok, ale i na jiných místech si všiml případných změn ohledně cen.

²³¹ Nejhojněji jsou údaje o cenách (ne však v souvislosti výhradně s počasím) zastoupeny v těchto dílech:

Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947.

Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená B. Dudíkem. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1980. Olomouc 1981. s. 161-168.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1981. Olomouc 1982. s. 177-188.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983. s. 139-152.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1983. Olomouc 1984. s. 165-181.

3.1 ÚDAJE O VARIABILITĚ CEN

Z třiceti pěti narativních pramenů jsme tak našli přes 170 zmínek o variabilitě cen. Kdybychom si nevymezili ohraničení počátkem 16. století až 50. lety 18. století, dostali bychom skoro 200 údajů²³². Pro začátek si pro větší přehlednost vymezme, jak jsme jednotlivé informace rozdělili:

- A) údaje, které nejsou v přímém spojení s meteorologickými jevy ani dalšími jevy – není známa příčina (nebo je těžce dohádatelná a jednalo by se spíše o hypotézu)
- B) údaje, z nichž je patrné přímé spojení s meteorologickými vlivy
- C) údaje, které jsou podle autora v přímém spojení s jinými jevy než meteorologickými (úroda, měna, válečné události,...)

A) Údaje, které nejsou v přímém spojení s meteorologickými ani dalšími jevy – není známa příčina (nebo je těžce dohádatelná a jednalo by se spíše o hypotézu)

V této kategorii jsou v největší míře zastoupeny informace o proměnlivosti cen či konstatování výše cen, aniž by byl z kontextu znám zřejmý důvod co k poznamenání zprávy o cenách, drahotě či zlevnění vedlo. Samozřejmě jsme se pokusili příčinu najít a dohledat, ale v rámci prostudovaných narativních pramenů je to možné jen zřídka. Výsledky jsou vzhledem k absenci spolupráce s jinými druhy zdrojů informací (např. ekonomické povahy,...) neověřitelné a jednalo by se spíše o domněnky. Např. v Chrudimské kronice se píše: *Létha 1713, dne 20. máje, začínala se drahota, bylo žito i pšenice na pět zlatých, vyprodali se pak chudí i bohatí, a potom chudý lid z vopišku a z lněných hlávek plevy a halšpán dohromady mleli, a pekaři pekli za krejcar chléb, který vážil puljedenácta lotu. Téhož roku byl v Praze veliký mor, kdež pomřelo křesťanů přes osumnácte tisíc a židův bez počtu.*²³³ Tyto údaje předcházejí zápisy: *Léta 1708 nastal v České zemi*

---

²³² Např. v Pamětech drahotušských kronikářů (Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947.) autor ve výčtu cen pokračuje hojně i na začátku 19. století atd.

²³³ Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zblhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 63–64.

akcíz, kterýž také Chrudim neminul, a byla toho roku veliká zima, ta zima přišla zase následujícího 1709 roku, která od nového léta až přes Hromnice, kdežto vořechy a jiné stromoví, zvěř i lidé pomrzli. Létha 1712 skrze hrozné povětrí lesy u Pohledu k Chrudimi patřící téměř všeckny k vyvrácení přišly, kde jedloví, boucí, dubí, smrky co bečky pokácené ležely.²³⁴ Takže vidíme, že některé eventuální důvody jsou buď časově vzdálené, proto nedávají smysl. A ty, co jsou nejbliže – jako hrozné povětrí z roku 1712, které by sice časově mohlo ovlivňovat další skutečnosti, mezi vyčtenými škodami ani nemluví o újmě na obilovinách.

Nebo také zmínka v Dačického *Pamětech*²³⁵ z roku 1563: *Při času památky sv. Ducha [30.5.] veliké, hrozné povodně byly v Čechách, a jakž praveno, po všem světě rozvodnění veliké vod bylo, dělávše škody veliké.*²³⁶ Po tomto záznamu věnuje autor pozornost korunovaci Maxmiliána uherským králem a teprve potom zmiňuje ceny obilí: *„Platilo toho roku obilí: pšenice po dvacíti, žito po čtrnácti, hrách po dvamecítma, oves osmi groších alb.[bílých]; víno uherské po devíti, moravské po 6 penězích bílých.*²³⁷ Můžeme z toho odvodit nějakou souvislost? Samozřejmě existuje možnost poškození úrody povodněmi jako v jiných případech, ale můžeme to s jistotou na daném místě tvrdit? Možná, zřejmě ne - nicméně je důležité vědět, že možnost dohledání v malém množství případů existuje, ale jednalo by se o pouhé dohady, které ztrácejí na hodnotě.

Ve většině záznamů prvního typu zmínek lze odvozovat velice těžko. Je třeba uznat, že informace autoři mohli zaznamenat bez nějaké souvislosti, pouze měli potřebu napsat ceny, jeden příklad z mnoha: *Žito a ječmen za 2 zl. pšenice 2 zl. 30, oves za 1 zl. 6 kr. platilo. Len pak na to nejdražší, kteréž drahoty žádný člověk, by sto let měl, nepamatuje.*²³⁸ Zpětně nenajdeme nic, coby nasvědčovalo takové drahotě, ať se jedná o počasí, válečné události či jiné okolnosti. Mnohdy tomu napomáhá fakt, že předchozí události prostě nebyly zaznamenány a některá léta zejí prázdnotou, což však naopak může znamenat, že

---

²³⁴ Cereghetti, J.: *Historia chrudimská*, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 63.

²³⁵ Dačický z Heslova, M.: *Paměti*. Akropolis, Praha 1996.

²³⁶ Tamtéž. s. 106 – 107.

²³⁷ Dačický z Heslova, M.: *Paměti*. Akropolis, Praha 1996, s. 107.

²³⁸ *Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 75.*

se podle pisatelů skutečně nic pamětihodného nestalo a zaznamenali pouze ceny, nebo jejich proměnu, aniž by si nějak uvědomovali proč tomu tak je, nebo po důvodu vůbec nepátrali, či jim to připadalo nedůležité. Existuje více možností.

Výjimku by naopak mohly tvořit záznamy, v nichž se jedná o zlevnění některých komodit a právě absence předchozích nepříjemných událostí – od přírodních kalamit až po zvláštní výběr daní mohou znamenat opak. Tedy, že vše proběhlo tak jak mělo, možná i lépe, a proto nastala příznivá situace. Mohli bychom to např. předpokládat u situace z roku 1541 v *Nejstarších kronikářských záznamech litoměřických radních písařů (Toho roku byla lacinost obilí a hojnost chleba, nebo za 7 malých peněz byly dva velký pecny chleba.*²³⁹), přičemž v předchozím roce autor dokonce konstatuje, že: *Nic pamětihodného se nevynacházelo.*²⁴⁰ A v roce 1539 mluví dokonce o *hojnosti dobrého vína*²⁴¹. To už nás však zavádí spíše do roviny spekulací a domněnek, jak se dají jednotlivé informace uchopit

B) Údaje, z nichž je patrné přímé spojení s meteorologickými vlivy

Následuje pro nás nejzajímavější skupina zpráv, kdy autoři popisují ekonomickou situaci, jež podle jejich soudu souvisí s vývojem počasí. Tyto zprávy bychom však mohli ještě dále rozdělit, protože po důkladné analýze přece jenom nalezneme drobné rozdíly. Existují zprávy tohoto zaměření, u nichž je zjevné, že autoři vůbec nepochybují o spojitosti meteorologických událostí s většinou negativními důsledky (drahotou)(I). Jak se můžeme v následujících řádcích přesvědčit, nenechávají nás pisatelé na pochybách a mnohdy používají typické spojky typu – *tím, z čehož, skrze což* aj., pomocí nichž nesmlouvavě vyvozují své závěry. V druhém typu zpráv nazvaném Informace o počasí a variabilitě cen nacházející se v bezprostřední blízkosti (II.) je viditelná souvislost, ale nejsme si jistí, nakolik si autor spojitost uvědomoval, pokud tak vůbec činil. Může to být záležitost i opačná, tedy že souvislost považoval

---

²³⁹ Smetana, Jan: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 133.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 133.

²⁴¹ Tamtéž, s. 133.

za samozřejmou, a proto se neobtěžoval situaci ještě více zdůraznit. Velkou roli může hrát autorovo rozpoložení a vnímání, nebo styl jeho psaní.

Dané informace se týkají několika přírodních jevů, nejvíce jsou zastoupeny úkazy související se suchem, zimou (mráz, sníh,...), mokrem, vlhkem, deštěm, větrem, povodní, zemětřesením a teplem. Samozřejmě, že se nemuselo jednat pouze o jeden element, někdy docházelo ke kombinacím – je proto leckdy složité odvodit, která ze jmenovaných příčin měla hlavní slovo. Považujeme tyto informace, které se dotýkají variability cen, za důležité a zajímavé, proto jsme se rozhodli vyjmenovat zde všechny. Většinou vypovídají mnohem více, než jaká byla ekonomická situace, *nabaluje* se na ně mnoho dalších pozoruhodností souvisejících s meteorologickými událostmi (hlad, škody na zdraví, na úrodě...). Jak se můžeme přesvědčit, ve velké míře jsou poznačeny zmínky o úrodě, což je naprosto samozřejmé, protože počasí na úrodu mělo zásadní vliv. V těchto případech lze hovořit o jakési řetězové reakci, která následovala ve vztahu přírodní katastrofa – úroda – dopad na hodnotu surovin.

1) SUCHO

Problémy se suchem patří mezi nejpočetnější skupinu, kterou autoři při značení cen zmiňovali. Patří sem 16 informací z let 1536, 1590 (4X), 1595, 1599, 1603, 1616, 1638, 1680, 1718, 1727, 1739, 1746 (2X), kde převládají přímé souvislosti.

I. Přímá souvislost

- (1590) - *Ten rok veliké sucho bylo celé léto, z **čehož** velká drahota uhodila. Bylo také toho léta zemětřesení po místech, zvláště v Rakousích, Uhřích, v Moravě i v Čechách.*²⁴²
- (1590) kombinace sucho - zemětřesení: *Léta Páně 1590. To léto může jistě od každého mezi jiná a velmi nešťastná léta počteno býti, nebo kdo jest jeden, kdo by toho roku nějakých úzkostí nebyl okusil, tak hned všech naskrze svými hroznými zarocenými příběhy se dotklo, neb mlčíc o tom strašlivém zemětřesení, kteréž se v sobotu*

---

²⁴² Bohumír, Indra - Turek, Adolf: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947. s. 27.

po památce sv. Kříže téhož léta 90. Zde i v jiných krajinách okolních stalo; nebe nad námi bylo jako železné, žádných dešťův z sebe nevydávajíc, než přílišné horkosti zemi, a jiné všechny úrody z kořene vysušovalo. **Odtud** nedostatek všech věcí, drahota, stískání onakých zásobných, zvláště pak chudých, na tyto následující léta přišlo.²⁴³

- (1590) A tak toho létha Pánie po celý lýto velmi sucho bylo, tak že od nediele Exaudi (3. června) až do pondielka po památce narození panny Marie (10. září) nepršelo až na ten den, pán Buoh rač bejti pochválen, velikej dýšt spadl i taky hřímání bylo, však beze škody. A toho deštie, kde setí voralí, z brázdu bylo. **Neb** tak velmi draho bylo za příčinou též suchoty (a více šizuňkem pekařův zdejších), že dráže v nový než před novém bylo, nebo žito po 2 kopách 20 g a pšenice po 1 ½ kopách míš., voves po 1 kopě, ječmen po 1 ½ kopě brali. Pán Buoh rač se nad námi smilovati a více deštiův dáti, aby i zde při miestie zase mlíti mohli.²⁴⁴
- (1590) Toho roku bylo velmi veliké sucho, takže j[es]t od s[vatéh]o Duchá²⁴⁵ nikdy nepršelo přes všecka děla až do svatého Dominika²⁴⁶. Takovým suchem všeckna země vyprahla, trávy vyhořely, obilí jeřní i ozimní vyprahlo a poschlo, též i zahradní věci od potrav suchem růsti nemohly, takže potom toho roku znamenitej a neslýchanej hlad povstal. Lidé nenajíce co jísti, rozličné byliny atrávy jedli a z ledačehos chleby pekli, takže mnoho lidu po cestách zmrlejš nacházeli, an ještě trávu v ústech mnozí měli, a tak byla veliká drahota všech věcí přišla. **Neb** časem letním mnohý studnice i potoky přeschly i ryby v rybnících mřely a dobytek velmi málo pastvy měl.²⁴⁷
- (1595) Tohoto pojminulého 95. lýta byl rok nevelmi příhodnej a ourodnej, nebo vobilí se v lýtie velkejm suchem hrubie zmenšilo,

²⁴³ Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 13 – 14.

²⁴⁴ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 32.

²⁴⁵ 10. června 1590

²⁴⁶ 5. srpna 1590

²⁴⁷ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 102.

tak že veľmi málo na počet ho bylo, než že proto plymný bylo, a tak drahoty, kderáž předešle trvala, nic se neumenšovalo, nýbrž drážej bylo: pšence platila bez mála po 2 kopách, ječmen po 1 1/2 kopie, voves dráž než po 1 kopie, hrachu toho se pak zase lidem z semena nevrátilo, žitha to ještě na svou viec nejlacinější bylo po 1 kopie 18 - g. alb. Vín pak u miesta přes 80 sudů nebylo a ta nehrubie příjemná. Pán Buoh všemohúcí z milosti své s^{té} rač nám pohodlnějšího budoucího lýtha popřítí, abychom, majíce tyto časné věci v hojnosti nám od p. Boha propůjčené, velebnosti jeho tím vroucněji a snažněji s diekováním sloužití mohli.²⁴⁸

- (1599) *A tak ten rok 99 z dopuštění božího pro naše hříchy byl velmi obtížnej, a velmi veliký sucho týmieř celý rok, že obilí velmi spiešnie uzrály a málo jich bylo, že veliká drahota **z toho povstala** a místy i hlad; neb v Rakousích po 10 i 12 kopách žitho bylo a v Turcích po 17 kopách vobilí platil, zde pak v Čechách stryčb žita po 4 1/2 kopie, pšence po 5 kopách, ječmen po 4 kopách, voves po 2 kopách olatil. Než vína toho roku velmi dobrá byla a melouny taky.²⁴⁹*
- (1603) *V pondělí po s[va]té[m] Prokopu⁹⁹⁶ pan purgmistr, páni posadili piva bílýho, poněvadž na pšenících přiskočilo, **neb se špatně obrodily pro veliká sucha.** V nejlepších dědinách nejhorší pšenice byly, takže mnozí zase k semenám neměli co síti. Věrtel piva sazen po 3 kopách a žejdlík se šenkoval po půl třetím penízi.*

Toho roku pšenice se neobrodily pro veliký sucho, kderý toho roku bylo, takže v nejlepších dědinách nejhorší pšenice a nečistý byly, takže lidé zase neměli co síti.

Den Narození Panny Marie⁹⁹⁷ obec byla pospolu. Pivo starý posazeno sud velkej za 8 kop, žejdlík aby se šenkoval po

---

²⁴⁸ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 50.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 54 – 55.

3 d[enáru], ale nedrželi sobě toho dlouho, neb se vytrhli mnozí laciněji dávali.²⁵⁰

- (1616) Toho roku veliké sucho bylo, počnouc hned od svatého Ducha,²⁵¹ až blízko vánoc, **skrže což** velicí nedostatkové jako o mlýny, tak i potraviny vznikly, semence se takměř nic nezrodily; potom obilí v druhý rok prodáván byl po šesti zlatých židlík, a měřici semence po 2 zlatých, že plátina pak nad obyčej drahé byly.²⁵²
- (1638) kombinace sucho – déšť: VŠE 1638. Bylo jest náramně veliké sucho, **takže** na mnoha místech i pšenice nemohla růsti ani se vysypati, ale jakž na vesno vyrůstly, tak jsou zůstaly, a potom počalo draho býti. Pšenice po 3 ½ reyn. a rýž po 3 reyn. A jakž Pán Bůh déšť ráčil dáti, ihned zasi oblacinělo, takže zasi rýž byla po 1 ½ reyn. A v tom lidé jak na chleby tak i do mandelů žali.²⁵³
- (1727) kombinace zima - sucho: V roce 1726 právě v ostatní dny na konec masopustu napadly tak veliké sněhy, že téměř žádný z domu ven nemohl, s koňmi lid (se) nemohl nikam pohnout, než z osady do osady poddaní v cestách sněhy rozhazovat museli, i my také ve všech ulicích jsme z poručení pana hejtmána museli dát v cestách sněhy rozhazovat.

Hned z toho v roce 1727 následovalo veliké draho, hlad a náramně těžké časy, protože v minulém roce v zimě oziminy od sněhův vyhynuly, a v létě skrz veliké sucho jařiny po celej Moravě i v okolečných krajinách vyschly, **odtud** velká drahota, takže měřice obilí byla po 3 zl. a 5 českých, ječmen také v tej ceně, žito měřice po 4 zl. i něco veřej, oves tvrdý, dosti mizerný, byl po tolaru.²⁵⁴

---

²⁵⁰ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice 2008, s. 204.

²⁵¹ Svatodušní svátky 22.-23. května 1616

²⁵² Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 39.

²⁵³ Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 107.

²⁵⁴ Strnad, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 22.

- (1739) kombinace zima - sucho: *L. 1739 dne 9. Juni byly mrazy a trvaly až do 13. dne toho měsíce, též v tom roce přede žněmi začala drahota, že za týden 1 zl. přiskočilo (na obilí), **neb** ten rok bylo sucho.*²⁵⁵
- (1746) *Na to roku 1746 od 1. Januari začala drahota. Platil korec žita 4 zl. a potom přišlo až na 7 zl. 15 kr. Nové žito platilo v tom roce ve žni 5 zl. 30 kr., **neb** bylo v tom roce veliké sucho, takže žita větším dílem uschla. Potom v roce 1747 takový hlad povstal, že jsou mnozí lidé jedli kočky, z mrch maso a tříšky rozemleli, mezi mouku míchali a pekli z toho chleby. Z Kostelce ty lidi byli a v Slatinském mlejně ty tříšky mleli.*²⁵⁶
- (1746) *Na to v létu 1746 země česká, jak od nepřátelského, tak taky domácího vojska zproštěna byla, téhož roku obilí v mále se urodilo, **což** velmi velká suchota a horko způsobilo, jenž žita strych za 4 zlaté, pšenice 5 zlatých, ječmen 3 zlaté 30 krejcarů a oves 2 zlaté 30 krejcarů v ceně bylo. Víno pak ale prostředně se urodilo, však ale tak dobré, že od roku 1726 lepší se nepamatuje.*²⁵⁷

II. Informace o počasí a variabilitě cen nacházející v bezprostřední blízkosti

- (1536) *Bylo léto velmi suché a víno velmi dobré, ouroda naň hojná, že od mnoha let tak dobrého vína nebylo, ale bylo velmi draho, sud jeden za 10, 12 i za 13 kop míš. prodáván byl. A také silně jeli sem pro ně, že se vína na Moravě nepodařily. Potom v postě málo šenkovali vína po 4 d., po 5 aj. po 6 d.*
*NB. A to měla být veliká drahota.*²⁵⁸
- (1680) kombinace sucho - zima: *Tento rok byl nadmíru suchý a horký, zima též nad paměť lidskou jak sněhem nesmírným, tak též studeností a mrazy hroznými obdařena. Víno se velmi dobře*

²⁵⁵ Schreiber, V.: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6, s. 52.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 52-53.

²⁵⁷ Kilián, J.: Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka. Mělník 2005, s. 46.

²⁵⁸ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 132.

obrodilo, obzvláštní dobrotu majíc a v takové hojnosti, že z počátku vědro po 30 denárech se dostalo.²⁵⁹

- (1718) kombinace sucho – horko - rosa: R. 1718 bylo hrozné a stále sucho takové horko, že ve Bzenci žádného pamětníka nebylo, který takové sucho pamatovat by mohl. V tom P. Bůh sprostředkoval, že silné noční rosy byly, že předce obilíčko nějak došlo, ale jař k místu dokonalému nepřišla. Žeň byla dvě neděle před sv. Janem Křtitelem i chleba nový; ale následovalo veliké draho, tak že třé za den za 8 grošů chleba užili a se nenasytili. Do strmisek seli lidé ječmeny a prosa, které došly: a tak za jeden rok z jednoho pola dvojí užitek pošel, ale nehojný. Na sv. Annu juž hrozny dokonale zralé milostivá vrchnost na tabuli míti ráčila, také toho roku následovalo dobré víno.²⁶⁰

2) ZIMA

Vedle sucha další nejpočetnější skupina, kterou autoři při značení cen zmiňovali. Jedná se 13 údajů pro léta 1521, 1544, 1568 - 1569, 1586, 1588, 1601, 1685, 1695, 1697, 1709, 1714, 1726, 1740.

I. Přímá souvislost

- (1568 - 1569) *Letha 1568 byl mor v Holomouci, v Lipniku, v Hranicích a v Mezeříči a na některých místech vic. Tehož roku byly sněhy velike; tolikež i lethy 1569 trvaly až do velikonoci a mnoho obilí vyhynulo a tím se draho počalo.*²⁶¹
- (1586) *Letha 1586 draho bylo, protože nemohli mleti, že zima byla velika, takže mlejnové zamrzli; i na vodách dosti velikejch voda vymrzla, takže mleti nemohli. Ryž byla nejdraže po 14 gr. a pšenice nejdraž 21 gr. A tak za 1 gr. bilej byl chleba a bělka za 1 groš*

²⁵⁹ Hrdlička, J.: Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003, s. 151.

²⁶⁰ Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s. 19.

²⁶¹ Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolwiek przed Lethy Sty aniekterymi stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou číslovány) Dostupné na WWW (k datu 27. 11. 2011) <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

važila 6 lotů. A to bylo tu středu před Moudrosti Paně. V studních i ve sklepích dosti hlubokých mrzlo.²⁶²

- (1588) Toho roku po uložených těch platech na vína zlá obroda na vinohradech byla, **neb** vína vymrzla i prškami mnohými zkázu velkou vzela, **neb** desítka vína se brala po 30 kopách, potomně dáleji po 35 kopách i po 40 kopách. Co dobrýho bylo, žejdlík vína se šenkoval po 4 kr[ejcarech], a tak huba, kderá dobrý víno ráda pije, nemalou újmu musela míti, i taky s měščem často se vaditi.²⁶³
- (1695) Téhož léta u Bystřice velice pomrzlo, z čehož žito 2 zl. 30 kr. platilo.²⁶⁴
- (1601) Vína toho roku se neobrodila, neb byla pomrzlá, když k sbírání mělo přicházeti, takže desítku vína starýho brali po 120 kopách i také po 130 kopách, žejdlík se šenkoval po 9 k[rejcarech].²⁶⁵
- (1709) To byla hrozná a neslýchaná zima. Mnoho lidí, zvěři a ptactva i stromové pomrzlo. Zajíci běhali sami k lidem až do stavení, byli chudí a dost jich po šesti krejcařích k dostání.²⁶⁶
- (1726) Léta páně 1726 byla zima velká nad paměť lidskou, neboť napadl sníh tu noc po slavnosti sv. panny a mučednice boží Barbory. Tu noc pak po novém létě ho tolik případlo, že někde zvýší kolik loket ležel. Cesty u nás ve Vamberku a jinde v okolí až nad ploty se zvýšily. Sníh ten pak jak napadl, tak pořád trval až do 30. Martií. Potom začal táti a za čtyři dni kupodivu jednomu každému tak se ztratil, že jen někde, kde jen obzvláště tlustě ležel, se spatřoval. Po ztání pak toho sněhu ozimní obilí velmi zhusta

---

²⁶² Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniektérými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrže Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou číslovány) Dostupné na [www](http://www.urbanhistoriography.cz/node/206) (stav ke dni 27. 11. 2012):<http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

²⁶³ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008. s. 96

²⁶⁴ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 67.

²⁶⁵ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 189.

²⁶⁶ Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 64.

*na některých polích vyhynulo, že lidé po mnoha korcích je zaorávali a obilí přiopláceti počalo.*²⁶⁷

II. Informace o počasí a variabilitě cen nacházející v bezprostřední blízkosti

- (1521): *LÉTA 1621 v sobotu před Smrtnou nedělí byla jest veliká metelice a sníh a povětrí velmi veliké, takže v rynku na tom kostele v Holešově zhodilo vcele špic, toliko makovici a korouhvičku jest pokrivilo. Item téhož léta po velikonoci až do žní bylo žito po 6 zl. a rýž po 5 zl., již počínali ty peníze povyšovati.*²⁶⁸
- (1544) *Téhož roku trvala zima až do Letnic. Měřice žita stála 6 grošů, měrice ovsu 3 groše, měrice krup 3 groše, máz vína 16 denárů, uherského 18 až 20 denárů.*²⁶⁹
- (1685) *Anno 1685 o svatém Křtiteli celý tejden byla zima ukrutná se silnými větry. Sníh v horách 22. junii byl za Šternberkem a zvláště v Dvorcích napadl a jinde.*

*Téhož roku hned zjara bylo obilí drahé a másla žejdlík²⁷⁰ za 4 kr., potom dáleji výše, že i po 6 kr. žejdlík platili. A bylo dojiva dosti, trav dost, neb i často déšť pršíval. Však jak přestalo pršeti, za malou chvílku již zase bylo sucho.*²⁷¹

- (1697) *Téhož roku veliká krajina stojatý žita a obilí postydly. Žito za 1 zl. 10 kr. a oves za 30 kr. platilo.*²⁷²
- (1714) kombinace zima, vítr: *Anno d(omi)ni MDCCXIV. Od vánoc až přes masopust žádný sníh nepršel, tak silně mrzlo, ty*

²⁶⁷ M. Vokurka, měšťan žamberský, zanechal zápisky. In.: Robek, Antonín: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 136

²⁶⁸ Fialová, Vlasta: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 79.

²⁶⁹ Pucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pucek. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1981. Olomouc 1982. s. 183

²⁷⁰ Žejdlík – asi třetina litru (viz Tamtéž, s. 164.)

²⁷¹ Pucek, Jan: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1985. Olomouc: Okresní archiv v Olomouci, 1986. (2. část) s. 164.

²⁷² Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí. s. 67.

nejhlavnější cesty následovaly. Od první neděly postní pořád dost pršelo Item března měsíce takový větry přišly, že jest čemu podivít. Mnohou krajinou hrozné veliké škody na stavení jináč a jináč působily, že v Bystřici sotva který dům v celosti zůstal. Odkudž potom sníh veliký spadl, kterýž celou zimu nikdá tak veliký následovati mohl. – Ach nešťastný ten rok následoval, že obilí ozimní tak k velkému schuzení přišlo, zavorávati musili. Však kteří zavorali, dobře se potázali, že nejpěknější jaré obilí bylo; kteří pak nechali, k největší škodě přišli. Téhož roku vína se zvejšily; od 10 zl. až na 50 zl. přišlo; žito za 2 zl. platilo a oves za 51 kr.²⁷³

- (1740) L. P. 1740 dne 9. Januari začalo tak velice mrznout po 3 dni, že v letu ptactvo pomrzlo. Taky v tom roce se opozdily žně, teprve se nejvíce klidilo obilí po sv. Bartoloměji v tom týdnu, nebo se opozdily (žně) skrze nečasy. Obilí staré platilo 3. zl. a nové 2 zl. Na podzim pomrzlo ovoce, ještě nebylo dozralé, jablka, hrušky a slívy, neb jest na stromy napadl sníh. Dne 20. Decemb. bylo veliké povětrí a při tom též veliké rozvodnění, tak že od těch dvou živlů velikých škod povstalo, stavení a stromoví se vyvracelo.²⁷⁴

3) MOKRO, VLHKO, DÉŠŤ, VÍTR

Do této menší skupiny spadá 7 záznamů z let 1551, 1563, 1598, 1591, 1593, 1596 a 1694.

I. Přímá souvislost

- (1563): Byli velicí dešťové, neúroda na vína, bylo jich málo a toho někteří namále sebrali, jiní jich dokonce na vinicích nechali. Někteří toliko po 2, 3, 4 a po 5 sudech měli. Po 1 a 2 d. se

---

²⁷³ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 72-73.

²⁷⁴ Schreiber, V.: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6, s. 52

šenkovalo víno bílé, neb ho vybírati nemohli, červené pak po 5 d. Toho času nebylo pamětníka, aby horší bylo víno.²⁷⁵

- (1593) kombinace: zima – vítr – teplo - chladno - vlhko: *Téhož létha 93 zima od předešlého létha 92, kderá se ihned při s^m Martinie (11. list.) počala, velmi dlouho trvala, tak že týmieř do svaté Trojice žádného tepla nebylo. A před tím v sobotu po nedieli Cantate (22. května) počavši trochu teplo bejti a povietří se zbouřivši od krupobití u Velvar a jinde na mnoha místech znamenitou škodu udielalo. Pán Buoh všemohúcí rač jich potiešení i náhrada bejti a nás od též zlé a nešťiastné příhody rač milostivie zachovati a to pro své milosrdenství, skrze kderěž nás spaseny učinili ráčil, pána Ježíše Krista svého nejmilejšího syna. — Vod outerka den s^o Víta (15. června) zima počala bejti a velmi studeno až skoro do s^o Jakuba (25. červc.); neb přes tejden teplo, jakž by bejti mielo, nebylo a teprva ten tejden po s^m Jakubie žiti počali. — V outerej po s^{té} Martie (3. srpna) velmi chladno bejti počalo, až jiní potom časové nietco mírnější a opiet zase mokří, vlhčí a nepříhodní byli. A tak se rok tento 93 velmi zpozdil, skrze což nevelmi z dostatkem vobilí se vobrodilo, tak že i drahota z toho zrosila, že pšenice platila po 2 kopách a dráže a žitha též bez mála po 2 kopách, ječmen po 1 kopie 15 g., voves též po 44 g.²⁷⁶*
- (1598) *Téhož létha při nastání nového miesíce září počalo pršeti a přšelo pořád po tři nediele, a tak veliký mokro bylo, že drahotu velikou učinilo, neb lidé pro veliký mokro vobilí zkliditi nemohli. Pšenice též i jiný vobilí zrostlo, na poli ho též mnoho zůstalo, neb deštiové to k zemi připrali, a když se s tím vobraceli a překládali, velmi mnoho vobilí na poli vytroušenýho zůstalo.²⁷⁷*

²⁷⁵ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 138.

²⁷⁶ Peters, Josef: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898. s. 45-46.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 53.

II. Informace o počasí a variabilitě cen nacházející v bezprostřední blízkosti

- (1551)²⁷⁸ - *Letha 1551 před sv. Maří Magdalenou kroupy veliké pršely a škodu velikou na sadech udělaly; ovsy, hrachy, konopě setřelo [s] zemí zajedno i mnoho ptactva na rybnících i pitomého zbilu. Téhož roku umřel Vavřinec Fabian. Toho roku se draho počalo a trvalo až do roku 1552, takže kupovali měřici pšenice po 1 zl. a ječmen měřici po 24 gr. a hrách po 20 gr., a někteří v horách řasu z lasky jedli a někteří hladem mřeli.*²⁷⁹
- (1591) kombinace sucho - příval - déšť: *Tak toho roku jaro bylo velmi suché; potom v pondělí svatodušní²⁸⁰ uhodil náramně veliký příval a déšť, takže voda škodu na rolích a oseních zdělala Janovi Ryšovu, Kašnému, Klevarovi, Košíkovi, na stavení poškodila a dobytka, zvláště ovec mnoho ztopila. Bylo ten rok draho veliké, brali ječmene měřice po 45 gr., oves po 20 gr., ryž po 50 gr., žito po 55 gr.*²⁸¹
- (1694) Anno 1694 na den s(vaté)ho Vavřince u večer v Bystřici potlouklo a povětrí škody veliké učinilo. Od Jindřichova Hradce až k Jevíčku dosáhlo a ourodu zemskou nanic přivedlo. - Téhož léta míra žita za 3 zl. platilo, oves za 1 zl.²⁸²
- (1596) kombinace: teplo, mráz, vítr, déšť, měkká zima, nečasy, pršky, časové nestálí, znamenitý nečasy: *Tento rok Pánie 96 začal se s teplem, nebo hned od narození Pánie létha poj minulého 95 sniehy všecky sešly a mrazů žádných nebylo krom dvou a 3 do pátku po třech králích. A vietry znamenitý byly ty časy. Pán Buoh sám viedieti ráčí, co ta měkká zima nám budoucnie přinese. A tu opiety 2 mrazy udeřily nevelký, a zase hned pustilo a teplo bylo, že*

²⁷⁸ Ale v poznámce je napsáno rok 1541

²⁷⁹ Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. Dostupné na [www \(strany nejsou očíslovány\)](http://www.urbanhistoriography.cz/node/206) (k datu 27.11.2011) <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206> stav ke 27. listopadu 2011

²⁸⁰ 3. června 1591

²⁸¹ Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 27.

²⁸² Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 67.

vokolo vánocích a po vánocích vorali. A teprva zase počalo mrznouti v neděli po s^m Fabianu a Šebestiánu (21. led). V pondělí hned zase rozmrzlo a na týž den s^o Vincencia (22. led.) dýšť pršel velmi, a zase opiety teplo bylo až do s^o Pavla na víru obráčení (25. led.) a maličko přimrzlo, a ten den pršel dýšť. Hned zase teplo bylo až právě do hromic (2. ún.) a tu znamenitej mráz byl, a mrzlo až do čtvrtku po sté Dorotie (8. ún.). Tu opiet zase přišel jihovej vítr, bláto i teplo bejti počalo až do 3 dne. A potom zase mrzlo velmi ztuha beze vší přítrži až do outerka po stý Julianie (20. ún.). Tu zase počalo táti a teplo bejti. Ostatní pak časové nestálí byli týmieř toho celého roku. V lýtie pak, když vobili kvietly, znamenitý nečasý a pršky byly pořád do 7 neděli, tak že vobili vozimy i ječmeny znamenitou újmu vzaly, zasákly a velmi tenkýho zrna. Pán Buoh rač toho budoucího roku milostivie vynahraditi. Než vovsu a hrachu bylo dosti ale i to drahý. Vína pak, ta se velmi na kvietu dlouho zadržaly, nevelmi dobra byla, než aby tiech překážek nebylo, miely velmi dobrá bejti, jako třeba létha 90 létha byly.²⁸³

4) POVODEŇ

Zde jsme našli tři zprávy z let 1531, 1593 (2X).

I. Přímá souvislost

- (1593) *Teho roku veliká mokra a vody byly; na svatého Prokopa velmi veliká povodeň na Bečvy přišla a i na jiných řekách, hranický, meziříčský, lipenský, přerovský most pobrala, stav hranický, Teplici pobrala²⁸⁴, a tak nesčíslnou sumu škod podělala, ourodám a dobytku uškodila, neb z toho draho bylo: žito po 40 gr. měřice, ryž po 1 kopě 6 gr.²⁸⁵*

²⁸³ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898. s. 51.

²⁸⁴ 4. července 1593. Jsou míněny lázně v Teplicích n. Beč. u Hranic.

²⁸⁵ Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 27.

- (1593) *Léta Páně 159. Bylo draho a útisk stravy, a to přichodilo z velkých a nikdá neslýchaných povodní, kteréž po čtyřikrát přišly, od svátků v Soslání Ducha svatého až do svaté Máří Magdaleny*²⁸⁶, kteréžto vody mnoho zahrad, rolí pobraly – a pryč zanesl, a od velikého pršení, kteréž několik dní trvalo, takový **útisk přivedly**, nebo jedel vrtel rži brali po 31 českých gr. a žito po 1 zl. 4 gr., ječmeně vrtel po 20 gr., oves pak vrtel po 12 gr., na dluh i za hotové, a to trvalo po dvě léta pořád.²⁸⁷

II. Informace o počasí a variabilitě cen nacházející v bezprostřední blízkosti

- (1531) – *Mor veliký, voda veliká, dražota a hlad. Toho roku byla viděna kometa veliká. Na svatého Filipa a Jakuba byla tak veliká voda, že ji s mostu rukou dosahovali. Táž voda vzala šlejfernu nožířskou zadní u malého jízku. Dražota a hlad byl tak veliký, že se vše za dvoje i troje peníze kupovati muselo. Strych žita byl za 2 kopy, pšenice za 2 kopy, ječmen za 1 kopy a 40 gr. míšen., lidé hladem trávu jedli, též řasů z liší trhali, vařili a jedli, chléb z votrubů pekli a prodávali. Lidé hladem mřeli, nemoha se chleba suchého najesti, rádi z chleba dělati chtěli a z toho vzítí nemohli. Potom následoval mor veliký; od Veliké noci až do s(vatéh)o Jakuba, umřelo lidí přes půl druhého tisíce v tom čase.*²⁸⁸

²⁸⁶ Od 6.6. do 22. 7.

²⁸⁷ Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 14.

²⁸⁸ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 131.

5) TEPLLO

Do této kategorie spadají tři záznamy (1562, 1576, 1721).

I. Přímá souvislost

- (1721) *R. 1721 byl rok pohodný, **tak že** lacino bylo: pšenice za 1 zl., réž za 30 grošů, ječmen za 30 gr., voves za 18 grošů měřice byla.*²⁸⁹

II. Informace o počasí a variabilitě cen nacházející v bezprostřední blízkosti

- (1562) *Zima velmi milostivá a teplá byla, potom byla v obilí drahota, žito po 2 kopách, pšenice po 2 kopách, ječmen po 1 kopě 30 gr. a oves po 1 kopě míš. což trvalo do nového, pak zase bylo hojnost obilí i ovoce a lacino.*²⁹⁰
- (1576) kombinace teplo - zima: *Anno 1676 ledajaká²⁹¹ zima byla. Vždycky bláto, skoro žádných mrazův ani sněha. O vánocích ve velikým blátě jsme koledu měli a vždy bláto až do Tří králův, tu byly mrázky po tři dni, potom rozmrzly bláto až do svatého Matěje²⁹². Tu byly aji tri tanci mrazové²⁹³. Z bláta (to) vytáhlo kořínky obilné a tak zůstalo. Kořeni²⁹⁴ na rolích jako pazder neb koudel.*

Obili velmi řídké bylo. Mnoho zavorávali. Které bylo raní, to přec obveselilo něco oči, než to pozdní zarmoutilo. Místem holá zem byla a málo měli čím zaseti.

Tehdáž bylo draho. ryž — měřice po 1 zl. mor. 12 až 18 kr., pšenice po 1 zl. mor. 30 kr. i víc, ječmen po 18 českých [!], hrách

---

²⁸⁹ Pohodný zřejmě ve smyslu teplý, přívětivý, protože, když hovoří v roce 1723 o pohodné zimě, myslí tím teplou zimu. Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s. 19.

²⁹⁰ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 138.

²⁹¹ Ve smyslu nijaká

²⁹² 24. února

²⁹³ Ve smyslu nicotné mrazy

²⁹⁴ Ve smyslu osení

po 1 zl. mor, 30 kr., oves po 36 kr. i víc²⁹⁵, proso po 1 zl. mor. 36 kr. i víc, semenec po 1 zl. mor. 6 kr. i víc, vika po 1 zl. mor., kaše jáhelná — mírka po 6 a půl kr., pohanská kaše — mírka 7 kr., mouky mírka 4 kr.

Ze mlénův se dávalo v roce 1675 počna po žních od měřice po 4 kr., potom nařídili a uložili na počátku aprile⁸ 1676 na osoby — na jednu osobu uložili na rok 7 měřic — to na ty osoby, co by již od deseti let starší byly. Tak přišlo na jednu každou osobu po 28 kr., byť k mletí neměl co. Podruzi neb cizí kdo by mlel, musel platiti po 4 kr. od měřice tak, aby žádného chyběno nebylo, ani pána ani kněze ani mlynáře et cetera.²⁹⁶

C) Údaje, které jsou podle autora v přímém spojení s jinými jevy než meteorologickými (úroda, měna, válečné události,...)

Již jednou jsme zmínili, že zpráv dotýkajících se nějakých způsobem cenového hodnocení určitých komodit je přes 170. Tato část se věnuje skoro jedné třetině z nich, právě tolik jsme našli důvodů nemeteorologického charakteru. Autoři vyslovili konkrétní důvody rozličného charakteru, které podle nich ovlivnily výši cen. Sice se netýkají počasí, ale různorodost těchto zpráv vyvěrající z mnoha faktorů vypovídá o charakteru tehdejší doby, dále o tom co všechno tamní obyvatelstvo, konkrétně autory narativních pramenů mohlo ovlivňovat, co toužili zaznamenat, jaké události v dané době upoutali jejich pozornost nejvíce.

Zmíňme alespoň nejdůležitější faktory. Největší zástupcem v této oblasti jsou beze sporu problémy s úrodou. Samozřejmě, že bychom mohli zcela oprávněně namítat, že úroda úzce souvisí s počasím. Nicméně v této skupině se ocitají jenom taková fakta, kdy autor viděl důvod pouze v úrodě, aniž by dodal některé další informace o meteorologických jevech jak je to patrné v oddíle B) (např. *Téhož roku byla hojná obroda v vínech, a vína nad míru dobrá byly, takže*

---

²⁹⁵ zřejmě po 1 zl. mor. 36 kr.

²⁹⁶ Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 157.

mohl desítku vína nejlepší[h]o na 14 kop a na 15 kop nejdráže domů spraviti. Šenkoval se žejdlík po 10 d[enárech]. Potomně nejdrážeji nejlepší vína po 12 d[enárech].²⁹⁷⁾

Pracovat s údaji týkajících se úrod, sklizní apod., jako podkladem pro vývoj cen, když nemáme v ruce jiné údaje podobného zaměření, není podle nás nejvhodnější nápad. Sami jsme se setkali s velkým množstvím informací, v nichž autoři zmiňují nepříznivé meteorologické jevy, vyjmenovávají škody i na obilovinách atd. A přesto nezaznamenají, že by nastalá situace mohla ovlivnit nějak vývoj cen potravin, což je pravděpodobné, ne-li v některých případech jisté. Avšak to bychom se dostali do roviny spekulací.

Namátkou např. *Těch časů náramné pršky byly za několik dní, od čtvrtého dne až do dvanáctého²⁹⁸, odkudž veliké rozvodnění přišlo a skáza na obilí, takže netoliko v mandelích a v snopích obilí rostlo, ale i stojící a nezžaté. Případl také mor na dobytek, takže netoliko z loupeže zajatý, ale i domácí náramně mřel. Dvanáctého dne srpna...²⁹⁹ nebo Léta 1598 toho dne i jinách potomních z velikých přivalův a protržení rybníkův rozvodnily se jak Vltava u Prahy, tak i Labe. Vysoupila v Praze až před dům Jana Šebestiána Agrikoly [!] v Starém městě pražském, v Kouřimi kostelík u špitálu vzala, v Brodě předměstí zaatopila, v Hory Kutný pach s sebou odnesla. Veliký škody na dříví a obilí v snopích udělala, trvala skoro do týhodně.³⁰⁰* Na to, abychom viděli provázanost záporných jevů počasí, přírody a ekonomického dopadu očima autora, stačí, když se podíváme do oddílu B) v předchozí podkapitolce.

Druhým nejčastějším důvodem nemeteorologického typu jsou logicky vojenské události, protože období raného novověku v českých zemích je nezapomenutelně spojeno s válečnými konflikty – ať se již jedná nejvýrazněji o třicetiletou válku, či války o rakouské dědictví. Nejzřetelněji je dopad možné sledovat v *Olomoucké souhrnné kronice z let 1432-1656 sestavené B. Dudíkem*. Pro obyvatele Olomouce coby pevnostního města obsazeného za třicetileté války

---

²⁹⁷ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008. s. 90.

²⁹⁸ Jedná se o srpen, pár řádků předtím nejbližší datace 6. Srpna, poté 12. srpna

²⁹⁹ Lamentací země moravské. In.: Tichá, Z.: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975, s. 20.

³⁰⁰ Svobodová, M.: Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém. Miscellanea 7, 1990 (vyd. 1.), č. 1, s. 82 – 83.

dlouhé měsíce nepřáteli, mělo chování švédské posádky fatální následky ať již v podoby mnoha nařízeních, týkajících se výběru peněz, obživy, nebo třeba zákazu opustit hradby atd. (*Dne 29. Listopadu propustil velitel opět mnoho lidí, museli utéci před vyhladověním, ale napřed ještě byli nuceni svým hostům zaplatit a pak teprve mohli s holýma rukama odejít. Mnohý z nich musel dát 30 až 40 říšských tolarů./ Nato se rozmohla velká drahota. Za libru masa se platilo 10 až 12 grošů. Lidé jedli koňské maso, maso psů a koček a za libru koňského masa dávali 12 až 14 krejcarů. Protože pak byli porůznu propuštěni, stávalo se, že do nich císařští pálili;...*³⁰¹). V příkladech bychom mohli směle pokračovat, protože velký počet narativních pramenů, se kterými jsme pracovali, hodnotí právě válečná léta. Olomoucký případ postačí jako jeden z mnoha k vykreslení složité situace, aniž bychom jinými dále zahlcovali text.

V jiných případech se vyskytují souvislosti již spíše ojediněle. Jako příklady můžeme uvést spojitost drahoty s přítomností krále z roku 1534 (*Obilí, žito, metalo se do s(va)tého Jiří a sloupky byly na vinicích z půl lokte i z třich čtvrtí dlouhý. Toho roku blýskalo se a hřímalo v postě. Lososův bylo dosti, avšak vždy draho byli, po 4 i po 5 gr. míš., protože král byl v Praze.*³⁰²), s vydáním Mandátu císaře Maxmiliána v roce 1570³⁰³, škůdci (*1622 po sv. Bartoloměji až do Vánoc bylo jest těch malých myší velmi mnoho, že jak na loukách, tak na trávnících všecky trávy pojedly a tak sobě chodníky z dělaly a veliké škody i na obilí jsou z dělaly, takže potom léta 1623 bylo jest velké draho.*³⁰⁴), s výskytem komety (*Anno 1743 v měsíci prosinci v začátku adventu začala*

---

³⁰¹ Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1983. Olomouc 1984, s. 176.

³⁰² Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 132.

³⁰³ *Téhož léta 20. dne února, v pondělí po druhé neděli postní, vydán od císaře Maximiliána mandát, aby v městech pražských masa, ryby, chleby, prodávali na váhu a na libry...Z toho povstala taková drahota, že se téměř žádný, zvláště chudý, nemohl potřeby dotržiti. V Bílou sobotu řezníci neměli masa, do poledne a ne jeden z obecních i dvořanů byl na Velikunoc bez chleba i bez masa. Takové prodávání na váhu trvalo po dvě soboty. Třetí sobotu zase bez váhy prodávati dopuštěno a hned potom byl masa i jiných potřeb dostatek.* (Bydžovský z Florentina, Marek: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s.124 – 125.

S odcitovaným mandátem, kde je popsáno, kvůli čemu vznikl, souvislost s drahotou aj., se můžeme setkat v kronice Václava Březana. (Březan: V.: Životy posledních Rožmberků. Svoboda, Praha 1985, s. 230 – 231)

³⁰⁴ Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 87 – 88.

vycházet kometa od východu slunce na způsob jasné hvězdy a zacházela na západ večer okolo devíti hodin. Měla zprvu malý paprsek a každý den více ho přibývalo. Bylo ji viděti až do dne 24. Února v r. 1744 a v posledku měla od sebe dlouhý paprsek na devět sáhů, jako by koště rozžhavl. Oučinky za sebou zlé nesla: vojnu, sucho a drahotu, takže v roce 1747 platil jeden korec žita 7 zl. 30 kr.³⁰⁵), hladem³⁰⁶, vývojem měn, charakterem a chováním tehdejších obyvatel, či spojení nabídky a poptávky (R. 1722 dal a požehnal P. Bůh velmi dobré víno, které v síle, moci a podstatě, líbeznosti a dobrotivosti tak dokonalé bylo, že okoliční kteří kyselé a tvrdé měli, tomu se nadiviti nemohli. Byla zprvu bečka za 20 rýnských, okolo sv. Martina ale zrostla do Hromic cena na 30 r., nebo kupci z Brna, z Čech i za Prahu daleko sem dojížděli. Potom k Veliké noci zase padlo víno na 26 r.³⁰⁷)

Pomyslným nekorunovaným králem mezi pamětníky na poli výčtu posledních zmíněných možností by se stal zajisté Mikuláš Dačický z Heslova³⁰⁸. Autor známý svým vtípem, sarkasmem, nedůvěrou vůči cizincům, smyslem pro zaznamenání událostí nejen regionálních, ale i českých a světových, který jako jeden z mnoha autorů evangelického vyznání snášel nelehce změny, jež se dostavily po Bílé hoře (*Drahota veliká nesmírně ve všelijakých věcech vždy se rozmáhala. Každý své věci zvejšoval, jak chtěl, upřímnost a dobré svědomí zavřeno. Mince peněžité...Tak bída bídu následovala a zhouba zemská nepřestávala. A tak zlehčena jest na nejvyšší stará sláva národu českého, a to skrze příze psané poznamenání, zavedení a hrozný pád stavů českých, jenž své pozdvížení a nerozvážlivé předsevzetí ničemně prohráli a tak sebe a jiné mnohé nevinné, k takovým hrozným bídám, soužení a těžkostem připravili. Pán Bůh rač se smilovati.*³⁰⁹)

---

³⁰⁵ Schreiber, V.: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6, s. 52.

³⁰⁶ *Ten rok nešťastný byl, o kterýmž proroctví dávno ukazovalo, mor, hlad, vojna; v tom roce takový hlad netoliko na Moravě, nýbrž všady, že žito za 2 zl. 30 kr. a oves 1 zl. 24 kr. platilo, takové soužení. Toliko kdyby možné jen koupiti se mohlo, dráže by připlatili, však nic s dostatkem. Lidé žaludy, trávu sušíc mleli a chléb pekli, což jakživo slýchati bylo, že jistá próba byla: když lidé z toho mřeli, nic jinšího, otvírajíc skrz feldšery život jejich, samá speklina se nacházela.* (Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí. s. 72.)

³⁰⁷ Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s. 20.

³⁰⁸ Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 214.

V jeho *Pamětech*³¹⁰ se nenajde jediná zmínka o cenách, která by přímo souvisela s počasím, zato nás překvapí květnatým stylem někdy až s notnou dávkou patetičnosti, když za příčinu drahoty nesmlouvavě staví plundrování zemi vojsky, loupeže, handlování, chování a charakter lidí – jejich lakotnost, pýchu, nenasytnost (*Drahoty veliké byly ve všem, zvláště v obilí i v některých okolních zemích veliký nedostatek a hlad. Pročež z Čech mnoho nachovaného od lakomců peněžitých, jenž na drahotu číhali, chovajícího obilí jest vyvezeno. – Nota. Česká země může pravdivě nazvána býti špižírnu Germanie.*³¹¹) a samozřejmě záležitosti ohledně mincí, protože coby obyvatel Kutné Hory – horního města, byl na tyto zprávy obzvlášť citlivý. (*Léta 1624. Měsíce ledna. Nesnáze, nevole a hadruňky vznikly v království Českém o minci peněžitou, zvláště lehkou, českou, vnově od cizozemců jakýchsi, jimž mince císařská najatá byla, nadělanou, kteráž jednak zvyšována, jednak zmenšována byla a zapovídána, skrze což mnozí dráči nabyli, jiní ke škodám přicházeli. Tak vše dobré v království Českém hynulo, ješto předešle česká dobrá mince vseckny jiné předčila a pochvalu měla. Už bída bídu následuje! Drahoty veliké nepřestávala, což té minci přičítáno. Hlad při tom; chudí hladem mřeli, zvláště v Praze, bohatí paketovali a cizí statky sobě osobovali jak moha. Práva a spravedlnosti lidské spaly a mlčely.*³¹²)

Právě na Dačického *Pamětech* je dobře patrné, jak velice smýšlení autora, jeho subjektivní pohled na dění u nás i v zahraničí, mohly ovlivňovat jeho záznamy. Stejně jako Josefa Janáčka v případě Pamětí Mikuláše Dačického³¹³, či Martina Štindla ve *Velké Mezeříči Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723*³¹⁴ nás nutí všechny prostudované záznamy k zamyšlení, nakolik byl autor ovlivněn svým úsudkem. Měli bychom totiž myslet na to, čeho si dřívější autoři nebyli vědomi, nebo nebrali v úvahu např. příliv zlata z Ameriky do Evropy³¹⁵ a narušení ekonomické situace. To by však vystačilo na další samostatnou studii.

---

³¹⁰ Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 214.

³¹¹ Tamtéž, s. 182.

³¹² Tamtéž, s. 218.

³¹³ Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996.

³¹⁴ Štindl, Martin: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004.

³¹⁵ Více např. ve studii Kostlán, A.: Finanční zhroucení ve střední Evropě na počátku třicetileté války. In.: Folia Historica Bohemica 8, 1985, s. 265–316.

Mnohé práce se snaží vytvořit grafy, či tabulky, na nichž by ukázaly, do jaké míry právě počasí ovlivnilo peněžní hodnotu určitých komodit. Lokální roztržitost narativních pramenů, pokud pracujeme s paměťmi z různých koutů českých zemí, a fakt, že nespolupracujeme s jinými zdroji dat, např. ekonomického zaměření, nás staví do pozice, ze které bychom těžko nějaký graf sestavovali. K tomu musíme mít neustále na paměti zdůrazňování role autora a jeho v menší či větší míře zaujatého hlediska, který by výsledky pomyslných grafů zkresloval. Proto jsme se rozhodli podívat se na celou problematiku z jiného úhlu pohledu – necháme promlouvat samotné autory.

Naším úkolem v této kapitole bylo posoudit, kolik prostoru a jakou váhu pisatelé narativních pramenů cenám a zejména jejich kontinuitě s meteorologickými jevy ponechali. Abychom zpřehlednili a zefektivnili práci s prameny, rozdělili jsme zmínky, které nás o cenách informují, podle míry angažovanosti činitelů. Jak se ukázalo, největší část zpráv nedisponuje žádným (možná jen vzdáleným a těžko obhajitelným) argumentem. Nemůžeme s jistotou tvrdit, zda se jednalo o nějakou užší vazbu s meteorologickými nebo jinými jevy.

I když z celkového množství zpráv o proměnlivosti cen zastávají ty meteorologického charakteru sotva čtvrtinu, i tak se jedná o dostatečné množství informací, abychom si díky nim utvořili obrázek o provázanosti počasí a cen vybraných komodit, jakožto i o tehdejších autorech. Na jedné straně se setkáme možná někdy s laxním přístupem a nezměrným klidem, který doprovází zprávy s někdy až krutým dopadem na tehdejší obyvatelstvo, jindy naopak s rozčarováním nad současným stavem věcí. Mohlo se jednat o prostou příčinu a důsledek, ale i o téměř spleť cestu typu řetězové reakce mezi meteorologickými jevy, sklizní a cenami jednotlivých potravin. Rozhodli jsme se vypsát všechny zmínky související s počasím, protože vynikají úžasnou schopností předvést provázanost s dalšími jevy. Možná, že jsme se místy dostali až na rovinu filologickou, protože v mnohých případech jsou to právě nekompromisní spojky typu *z čehož, odtud, neb, skrze což* aj., které stanovují přesný příčinný vztah mezi jednotlivými událostmi.

Jak říká i *J. L. Anderson*, v případě vlivu na ekonomickou situaci existuje mnoho proměnných. Izolovanými faktory a krátkodobými analýzami nelze

jednoduše shrnout povaha příčiny v dlouhodobém horizontu.³¹⁶ My bychom vedle jeho stanovisek navíc zdůraznili roli subjektivity autora. Možná, že 42 zmínek, které reflektují spojitost mezi cenami a počasím se z celkového množství dat zdá jako malé číslo. Avšak musíme mít neustále na paměti, že pracujeme s prameny, jejichž autoři jsou k dění kolem sebe více či méně zaujatí, a proto nenakládají všichni s informacemi stejně. Mezi zmíněnými příčinami, ať se již jedná o faktory meteorologické, vojenské, související s úrodou, chováním lidí atd. je vystavěna velice tenká zeď a závisí čistě jenom na autorovi, které cihly si vezme do ruky a jakou zídku vytvoří. Důležité pro nás je respektovat jejich názory a dedukce, i když víme, že nemusely být vždy správné.

---

³¹⁶ Anderson, J. L.: Climatic change in european economic history. In.: Economic History 6, 1981, s. 4.

4 DOPADY NA OBYVATELSTVO

Mezi další zájmovou oblast historické klimatologie patří dopady meteorologických jevů na společnost. Dostáváme se tak k tématu zasluhujícímu si zvláště v dnešní době dostatečnou pozornost³¹⁷. Směrem k budoucnosti se mění základní otázky. V souvislosti se starším obdobím představuje typický dotaz otázka: V jaké míře klima ovlivňovalo společnost? V posledních několika desetiletích se mince obrací, protože se objevují spíše frekventované otázky typu: Nakolik dnešní společnost s vybudovanými technologiemi, průmyslem a znečištěním ovlivňuje klima? Což je vzhledem k neustálé touze po zdokonalení člověka a využití přírodních zdrojů celkem očekávaný paradox.

Již na konci 70. let 20. století se danou problematikou zabýval R. W. Kates³¹⁸, který hovořil o strategiích, jež by mohly snížit daň z klimatického nebezpečí³¹⁹. Vedle toho se společně s Derickem Sewellem a Lee Philipsem v *Human Response to Weather and Climate: „Geographical Contributions“*³²⁰, zabýval vztahem mezi lidmi a počasím. v zemědělství, dopravě, průmyslu atd.³²¹

R. W. Kates se snaží názorně přiblížit, jakou roli sehraává klima v dopadu na společnost v historickém kontextu.³²² Podle něj spadá posouzení vlivů klimatu do mezioborových studií, které se zaměřují na vzájemné působení mezi přírodou a společnostmi nebo studii lidského chování, které vycházejí ze všech velkých

---

³¹⁷ Např. Behringer, Wolfgang: Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování. Paseka, Praha – Litomyšl 2010.

³¹⁸ Kates, R. W.: Climate and society: Lessons from recent events (Kates, R. W., 1979. "Climate and Society: Lessons from Recent Events", Proceedings of the World Climate Conference, Geneva World Meteorological Organization publication. No. 387, s. 17-25. Dostupné z www (k datu 21. 2. 2012): <http://www.rwkates.org/pdfs/a1979.04.pdf>

Tamtéž. s. 18nn.

³¹⁹ Kates, R. – Sewell, W. R. D.: Human Response to Weather and Climate: Geographical Contributions, The Geographical Review, Vol. LVIII, No. 2, s. 262-280. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012): <http://www.rwkates.org/pdfs/a1968.03.pdf>

³²⁰ Tamtéž, s. 262 – 280.

³²¹ Tamtéž, s. 265.

O adaptaci, zranitelnosti a vyhlídkách do budoucna i jeho studie spolu M.C. Zinyowerou a R. T. Warsonem viz. Kates, R. W. – Zinyowera, M. C. – Moss, R. H.. Review of *Climate Change: 1995: Impacts, Adaptations, and Mitigation*. Environment, Vol.39. No. 9., s 29-33. Dostupné z WWW k datu 6. 2. 2012: <http://www.rwkates.org/pdfs/r1997.01.pdf>

³²² Kates, R. W.: The interaction of climate and society, in: R. W. Kates – J. H. Ausubel – M. Berberian (eds.), Climate Impact Assessment. Studies of the Interaction of Climate and Society, Chichester – New York – Brisbane – Toronto – Singapore 1985, s. 3–36. Dostupné z www k datu 21.2. 2012: <http://www.rwkates.org/pdfs/a1985.01.pdf>

oblastí vědy – fyzikální, biologické i sociální.³²³ Ve studii *The interaction of climate and society*³²⁴, kterou považuje Rudolf Brázdil a Oldřich Kotyza v této oblasti za dosud nejkvalitnější a nepřekonanou³²⁵, a to i přes datum jejího vzniku – rok 1985, vysvětluje Kates vztah mezi klimatem a společností, na němž buduje schéma několika impaktních modelů: základní model (založený na předpokladu přímé příčiny a následků ovlivňujících populaci, aktivitu, region, národ³²⁶), postupný model (v něm pracuje s dopady prvního řádu – biologická produkce jako životnost, plocha atd; druhého řádu – např. migrace obyvatel) a model s vícenásobnými dopady. Finální varianta, která se týká základního modelu dopadu, podle něj popisuje následné vlivy a změny v důsledku lidské činnosti, což je schéma pro současnou situaci.³²⁷ Avšak my si vybereme vlastní kategorie, k nimž nás vybídla práce s vybranými narativními prameny, v jejichž rámci jsme se soustředili na období let 1500 až 50. let 18. století.

Nejprve se zaměříme na fyzickou stránku člověka. Mohou ho postihnout různé úrazy, nemoci a dokonce i úmrtí následkem meteorologických jevů. Nabídneme také pohled na činnosti a potřeby člověka, které počasí dokáže velice zkomplikovat, nebo naopak ulehčit. Dozvíme se, jaké drobnosti z každodenního života obyvatel raného novověku autoři paměti právě díky meteorologickým jevům poodhalili. A nakonec se zaměříme na člověka a jeho psychologickou/duševní stránku, protože období raného novověku charakterizuje na jedné straně silná víra v Boha, na druhé straně velký prostor pro pověřivost ve vnímání tehdejších obyvatel. Respekt, strach a údiv, stejně tak jako radost a úleva, to jsou pocity vyvolané ať již deštěm, který přichází jako spása po dlouhém období sucha, nebo ukrutnými bouřkami a zemětřesením, v nichž lidé spatřují soudný den.

---

³²³ Kates, R. W.: The interaction of climate and society, in: R. W. Kates – J. H. Ausubel – M. Berberian (eds.), *Climate Impact Assessment. Studies of the Interaction of Climate and Society*, Chichester – New York – Brisbane – Toronto – Singapore 1985, s. 4.

³²⁴ Tamtéž, s. 3–36.

³²⁵ Zvláště blízké jsou jim typy impaktních modelů, s nimiž Kates přichází. Srov.: Brázdil, R. – Kotyza, O.: *Současná historická klimatologie a možnosti jejího využití v historickém výzkumu*. In.: *Supplementum/ Časopis Matice moravské*. Roč. 120, 2001, s. 36

³²⁶ V originále *population, activity, region, nation*. viz. Kates, R. W.: *The interaction of climate and society*, in: R. W. Kates – J. H. Ausubel – M. Berberian (eds.), *Climate Impact Assessment. Studies of the Interaction of Climate and Society*, Chichester – New York – Brisbane – Toronto – Singapore 1985, s. 7.

Dostupné z www k datu 21.2. 2012: <http://www.rwkates.org/pdfs/a1985.01.pdf>

³²⁷ Tamtéž, s. 7–8.

4.1 POČASÍ A SMRT

Počasí hraje v životě člověka raného novověku velkou roli. Jaký by mohl být závažnější důsledek meteorologických jevů než právě ukončení života, způsobené nečekanou událostí? Každý přírodní jev přináší mnohé důsledky. Ztráty na životech sice nepatří mezi nejfrekventovanější zapisované dopady, pokud se o úkazech mluví, zato mezi nejvýraznější. Mnohdy jsou to právě smrtelná zranění, díky nimž se o výskytu meteorologických jevů dozvídáme. Zapsal by autor, že na určité místo udeřil blesk, pokud by nezpůsobil škody na majetku či životě? Zřejmě ne. Domníváme se tedy, že právě zaznamenání škod bylo výraznou motivací pro autora k poznamenání podobných událostí.

4.1.1 ČLOVĚK A SMRT

Tematicky začneme dopady vztahujícími se k zimě. Myslíme tím jevy, které určitým způsobem souvisí s chladnem, sněhem, mrazem, vánicí aj. Z celkového množství 35 narativních pramenů se smrtelná zranění spojené se zimními jevy netýkají *Lamentací země moravské*³²⁸, *Pamětí kantora Jelínka*³²⁹, *Některých pamětí Budějovic Moravských*³³⁰, *Sedlčanské knihy Jana Procházky*³³¹, protože se v nich žádné takové nenacházejí, a to i přesto, že jiné meteorologické zprávy jsou zde zmíněny. Takto nacházíme 18 zmínek o smrti, ať již jednotlivce či desítek lidí, jejichž příčinou byl zimní nečas.

Většinou byly drastické důsledky zimních meteorologických jevů úzce spojené s cestováním, protože právě na cestě byli lidé nejvíce zranitelní a nemohli

---

³²⁸ Lamentací země moravské. In.: Tichá, Z.: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975.

³²⁹ Macek, L. (ed.): Paměti kantora Jelínka. In.: Vlastivědný sborník. Havlíčkobrodsko 15. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1999, s. 70–108.

³³⁰ Memoriae Moraviae etquidem civitatis Budvicensis – Některé Paměti Budějovic Moravských - Fišer, Josef: „Kronika tak zvaná Chudánkova a jiné dochované paměti města Mor. Budějovic. Část II. Dvoje paměti ze sbírky Pešinovy“, in: XX. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Mor. Budějovicích za školní rok 1930. Dostupné na WWW (k datu 21.11.2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/sites/default/files/Memoriae%20Moraviae%20etquidem%20civitatis%20Budvicensis-anonymniautor.pdf>

³³¹ Teplý, F. (1931): Sedlčanská kniha Jana Procházky. Sborník Historického kroužku, 32, s. 67-73, 176-185, 272–277.

se před nepřízní počasí dobře ukrýt. Setkáme se buď s obecnými informacemi (*Letha tohoto byla zima veliká, že ve sklepích a ve studních hlubokých voda vymrzla a lidé na cestách zimou mřeli.*³³²), nebo podrobnějšími, v nichž autor většinou zaznamenal směr a důvod cesty (*30. listopadu strhlo se povětrí a z toho potom náramně veliký sníh spadl, až ouvozy a doly po cestách zavál, takže kteříž do Mejta Vysokého na jarmark jeli, vozů v sněhu nechati musili; a mnozí lidé na cestách pro závěti zbloudivše, v sněžích zvázli a umřeli. A ti teprva nalezení, když sníh sešel.*³³³). Někdy však nastala tak velká zima, že lidé nebyli v bezpečí ani ve svých domovech (*Léto 1740 byla velká zima, jakéž až do toho času pamětníka nebylo. Sníh veliký hned v polou octobris padl a nesešel až před sv. Filipem Jakubem (1. května). Tu nastaly takové mrazy, že netoliko velmi mnoho dobytka jak u nás ve Vamberku, tak i v horách pomrzlo, nýbrž i lidé ve světnicích zmrzli zůstali.*³³⁴).

Samozřejmě nemuselo být na vině vždy jenom počasí. Roli mohly sehrát i jiné oslabující faktory jako např. hlad (*Téhož léta února měsíce tak veliká dražota byla, že mnozí lidé okolo Pacova netoliko chléb z vřesu sobě dělajíce jedli, ale i krev hovadskou vytočenou, jakž bylo vůbec slyšeti, do soudkův berouc sobě vařili a tak sedlou vaříc hladem jedli. Tím hladem a velikou zimou v Praze 140 chudejch zemřelo a v klášteře u Matky boží Sněžný nad mostkem pochováno; a ta se nejvíceji začala od adventu Páně.*³³⁵), nebo nemoc (...*že rejtarstvo, co krásné v kyrysích bylo, když tam táhli, a když zpátkem šli 6 i 10 kornet pospolitě bylo, že ani 30 koní rejtarů okromě oficírkův nebylo, tím způsobem i pěchota; tak to na cestě kapalo a mřelo, nebo veliká zima tehdáž byla, nemocný lid byl, jak do teplej světnice vešel, hned umřel. Což několik set za městem a staroměstskou branou u kříže do šacht jich jest pochováno.*³³⁶

---

³³² Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolwiek przed Lethy Sty aniektórymi stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou číslovány) Dostupné na [www](http://www.urbanhistoriography.cz/node/206) (k datu 27.11.2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

³³³ Adam z Veleslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 65.

³³⁴ M. Vokurka, měšťan žamberský, zanechal zápisky. In.: Robek, Antonín: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 137

³³⁵ Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů : Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 145.

³³⁶ celé znění: *Kníže z Valdštejna ten rok právě právě tejden před vánoci svou celou armádou zase tudy do Skalice skrz město Hradiště na vynterkvartýry do Moravy a Sliska marchiroval, avšak jaký to lid byl pan bůh jich buď žel, že rejtarstvo, co krásné v kyrysích bylo, když tam táhli, a když zpátkem šli 6 i 10 kornet pospolitě bylo, že ani 30 koní rejtarů okromě oficírkův nebylo, tím*

K následkům silných mrazů a vánic patřily i zdravotní komplikace (*V letu 1718 bylo vání hrozné o masopustě, takže se před Fidlantem (Friedland) 2 koně zaváli a forma od nich ušel a od té zimy. V tu neděli před Hromnicemi bylo hrozné mrznutí a měsíce února 8., 9. a 10. Dne též jinni mnozí se zaváli s koňmi.*³³⁷), případně docházelo ke kumulaci škod, kdy se oběťmi stávali nejen lidé, ale i zvířata a přibyly také škody na majetku. (*Činí se paměť, kterak v roce 1740 náramně ukrutná zima byla, co žádný ani z těch nejstarších lidí nemohl takové zimy pamatovat. Ta zima se začala hnedky o Všech svatých v roce 1739 a trvala brzo až do svatodušních svátkův. O sv. Filipe Jakubě ještě statek nešel na pole. Mrazy tak velké byly, že mnohým lidem v cestě uši, nos, tvář i také nohy nazábly. že se lazebníkům dát hojit museli, někteří dokonce v cestě zmrzli, co slabý oděv měli. Statek hovězí tak v chlévech zimou přemřel a zuzaboval, že potom pres léto malý užitek dal. Píčování, to jest seno a sláma, zde i v okoličných osadách přes tak dlouho trvající zimu tak lidem chybilo, že mnozí hospodáři za 20. 30 i 40 zl. museli pro svůj statek píčování přikúpit a daleko a široko pro seno a slámu jezdit...*³³⁸)

Další přírodní úkaz nekontrolovatelného živlu představují povodně s většinou rozsáhlými následky Celkově se informace k povodňovým aktivitám vyšplhaly téměř ke sto zmínekám. V porovnání s událostmi souvisejícími se zimou vytváří číslo o dost nižší, protože zhodnocování zimního období zmiňovali autoři mnohem více. Musíme však zdůraznit, že do událostí spojených se zimními meteorologickými jevy jsme zařadili nejen kruté zimy, ale i sněhové nadílky, či *pouhá* chladna, která, co se týče intenzity, neměly většinou tak fatální následky jako povodně. Zpráv, v nichž autoři mluví o malých škodách, nebo je vůbec nepopisují, se objevuje minimum. V případě povodní jsme nezaznamenali žádné zprávy, týkající se zranění, oproti zimě, kdy lidé utrpěli např. omrzliny³³⁹.

---

způsobem i pýchota; tak to na cestě kapalo a mřelo, nebo veliká zima tehdyž byla, nemocný lid byl, jak do teplej světnice vešel, hned umřel. Což několik set za městem a staroměstskou branou u kříže do šacht jich jest pochováno. Viz. Přenský, J. R.: Památky z kraje hradištského. Vydává Bohumil Fišer. Uherské Hradiště, 1918, s. 21-22.

³³⁷ Schreiber, V.: Zapisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6, s. 52.

³³⁸ Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 26.

³³⁹ Viz. i případ pana rytmistra hraběte Kynigla: ...stalo se, že když nadjmenovaný Veliký pátek v té zimě a hrozném povětrí z Hustopeří domů jel, jemu jeho pes – byla fena – skutečně zmrzl a v poli zůstal, sám však sotva domů dojel a zimou převelice ztrápen byl. (Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s. 20.)

Lidé cestovali v tuhých mrazech a vánicích. Někdy se vraceli domů³⁴⁰, šli na návštěvu k přátelům³⁴¹, jako vojáci se přemísťovali do jiného města³⁴², jeli na jarmark³⁴³, utíkali ze strachu³⁴⁴ – to jsou popsané ojedinělé důvody, které autoři zanechali. Možná, že lidé podcenili situaci a neodhadli krutost počasí. Nicméně možné přecenění vlastních sil dalece předčí dva případy očividné neopatrnosti až hazardu, k nimž došlo při povodních. Mladá vdova se nechala vyprovokovat jinými ženami, aby přešla lávku nad zneklidněnou řekou, a zaplatila tak životem³⁴⁵. Troufalá sázka muže o to, že přeplave rozvodněnou řeku, málem dopadla tragicky (*Ten rok v pátek před svatým Jiří byla veliká voda Bečev, i založil se Matěj Batěk s Matysem Pekařem o deset ovec, že tu vodu přeplyne. I pustil se mezi Rybáři a plynul nedaleko k Závršku Klokotského, deset ovec vyhrál, než diva za to hrdla nedal.*³⁴⁶).

Naproti škodám způsobených mrazem, k nimž docházelo v drtivé většině venku, tedy mimo domovy, se v případě povodní mohli lidé uchýlit do bezpečí jen

---

Také viz.: *Léta 1709 in januari, februari taková nesmírná ukrutná zima mrazlivá, sněhová byla, že všady k víře nepodobně bylo slyšet, mnoho lidu pomrzlo, zemřelo, oznobili se, takže nohy, prsty, paty odpadati muselo.* (Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavně vydaní starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 70.)

³⁴⁰ Případ ženy, která se vracela domů se svým manželem do Velké Meziříčce a zmrzla před městem: *Dne 2. Februarii pak již nejprudší mráz a zima, že žádný téměř na cestu se vydati nesměl, a toho dne velkej vítr, sníh a chumelenice se strhla. Jedna žena s svejm manželem byla v dědině Voslavici, čtvrt míle od města Velké Mezeříče, a chtěje se zase do města navrátiti, dojíti nemohla, alebrž u samého města zmrzla. To byla hrozná a neslýchaná zima.* (Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 64.)

Nebo další případ matky, která zmrzla s dětmi v lese (Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 49.)

³⁴¹ Případ ženy, která šla z Hochwaldu do Vacenovic k přátelům (Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s. 20.)

³⁴² Viz. případy: Přenský, J. R.: Památky z kraje hradištského. Vydává Bohumil Fišer. Uherské Hradiště, 1918, s. 21-22.

Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 96.

³⁴³ Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů : Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 39.

³⁴⁴ Lidé utíkali do hor před vojáky po událostech na Bílé hoře. Viz. Paměti Ondřeje Sivého 1593 – 1653. In.: Dostál, F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962, s. 119.

³⁴⁵ *Kateřina Smolička, pozůstalá vdova po Samuelovi Freisichselbstovi, chtěje (z ponuknutí a vřetečnosti jiných dvou žen při ní) přes lávku nad proudem vody přeloženou přejíti na stranu druhou, upadly všechny tři do proudu té vody; těm dvěma spomoženo, tu pak mladici Smoličku (nebo nevelká a outlá byla) zachvátil proud toku s sebou a tak u Nových mlejníů jest utopena mrtva nalezena a vytažena.* (Dačický z Heslova, Mikuláš: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 239.)

³⁴⁶ Indra, B. – Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 21.

málo kde³⁴⁷. Voda přišla za nimi do jejich domovů a pobrala, co mohla. Patnáct zmínek o utonutí a jedna zpráva nejasného charakteru hovořící neurčitě o *škodách na lidech*³⁴⁸ - to je bilance vzešlá ze zápisů o povodních na českém a moravském území ve vybraných 35 pramenech³⁴⁹. Autoři opět pracovali s informacemi všeobecnějšího charakteru a bližší podrobnosti o počtu zmařených životů a podmínek, za jakých ke smrti došlo, přesně nezaznamenali. Proto jsou výsledné informace, co se týče počtu obětí mnohdy neurčitě (např. *Přičemž také velká voda přišla, že mnoho stavení pryč vzala též lidí a mnoho dobytka utonulo.*³⁵⁰ / *Povodeň neslýchaná v Čechách. 1. Junii přšel déšť ten den a tak z toho veliké vody byly. Místy škody zdělaly ku podivu. Tak mnoho dříví do Prahy [Vltava] k mostu nesla,*

---

³⁴⁷ Např. *Léta páně 1598 ve čtvrtek po Smrtečné neděli u Prahy velká Povodeň. Na střeleckým ostrově proti mostu dva muži na topolích život svůj před vodou zachovali.* (Kolár, J. „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 1967, s. 401)

Jeden panský hejduk jménem Hans Paul Holštajn, nemohouce po rynku tej hroznej vodě utécti, salvíroval se k statui kamenný svatého Jana Nepomuckého. Až na vrchní stupně vylezl, velmi křičíc. A chtějíce život obdržeti, musil se sloupu kamenného chytiti a tak dlouho držeti, až ta voda zase spadla. (Štindl, M.: *Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy.* Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 63-64.)

³⁴⁸ *Léta Páně 1591. Od velikých a nenadálých povodní, které na mnohých místech velmi velikou škodu učinily na lidech, lukách a staveních, ačkoliv ta hojná úroda obilí nás poněkud potěšila, ale jak mnozí jsou, kteří z ní nic jiného nemají nežli práci, a jiný užitek, nebo boháči, totiž lakomci, kteří v nedostatku potřebné zakládají...* (Strnadel, B.: *Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm.* Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 14.)

³⁴⁹ Devět pramenů z třiceti pěti povodně vůbec nezaznamenávají (kromě Mělnické kroniky, ale ty se týkají až druhé pol. 18. století):

Cvrček, J.: *Ze starých pamětí města Bzence.* Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903.

Kilián, J.: *Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka.* Mělník 2005.

Kopička, P.: *Deníky roudnického hejtmana Blažeje Balbína z Weisenberku z let 1611 a 1625.* Praha 2003.

Memoriae Moraviae etquidem civitatis Budvicensis – Některé Paměti Budějovic Moravských - Fišer, J.: „Kronika tak zvaná Chudánkova a jiné dochované paměti města Mor. Budějovic. Část II. Dvoje paměti ze sbírky Pešinovy“, in: XX. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Mor. Budějovicích za školní rok 1930. Dostupné na WWW (k datu 21.11.2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/sites/default/files/Memoriae%20Moraviae%20etquidem%20civitatis%20Budvicensis-anonymiautor.pdf>

Miltner, J. B.: *Paměti Volyňské (1617-1647) Bartoloměje Prokopa.* In: *Památky archeologické a místopisné* 13, 1885-1886, s. 49-64, 163-170, 255-262, 315-320.

Hrdlička, J.: *Deníkové záznamy jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století.* In: *Jihočeský sborník historický* 72, 2003, s. 137-174. Tošnerová, Marie: *Paměti města Žatce.* Polánkovo regionální muzeum, Žatec 1996.

Paměti Jana Jánského z Opočna. In.: *Robek, A.: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II.* Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 109 – 126.

Teplý, F. (1931): *Sedlčanská kniha Jana Procházky.* Sborník Historického kroužku, 32, 67-73, 176-185, s. 272-277.

³⁵⁰ M. Vokurka, měšťan žamberský, zanechal zápisky. In.: *Robek, A.: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II.* Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 137.

že z mostu je tyčí dosáhnout mohli. A Bradáče pod mostem až do čela dosáhla, lidí i dobytka mnoho ztopila.³⁵¹).

Na druhé straně se setkáme i s podrobným vylíčením katastrof, jež neušetřily ani děti v kolébkách³⁵² či ženy peroucí u řeky prádlo³⁵³. Ve dvou případech nás však autoři překvapí a seznámí nás dokonce se jmény obětí, jako v případě muže (jménem Poláček), snažící se při povodních vytáhnout z vody dřevo³⁵⁴. Velice podrobně vylíčil Mikuláš Dačický z Heslova průběh tragédie Matěje Ouberovského z Ouberovic, kdy povodeň strhla dům i s jeho ženou a dětmi volajícími o pomoc³⁵⁵. Nepřehlédnutelným se jeví přesně zorganizovaný

---

³⁵¹ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 308.

³⁵² Léta 1598. Z dopuštění Pána Boha všemohoucího v pondělí po památce blahoslavené Panny Marie Nanebevzetí a podruhé po svatém Bartoloměji veliké povodi a od paměti lidské a v nenadání přišly, kteréž při městečku veliké škody podělaly na rolích, lukách, zahradách a obilích jarních i ozimních, sena i trávy pobraly. Kteréžto vody téměř po všem světě byly i v Čechách a zvláště okolo Prahy mnoho množství mlýnův i s mynářami a s čeládkú (voda) pobrala, množství stodol i (se)zbožím; stavení, kolíčky i s dětmi zanesla a stopila, což i hovadům neodpustila. (Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 15.)

³⁵³ V téměř roce po Hodu vánočním se ukázala duha. Brzy na to přišla velká voda. Na lávce u Střední brány bylo v tu dobu asi třicet žen a dívek s prádlem. Tu se přihnala velká kra, která strhla lávku. Několik jich stačilo vyskočit na břeh, ale třináct se jich převrhlo do vody i s lávkou a jen šest mohlo být zachráněno. Teprve po šesti týdnech některé našli. (Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pruček. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1981. Olomouc 1982, s. 181.)

³⁵⁴ Téhož léta 8. Dne června. Toho dne přeti začalo a přšlo téměř ten celý měsíc bez přestání. Z toho se řeka u Prahy rozvodnila tak, že 21. Dne téhož měsíce ráno Bradáci, kterýž pod špitálem u mostu vytesán jest, voči zatopila a k klášteru sv. Anny k samému se rozlila, též mimo klášter sv. Ducha až k panu mistru Jakubovi Varvažovskému dosahovala. Item na špitálku za sv. Pavlem vozní cestu téměř všecku zatopila, velikou škodu na dříví i na stavení učinila. Na vostrově, kudy do Buben chodí, prachovnu domek vzala a nesla jej až do Libně. Poláček nějaký, pod mostem lapaje dříví, utopil se. Netrvala než ty dva dni. (Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů : Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 121 – 122.)

³⁵⁵ Těch časů strhl se prudký, hustý, dešťový příval a trval pořád dva dni a dvě noci, čímž staly se povodně veliké a strhaly mnohé rybníky na vše strany; a zdělala voda násilná škody nemalé, zvláště v Praze, Kouřimi, Brodě Českém etc. V Praze vystoupila voda až kostelu sv. Jiljí, k domu řečenému U třech kalichů v Starém Městě pražském. VTOM v neděli na pondělí v noci, po památce Nenebevzetí blahoslavené Panny Marie [16.8.] přivalila se náhlá prudká voda u Hory Kutny v předměstí páchovském a tu na hutech horních šmelcovních, mlejních, lukách, zahradách, domích velikou škodu zdělala, díl zdi městské pobořivše u brány Čáslavské; dům jeden, v kterémž nájmem obejval Matěj Ouberovský z Ouberovic s manželkou svou, Johankou Bračických z Chořov, s dítkami jich, podňavše ten dům v cele, an sobě v něm svítily, s nimi se všemi vzala a tak je opodál nesla; kteříž o pomoc volajíce, kteráž jim, zvláště tak tmavé noci, učiněna býti a přispěti nemohla; ostatek pak toho domu, s kterýmž tak plynuli [pluli], se rozbořilo, a oni všickni stonuli a tak usmrceni jsou. Po opadnutí pak té vody shledávání a u kostela Náměstského žalostivě pohřbeni jsou. Z těch dítek jich dcerka jedna nalezena jest utopena s filečkem [uzlíkem] na hrdle zavázaným, tak jakž s tím utíkati chtěla. Ó, jak žalostivá věc býti musela, když tu rodičové na smrt dítek svých, spolu se rozžehnavajíce, patřili! [...] (Dačický z Heslova, Mikuláš: Paměti. Akropolis, Praha 1996. s. 249 – 250.)

výčet škod, jímž disponují *Paměti kantora Jelínka*³⁵⁶ k roku 1714, v nich rozděluje škody podle počtů utopených, podle majetkových škod i podle vesnic a měst (Babice – 42 osob, Světlá – 73 osob, Ledec – 20 osob,...) na Žďárském a Polenském panství.³⁵⁷ Největší ztráty na životě mělo zřejmě převržení prámu s více než sto lidmi, ke kterému došlo v Praze roku 1581, k němuž se váží dvě zmínky.³⁵⁸

Další negativní dopady přírodního rázu se vztahují k bouřkové a větrné aktivitě. Nejprve se však musíme vypořádat s jejich nesnadným terminologickým uchopením. Nejjednodušeji vyznívá označení *hrom*³⁵⁹, představující úder blesku. O poznání komplikovaněji se pracuje s termínem *povětrí*. Ten nemusí vždy souviset s větrem (*nenadále přišlé povětrí a vítr*³⁶⁰), protože tak bývala nazývána také bouřka (*A tu noc na kostel povětrí udeřilo*³⁶¹), nebo jiné kombinace. (*Léta 1740 dne 20. prasince, ten večír před sv. Tomášem o deváté hodině strhl se tak neobyčejný vítr s blejskáním a zemětřesením, až při velkém kostele věž (na které hodiny české jsou) nad kůr literátský i s hodinnými spadla a klenutí prorazila, také sem tam po městě mnoho tisíc zlatých to povětrí, jakož také i po celém českém království na kolik miliónů škody nadělalo.*)³⁶²

---

³⁵⁶ Macek, Ladislav (ed.): *Paměti kantora Jelínka*. In.: *Vlastivědný sborník. Havlíčkovobrodsko 15. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1999*, s. 70-108

³⁵⁷ Macek, Ladislav (ed.): *Paměti kantora Jelínka*. In.: *Vlastivědný sborník. Havlíčkovobrodsko 15. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1999*, s. 101 – 103.

³⁵⁸ Viz. poznámky 168) a 170)

³⁵⁹ Např. *Toho roku 22. Julii den svatě Maří Magdaleny ve vsi Nesuchyni hrom udeřil v bílém dni do kostela a monstrancí, kteráž v arše zavřena byla, rozrazil, tak že ani celého kusu nezůstalo.* (Emler, J.: *Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639*. In.: *Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894*, s. 19)

³⁶⁰ *Na to léta Páně 1672 v den Narození Nejsvětější Panny Marie, totižto 8. září, tato věž po poledni skrze nenadále přišlé povětrí a hrozný vítr se vším, jak s krovem, bání i s cimbály, orlojem a sférou, zase dolů svržena, však cimbály v celosti nerozražené ostaly, z domů pak sousedských... (astronomická sféra – jako součást městských orlojů)(Kilián, J.: *Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka*. Mělník 2005, s. 44)*

³⁶¹ Zlypivo, P.: *Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou očíslovány)* Dostupné na [www \(k datu 27.11.2011\)](http://www.kdatu27.11.2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

³⁶² Cereghetti, J.: *Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005. s. 73-74.)* Avšak ani zemětřesení nemuselo být pravým zemětřesením, mohlo se jednat o doprovodný jev bouřky – hřmění viz příklad: *Dne 1. aug[ust] v noci tak hrozně řmění následovalo, že země se trásla.* (Kronika města Bystřice n. P. In.: *Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 73.)*

Kromě zmíněných výkladů pojmu *povětrí*, byl tento termín užit vzácně i pro zhodnocení celkové meteorologické situace (*1. Julii panu vladaři někteří schvalovali a radili, i poněvadž nějaký škodný nedostatek na životu jměl, i sice na vnitřních oudech nezdráv byl, aby do Vlach k Marii Lauretánské putoval, že tudy i zdraví nabude i znamenité slovo sobě učiní. Ale pánu nevidělo se toho učiniti, aniž bezpečno bylo z tvrdého povětrí čerstvého do teplých zemí vydávati se.*³⁶³) nebo v kontextu morového povětrí (*V prostředku měsíce augusta morové povětrí na Krumlově se rozmáhala. Pan Vladař se dvorem svým ráčil se při konci týhož měsíce na Třeboň obrátiti. Však měsíce prasince týž mor v Krumlově přítrž bráti počal.*³⁶⁴). Kromě těchto dvou možných interpretací, na něž nás upozorňuje také *David Mikstein*³⁶⁵, jsme však našli i další možné homonymum - pojem *povětrí* je užit i ve smyslu oblohy hlavně v souvislosti s výskytem hmyzu např. *Téhož léta od Čebína přez Letovice, Boskovice a dále kobylky letěly a tak, jak husté mračno povětrí zahalilo.*³⁶⁶

Oddělovat škody vzniklé větrem, bouřkou, přívaly a krupobitím je někdy velice obtížné. Tyto přírodní jevy vykazují značnou míru intenzity a variabilnosti (např. *příval*³⁶⁷, *náhlý příval veliký*³⁶⁸, *veliký dešťový příval*³⁶⁹/ *prudký, hustý dešťový příval*³⁷⁰,... viz. kapitola Prameny), k tomu ještě dokážou s jinými jevy

---

³⁶³ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985. s. 364.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 71.

³⁶⁵ Mikstein, David: Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích. Diplomová práce. Geografický ústav -Přírodovědecká fakulta, Brno 2008, s. 28 – 29. Dostupné na WWW (k datu 10.11.2011):

http://is.muni.cz/th/78052/prif_m/DIPLOMOVA_prace_David_MIKSTEIN.pdf

³⁶⁶ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 71.

Nebo také:

Much mnoho a houfně spolu podivných barev rozličných letělo v povětrí mimo Kaňk na Horu Kutnu; některé na zem padaly, sbírány a ukazovány byly. To jistě praesagium nějakých nových věcí budoucích. (Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 276.)

³⁶⁷ *V středu nazejtří příval poškodil okolo vsi Radimova Lhotky a Klenovic, na vovších velkou škodu lidem činil.* (Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice 2008, s. 95.)

³⁶⁸ *1638. Dne 4. Septembris bylo jest náramně veliké povětrí a potom náhlý příval veliký.* (Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 107.)

³⁶⁹ *Dne měsíce máje 13. V outery v noci na středu po velikém dešťovém přívalu, krupách a hromobití obořil se veliký kus zdi krchovně u kostela Barborského proti kapli mincířské a těla mrtvá vypadaly na zahradu a tu zakopána jsou.* (Dačický z Heslova, Mikuláš: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 115.)

³⁷⁰ *Těch časů strhl se prudký, hustý, dešťový příval a trval pořád dva dni a dvě noci, čímž staly se povodně veliké a strhaly mnohé rybníky na vše strany; a zdělala se voda násilná škody nemalé,*

vytvářet různé dvojice, ne-li mnohdy až vícečetné kombinace (*strhl se přívál dešťový s blejskáním a hřímáním, s hustými krupami*³⁷¹/ *znamenitý přívál s kroupami a hromobitím a hřímáním*³⁷². V neposlední řadě se zmíněné jevy často přidružují k dalším ať již meteorologickým, např. k zimním (*Sníh přšel v pondělí po svatým Jiří a vítr velmi studený, v noci pak na outery byl velký mráz.*³⁷³), nebo jiným úkazům (polární záře³⁷⁴, zemětřesení³⁷⁵, ...).

Ztráty na životech jsou většinou spojeny s bouřkovou činností. Autoři pramenů zaregistrovali čtrnáct zmínek smrtelných úrazů pojících se k bouřce: *blesk* (1) -*bouře* (1) *hrom* (11) - *hřímání* (1)³⁷⁶. K úmrtím docházelo na poli (např. *Léta 1735, dne 18. července, hrom zabila Kryštofa Čejku večír na poli.*³⁷⁷), doma - dvě ženy usmrtily kulové blesky (...*na Vsetíně jednu sousedu, když dítě (s)sát dávala, zabil hrom na kolíbce a dítěti nic neuškodilo a neublížil.*³⁷⁸/ *Item den sv. Petra a Pavla, když slunce zašlo, bylo jest veliké blýskání, hřímání náramné, takže v Malenovicích hrom jednu ženu zabil, když seděla na ohništi, skrze komín. To se vskutku stalo.*³⁷⁹), v kostele (*Téhož léta 3. dne června měsíce,*

---

zvláště v Praze, Kouřimi, Brodě Českém etc. (Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 249.)

³⁷¹ *V neděli v noci na pondělí 4. dne měsíce Junii, června, strhl se přívál dešťový s blejskáním a hřímáním, s hustými krupami, kteréž nemalou škodu na obilí a ovoci učinily.* (Dačický z Heslova, Mikuláš: P. Akropolis, Praha 1996, s. 282.)

³⁷² *19. května v neděli slove Vocem jocunditatis okolo 17. a 18. hodin strhl se a spadl znamenitý přívál s kroupami a hromobitím a hřímáním, kroupy však na vinicích nemnoho škody nadělali, toliko při městě Lúna na lesích a na některých okolních dědinách.* (Adam z Veleslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 103.)

18. juli zabil hrom u Nového Jitčina, když orali, toho, co na koních seděl i s koňmi, syna Havrlana. (Paměti Ondřeje Sivého 1593 – 1653. In.: Dostál, F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962, s. 127.)

³⁷³ Smetana, Jan: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 135.

³⁷⁴ Např.: *V pondělí po svátku sv. Michala V pondělí po svátku sv. Michala [30.9.] ve dvě hodiny v noci se ukázal v Šumperku na nebi muž s tasenou šavlí zbrocenou krví. Vidělo ho hodně lidí, a když zmizel, strhla se bouřka.* (Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983, s. 151.)

³⁷⁵ Např. *Také toho dne stalo se veliké hromobití a zemětřesení.* (Lamentací země moravské. In.: Tichá, Z.: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975, s. 15.)

³⁷⁶ Což mohlo být i součástí povětří.

³⁷⁷ Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 70.

³⁷⁸ *ITEM DEN SV. FILIPA A JAKUBA v městě Kroměříži přšel jest krvavý déšť na prematoru a na židovské dva domy a bylo jest veliké hřímání. Takže na Vsetíně jednu sousedu, když dítě (s)sát dávala, zabil hrom na kolíbce a dítěti nic neuškodilo a neublížil.* (Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 102.)

³⁷⁹ Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 123.)

když veliké hřímání bylo, uhodil hrom do kostela ve vsi Dedražicích, čtvrt míle od Sušice, a tu malíře, kterýž připraviv a vymalovav archu, ji na oltář vystavoval, zabil a tu archu, kteráž do 70 kop českých stála, všecku ztroskotal a na kusy rozmetal <veliká moc boží>.³⁸⁰ na radnici (Ve čtvrtek před svátkem sv. Víta [11.6.] zasáhl blesk boskovickou radnici, v níž právě zasedala rada; některé z přítomných zabil.³⁸¹). U dalších případů přesné místo není zapsáno, autor lokalizoval např. pouze město (9. Aprili v Novém Jitčíně zabil hrom zetě Jakuba Šindlera.³⁸²). Až na popis hromobití z Jičína³⁸³ víme o obětech vždy něco konkrétního – alespoň pohlaví, či postavení (sedlák³⁸⁴, pacholek³⁸⁵,...), někdy i jméno. V pěti případech zabil blesk i zvířata, která byla s lidmi, hlavně koně³⁸⁶.

Další smrtelná zranění souvisí s již vysvětleným širokým pojmem *povětrí*. Ve smyslu hlavního činitele větru se dochovaly zmínky o pacholátku, které povětrí zaneslo až do potoka³⁸⁷, nebo případy utonutí spojené s větrem, jenž způsobil dokonce vlnobití (V pátek před Květnou nedělí bylo po české zemi tak veliké a tuhé povětrí, že stavení bořilo, jako i v Praze na Novém Městě z klášteřa Matky boží Sněžný kus krovu shodilo, na zámku pražském kus zdi na krámy kupecké svrhlo, a na řece učinivši vlnobití, s sedmi osobami loďku zalilo, tři se z nich dobyli a ostatní se ztopili.³⁸⁸). Ve smyslu bouřky se jedná např. o událost,

³⁸⁰ Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 226.)

³⁸¹ Pucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pucek. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983. s. 152.

³⁸² Paměti Ondřeje Sivého 1593 – 1653. In.: Dostál, F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962, s. 127.)

³⁸³ *ITEM DEN SV. VÁCLAVA bylo jest veliké hřímání, takže od hromobití na mnoha místech i ohně jsou vyšly, co jest zapálilo a zabil v Jitčíně.* (Fialová, Vlasta: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 108.)

³⁸⁴ *Téhož léta 16. Junii ve vsi Hvozdní hrom zabil sedláka.* (Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 34.)

³⁸⁵ O pacholkovi, který byl zabit s třemi klisnami viz. (Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 169.)

³⁸⁶ *Téhož roku v pátek před Květnou nedělí [31.3.] se přihnala veliká bouře, zabila jednoho sedláka s koněm, a spadlo mnoho krup.* (Pucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pucek. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1981. Olomouc 1982, s. 182.)

³⁸⁷ *Téhož léta Páně dne 11. srpna v pátek po svatém Vavřinci krupobití velké bylo, které všechno potlouklo, a povětrí velké množství střech dolů sházelo. Jak na domech, tak na stodolách, velké hrozne škody nadělalo. Jedno pacholátko Jiřímu Komaškovi povětrí vzalo, do jednoho potoka zaneslo a usmrtilo.* Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 58.

³⁸⁸ Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 48.

kdy *povětrí* udeřilo na radnici s uschovaným prachem a rozsáhlý výbuch tak znásobil ztráty na životech³⁸⁹. Také samotný vítr dokázal spáchat nejtěžší škody (*Item téhož léta v pátek den památný Mlád'átek [28. pros.] byl veliký vítr, zdělal mnohé škody v lesích, na stavení; též srazil kus stavení Ondřejovi Klozaurovi krejčímu. V tom se natrefil syn Jeremiáše Tichavy; na něj to upadlo, až ho na místě mrtvého ležeti nechali.*³⁹⁰) Coby osiřelá zmínky v rámci smrtelných zranění na člověku vystupuje krupobití (15. kv. v kraji Zřítském krupobití všecka osení na polích pohubilo, mnoho dobytka a tré lidé zabilo.)³⁹¹.

Co se týká ublížení na zdraví, našli jsme několik případů, kdy někoho vážně zranil blesk (např. *V sobotu den památky sv. Augustina [28.8.] hromobití veliké bylov Hoře Kutně a opálilo Jiříka Zelenku, řemesla ševcovského, v jeho příbytku, z čehož se sotva vyhojil.*³⁹²), nebo krupobití³⁹³.

Druhá zmínka:

12. března veliké a náhlé povětrí strhlo se okolo Prahy a mnoho ŠKOD na stavení v Praze i jinde zdělalo, kus krovu kláštera Matky Boží Sněžné a na zámku v placu kus zdi na krámy kupecké obořilo. Na Vltavě sedm mužův plavících se vítr zachvátíl, tak že se s nimi lodí zalila; čtyři z nich vyplouli, tři utonuli. (Adam z Veleslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 78.)

³⁸⁹ *Letha 1609 ve čtvrtek dvě hodiny přede dnem na pátek, to jest ten čtvrtek po sv. Bartoloměji ráčil P. B. dopustiti hrozny smutek v městě Vyškově, a to takový: povětrí udeřilo na rathouz do radní světnice; maje nětco prachu tam, ten zapálilo, věži rozrazilo, světnici radní rozmetalo a k tomu tři domy porušilo a z lidí patero: trubače, dívku a dví dítek jeho zabilo, podle rathouze jednu paní i s dcerkou zasypalo, cisterni rozrazilo, mříže z voken z radní světnice po rynku rozházelo.* (Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou očíslovány) Dostupné na WWW (k datu 27. 11. 2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

³⁹⁰ Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 37.

Léta páně 1581 v sobotu den svatě Kateřiny z kostela Tejnského z malé vížšky příkrývač, když ji plechem pobíjel, násilným větrem zvržený na zemi upadl před dům Rakovic i tu se hned zabil. (Kolár, J.: „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 1967, s. 399.)

³⁹¹ (Adam z Veleslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920. s. 50.)

³⁹² Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996. s. 251.

Nebo např. *V středu po pamáce mistra Jana Husi [10. července] hrom zabil Janovi Zajikavýmu, když na vůz nakládal obilí v Vuřvinách, dva koně; sám pak napoly umrlý domů s koňmi Jana Krchýho přivezen.* (Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 15.)

³⁹³ *Léta 1640 dne 30. července krupobití veliké neb sutky z mračen se strhly, předtím od dosti starožitných osob nevidané, od vsi Stříbrých přes vinice skřivánecké na Chrudim, a vůkol Chrudimě až k Zaječi-cům a Rosicům zasáhly, vokolo Vlčnova zasáhly tak veliké jako největší pěst, na způsob škvár kovářských špičatý kusy ledu padaly, tak že nejenom veliké škody na polích, vinicích a zahradách, ale také lidem i dobytku, co zastihlo, uškodilo a do krve proráželo, ptactvo a zvěř zabilo, na střechách šindele sproráželo.* (Cereghetti, Josef: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 38 – 39.)

4.1.2 SMRT ZVÍŘAT, ÚHYN

Ani domácí a divoká zvířata neunikla nepřízni počasí a logicky ztráta většinou domácího zvířectva měla vliv i na jejich majitele. Všimli jsme si především jejich úhynu při nesnesitelných přírodních podmínkách a zjistili jsme, že kronikářské záznamy v případě úhynu zvířectva jsou obdobné jak u povodní, tak i silných mrazů či vánic. Zprávy týkající se zimních nečasů jsou většinou součástí výčtu dalších škod. Autoři zaregistrovali úhyn ptactva³⁹⁴ (*V pondielí po s^{ch} třech kráľích (7. Ledna) zima, kderáž počala veľmi tuhá bejti (tak že velikou zimou počali holubi a vrabci mříti) zase se odteplila, tak že do střeďy skoro žádnejch snieħů (které přiedešle napadli) nezůstalo. A hned v střeďu zase na noc počalo mrznouti. Pán Buoh rač nám z milosti své mırnejch a pohodlnejch časův popříti. Amen³⁹⁵ .), koní³⁹⁶, psa³⁹⁷, ryb (*V tomto čase, jsouce loňský léto a podziměk nad míru suchý a na to zima ukrutně mrazivá bez sněhu, přemrzly vsechny potoky a studánky, takže skoro na žádný rybník voda nešla, pro kteroužto příčinu ryby v rybnících, obzvláštěně v třecích dvouletý plody, se veřejně zdvíhaly, větším dílem pohynuly a škodu nenabytou způsobily, jakož pak potom v jaru plody dvouletý nad míru vzácný byly.*³⁹⁸), ovcí³⁹⁹ či obecně dobytka⁴⁰⁰. Nejčetnější*

---

³⁹⁴ L. P. 1740 dne 9. Januari začalo tak velice mrznout po 3 dni, že v letu ptactvo pomrzlo. (Schreiber, Vilém: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6. s. 52)
To byla hrozná a neslýchaná zima. Mnoho lidí, zvířei a ptactva i stromové pomrzlo. (Štindl, Martin: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 64.)

³⁹⁵ Peters, Josef: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 34.

³⁹⁶ Viz. poznámka 337)

³⁹⁷ Viz. poznámka 339)

³⁹⁸ Hrdlička, J.: Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003, s. 186

³⁹⁹ Např. *Léta 1638 ve čtvrtěk po památce Stěti svatého Jana Křtitele v noci veliká povodeň přišla a přívál velký byl, takže ten potok u lázně topil až za bránu před Jana Konorze, Martinovi Kyselému ovce potopil a škody nemalé, než veliké na rolích se podělaly a výmoly zdělaly.* (Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 42.)

⁴⁰⁰ *...mnoho dobytka jak u nás ve Vamberku, tak i v horách pomrzlo...* (M. Vokurka, měšťan žamberský, zanechal zápisky. In.: Robek, A.: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 137.)

zaznamenané ztráty se vážou k roku 1740 k zápisu v *Kronice města Bystřice*⁴⁰¹, kde vinou silných mrazů pomřelo tisíce ovcí, hovězího dobytka a ryb⁴⁰².

Také v důsledku přívalů, povětří, větrů a krupobití narazíme často na případy zabitých nebo jinak poškozených zvířat (koně, ptactvo, ryby, krávy, zajáci, kačeny, husy a další). Mnohdy se setkáme se zmínkami o zabití koní usmrčenými společně s lidmi (*Zabilo povětří dvě klisny 2 klisny a pachole, když do Počátek hrnce vezli, Vaškovo z Horního Skrejchova.*⁴⁰³), nebo častých důsledcích krupobití (*Dopuštění boží bylo. Kačice, husy, vrány, holubi i jiného mnoho podobně zahynulo a pobité nacházáno bylo.*⁴⁰⁴)

Naproti tomu se povodňové zprávy týkají převážně dobytka⁴⁰⁵. Nejrozsáhlejší ztráty jsou popsány k roku 1714 (*Po jarmarku s[va]tjakubským ve středu takový boží dopuštění přišlo, že od večera do rána takový déšť spadl, z kteréhožto deště tak veliký povodně vznikly, začnou od Jimramova až pod Brno. Mnoho domů, chalup, lidí, dobytka hovězího, koňského, ovčího pokazilo, takže lidé se domnívali, že druhá potopa světa následovati bude. Obzvláště v Jimramově, Dalečíně, v Chudobíně, ve Věře, Čuhlů mlejn, kosařský hamer, Štěpánov, Bořinov; 700 ovec se ve ovčíně panské potopilo, o čemž až hrozno <o tom> psáti.*⁴⁰⁶) Jeden záznam zmiňuje také nesnáze s dobytkem, ale ne jeho úhyn.⁴⁰⁷ Přestože právě řeky a rybníky patřily mezi nejpostiženější místa, tak

---

⁴⁰¹ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí.

⁴⁰² *Na to následovalo na obloze(ne) nebeské, a sice na měsíci dne 5. Januari 1740 roku okolo 10. Hodiny večer hrozitedlné zatmění, pak nevymluvitelně hrozná dlouhotrvající zima, přeukrutné mrazy. V kterejžto zimě neb v tom quartálu zimním opětujíc mnoho tisíc ovčího, ano i také hovězího dobytka pohynulo, ryby v rybníčkách, též i v potocích pomřely, jarní setí teprv o svatodušních svátcích nejsilněji se konalo...*(Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 78.)

⁴⁰³ Hrdlička, J.: Deníkové záznamy jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století. In.: Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 169.

⁴⁰⁴ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 188.

⁴⁰⁵ Např. *Téhož roku byla v Čechách veliká povodeň, která v mnoha městech a vsích škodu dělala, nebo místem mnohé mlejny i také dobytky na polích pobrala. Nejvíce pak škodila od Německého Brodu až ku Praze.* (Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 64)

⁴⁰⁶ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 73.

⁴⁰⁷ *Byl ten rok velmi suchý, takže pšeníc a ovsů téměř nic nezbylo, neb to všechno při zemi zůstalo; z toho potom po žních a na podzim velicí přívalové a vody byly, veliké škody z dělaly, trávy*

s úhynem ryb se setkáme překvapivě málo, a to právě v souvislosti se stržením rybníků (*Ryby všeckny z těch obou rybníkův, kderýž toho roku měly na lovení býti, s vodami sešly.*)⁴⁰⁸ Zřejmě informace tohoto charakteru ustoupily do pozadí před podstatnějšími škodami.

Nejen úbytek zvířat, ale také jejich chování⁴⁰⁹ představuje další ukazatel vypovídající mnohé o nepřízni počasí. I živočichové reagují na neobvyklé projevy přírody, které narušují jejich zvyklosti. Pokud máme na mysli pouze chování zvířat a nemluvíme o výskytu nebo přemnožení hlodavců a hmyzu⁴¹⁰, jedná se spíše o vzácné zmínky, které souvisejí nejvíce se zimními nečasy. Jak upozorňuje *Rudolf Brázdil*, právě chování divé zvěře, která díky zvýšené agresivitě ztrácí ostych, je dobrým i když mnohdy přehlíženým ukazatelem velkých mrazů a sněhů.⁴¹¹ V případě našich vybraných pramenů se setkáváme s několika zmínkami:

---

podkulily, s dobytky, zvláště v zimě těžko bylo do Vánoc, potom téměř žádné zimy nebylo, leč suší mrazové. (Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 29.)

⁴⁰⁸ Celé znění:

Hned potomně opěty v neděli po ochtábu Těla božého veliké povodně přišly. Sníh pršel s deštěm a veliké studeno bylo, takže od těch povodní znamenitý a veliký škody se lidem zdělaly, vzláště na rybnících. Nadýmač rybník, nemoha obráněn býti, strhl se do rybníka Počního a rybník Potoční strhl se do potoka pod splavem. Ryby všeckny z těch obou rybníkův, kderýž toho roku měly na lovení býti, s vodami sešly. Též i jinde na mnoha stranách rybníkův se nemálo potrhalo, neb všudy téměř vody přes hráze šly. Dědin mnoho a luk, kde při vodách pokazilo a vymlelo i s osením ponoslo. (Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 92.)

⁴⁰⁹ V práci Davida Miksteina, kde hodnotí a přibližuje digitální databázi na MU Brno, je i v rámci tematického zařazení mezi mnoha kategoriemi vymezena jedna stavu a výskytu živočichů s přiřazeným kódem viz. Mikstein, David: Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích. Diplomová práce. Geografický ústav -Přírodovědecká fakulta, Brno 2008, s. 30. Dostupné na [www](http://www.kdatu.10.11.2011) (k datu 10.11.2011): http://is.muni.cz/th/78052/prif_m/DIPLOMOVA_prace_David_MIKSTEIN.pdf

⁴¹⁰ Např. housenek, motýlů, kobylek (téma sarančat zpracoval ve své bakalářské práci Lukáš Mlček: Mlček, L.: Historické nálety sarančat ve střední Evropě jako indikátor klimatických podmínek. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Brno 2010. Dostupné z WWW (k datu 14.3.2012): http://is.muni.cz/th/269231/prif_b/), myši – jejichž přemnožení mohlo souviset se suchým a teplým počasím (např. *Na všem újma hrubá, ovoce žádného, než nějakými místy něco. Škody na obilí, řepě, zelí. Zelí, množství myší jsouc, menší jedly, podhryzaly, matinky vykousaly, podrývaly. Zelí se zkazilo a suchem zvadlé stalo, mnohé jakoby je spařil.* <matinky - hlávky> viz Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. /2. Část/, s. 167.)

⁴¹¹ Brázdil, R.– Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008. s. 23. Dostupné z [www](http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=o) stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=o

*Neméněji i vlci tuto zimu na zvěři velkou škodu učinili a mnoho kusů velký i menší zvěři zkazili.*⁴¹²

*Vlků mnoho, velkou škodu učinili; čarodějníci je posílali. Při vánocích [25.12.] na panství krumlovském vlci velikou škodu činili, zvěř a dobytek dávíce. A ač myslivci snažovali se něco jich uloviti, nich dovésti nemohli, nebo jim sležeti nechtěli pro některé čarodějníky, jenž se v tom slyšeti dali, že je zaháněti i posílati umějí a na kterou ovci ukáže, že tu vlk udává.*⁴¹³

*Léta páně 1597 velicí sněhové, skrze to množství vlkův, mnoho ptactva, zvláště koroví plapeno, potom velká povodeň, jak následuje.*⁴¹⁴

*To byla hrozná a neslýchaná zima. Mnoho lidí, zvěři a ptactva i stromové pomrzlo. Zajáci běhali sami k lidem až do stavení, byli chudí a dost jich po šesti krejcařích k dostání.*⁴¹⁵

Do dané oblasti můžeme také zařadit informace zprostředkované Václavem Kněžovským. Jeho zálibu v chytání⁴¹⁶ a prodeji ptáků můžeme označit za výjimečný ukazatel chladného počasí:

*Téhož létha hned po zdejšíh posvícení ten tejdén počaly mrazy bejti; byly pořád po 3 neb 4 dni, a zima velmi studená. Též po jarmarce vždycky velmi studeno bylo, a nejvíce počali síti. A teprva sem v pondělí před s^m Václavem (26. září) na skřivany vysedl. (Připsáno:) Jindy po skřivaních bejvalo.*⁴¹⁷

---

n.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁴¹² Hrdlička, J.: Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003, s. 186.

⁴¹³ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 159 – 160.

⁴¹⁴ Kolár, J. „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 196, s. 401.

⁴¹⁵ Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 64.

⁴¹⁶ Dále jsou uveřejněny ještě dvě zmínky o lapání ptáků, u nichž není bezprostředně mluveno o počasí, ale dalo by se z nich usoudit, že byly podmínky – tedy i počasí vhodné k chytání skřivanů:

Téhož létha 88 ten podzimek lapil sem skřivanů s velkými síti 5 1/2 kopy. (Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 25.)

Téhož létha Pánie 90. teprva sem vysed na skřivany v sobotu den s^o Michala archandiela božtího (29. září) a lapal sem je až do čtvrtku den s^o Lukáše (18. říj.). Lapil sem jich ten rok 5 1/2, kopy, utržil sem za nie 2 1/2 kopy 5 grošů; dával sem 2 za 1 g. Sám sám jich toliko 11 sniedl. (Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 33.)

⁴¹⁷ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898. s. 25.

*Téhož létha tak lýto pozdní bylo, že teprva ten tejden po oohtábu s° Václava (6.—12. říj.) nejvíce skřivanů lapati se počalo, neb sem jich taky v pátek po s^m Diviši (11. říj.) za jedno jitro 80 lapil.*⁴¹⁸

4.2 ŠKODY

Stejně jako mrazy způsobovaly i povodně škody na úrodě. I malé ranní mrazíky stačily na to, aby pokazily úrodu vína, typického vysokou mírou citlivosti na chladné počasí. Velkou roli v záznamech sehrála samozřejmě i oblast, kterou měl pisatel *pod dohledem*. Nejvíce se o špatných úrodách vína dozvíme z vinařských oblastí - např. z *Nejstarších kronikářských záznamů litoměřických radních písařů*⁴¹⁹ nebo *Bzeneckých pamětí*⁴²⁰. Autoři v případě zimních nečasů zaznamenávali nejčastěji újmu na obilovinách, vínu, ovocných i jiných stromech a dalších plodinách (hřiby, melouny, okurky, ořechy,..). Rostliny a stromy mohly např. *pomrznout*⁴²¹, *polámat se sněhem*⁴²², *chladnem a deštěm zbělet*⁴²³, *zasáknout*⁴²⁴, *ovoce opadnout*⁴²⁵, *stromy pukat*⁴²⁶ mrazem atd. Mrazy mohly

⁴¹⁸ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 38.

⁴¹⁹ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 119 – 139.

⁴²⁰ Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzenece. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903.

⁴²¹ *Léta Páně na den Božího Těla, jenž bylo druhého junii, a potom 3., 4., 5., 6. a 7. dito byly velkí mrazy, takže (na) jednoho malíška led tlustej na vodě ve žbeře namrzl. Obilí vozimní, obzvláště při vodách a dolínách na nízkých rolí pomrzlo, málo v něm zůstalo. Na vysokých rolí a kopcích však mu tak neuškodilo. Dne 14. Junii zase byl velkej mráz. (Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 60 – 61.*

⁴²² *V noci na 19. maii sníh napadl. Obilí, nejvíc rži [to] polámalo; tak se ten den přehánělo, jednak sníh, jednak děšť, kroupy a zima. (Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985 /1. část/, s. 168.)*

⁴²³ *O svátcích svatodušních veliký studenosti a dešťový ty dny byly, takže ječmeny a pšenice velmi zbělely. (21. května 1600) (Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 186.*

⁴²⁴ Např. *V lýtě pak, když obilí kvietly, znamenitý nečasy nečasy a pršky byly pořád do 7 nedielí, tak že obilí vozimy i ječmeny znamenitou újmu vzaly, zasácky a velmi tenkýho zrna. Viz. Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 51.*

⁴²⁵ Např. *Urodilo se v tom roce ovoce v hojnosti, však ale pro raný mraze opadlo. Vořechy, jakož i víno k dospělému k dozrání nedošlo. (Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 78)*

obecně poničit úrodu⁴²⁷, ovlivňovat žně⁴²⁸ či vývoj cen⁴²⁹. V případě povodní se více nežli o určitém druhu plodin mluví spíše o polnostech, na nichž velké vody způsobily škody. Nicméně oproti mrazům přivodily škody daleko rozmanitějšího charakteru, zpravidla se však jednalo o ztráty a devastaci majetkové povahy, jimž logicky vévodí poničené objekty v bezprostřední blízkosti řek či potoků, hlavně tedy mosty⁴³⁰, mlýny⁴³¹, rybníky⁴³², dřevo⁴³³, různá stavení⁴³⁴, zahrady a pole⁴³⁵

---

⁴²⁶ Např...*Dříví a stromoví hrozně pukalo. Bože, račiž nás od takové hrozné zimy chrániti a opatrovati. Amen.* (Paměti Jana Jánského z Opočna. In.: Robek, A.: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 109.)

⁴²⁷ Např. *Na svátek Nanebevstoupení Páně [19. 5.] a další dny byla velká zima a padaly stromy. Ten nečas trval až do středy následujícího týdne a zničil úrodu.* (Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983, s. 150.)

⁴²⁸ Např. *L. P. 1740 dne 9. Januari začalo tak velice mrznout po 3 dni, že v letu ptactvo pomrzlo. Taky v tom roce se opozdily žně, teprve se nejvíce klidilo obilí po sv. Bartoloměji v tom týdnu, nebo se opozdily (žně) skrze nečasy. Obilí staré platilo 3. zl. a nové 2 zl.* (Schreiber, V.: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6, s. 52.)

⁴²⁹ Viz. výčet případu v kapitole o cenách.

⁴³⁰ Např. *Toho roku v sobotu den sv. Bartoloměje Bečva velmi se zvodnila, kteráž stav hranický na Bečvi strhla, mosty pobrala a veliké škody sdělala. Pole drahotuské téměř až k Drahotouším přikryla, a mnoho dříví a plotů na ně přinesla.* (Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 24)

⁴³¹ Např. *Léta MDLXXXVIII na den s. Řehoře [tj. 12. 3.] velice se řeka Vltava u Prahy i jinde rozvodnila, do Platnýřské ulice, k Zalté ovci u Matky Boží v Laku [!] se vydula, nad hlaváče na špitále u mostu vytesaného na půl druhého lokte se vyzdvihla. Mlýny všechny zatopila, že sotva jich polovici nad vodou vyhlédalo, trvala za den a za noc, potom opadala.* (Svobodová, M.: Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleoslavínově Kalendáři historickém. Miscellanea 7, 1990 (vyd. 1.), č. 1, s. 81-82.)

⁴³² *Toho roku den pamatný svatě Panny Markyty byla veliká povodeň, všudy na řekách i potocích od dešťův, kderýž ustavičně tři dny a tři noci přšely, škody veliké, kde při řekách a potocích na obilí, též i na senách zdělalo a kde sena posečená byly, to pobralo a odneslo. I také na rybnících nemálo škod nadělalo, neb se mnoho rybníkův potrhlo, kderáž povodeň skoro do týhodne trvala.* (Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 97.)

⁴³³ *Téhož léta 11. dne měsíce máje voda veliká připadla na Vltavě ku Praze a toho dne znamenité škody lidem zdělala pobráním dříví v Podskalí.* (Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů : Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 194.)

⁴³⁴ Např.: *Dne 20. Decemb. Bylo veliké povětří a při tom též veliké rozvodnění, tak že od těch dvou živlů velikých škod povstalo, stavení a stromoví se vyvracelo.* (Schreiber, Vilém: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6. s. 52.)

A při velkejch pak vodách, jako Vltavie, Labi u Hory, Brodu Českého voda znamenitou škodu podielala. nebo u Prahy velmi velká voda byla, vobilí, stohy senný (?) a jiný věci nesla, pod Prahou pak dolů celý stohy vobilní, mandele, snopy nesla. A tak co po mokru vostalo, to voda pobrala, tak že v ztrátu přišlo. U Hory a u Brodu znamenitou škodu na staveních učinila, domy bravši a jiný pokazivši. Pán Buoh všemohúcí nerač nás podly našeho zasloužení trestati, ale podly svého velikého milosrdenství rač se nad námi smilovati a časů teplejch a pohodlnejch popřítí, aby to, což tak ještě pozůstalo, k svému sklízení přijítí mohlo. Ta velká voda přišla ku Praze v pondieí na outerej v noci po na nebe vzetí p. Marie (ze 17. na 18. srpna). (Peters, J.: Václav Kněžovský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 53.)

⁴³⁵ *Bečva u Mezeříčí zdělala škody veliké, most vzala i lávky a na poli zdělala škody náramně veliké.* (Paměti Ondřeje Sivého 1593 – 1653. In.: Dostál, F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962, s. 115.)

či samotné řeky⁴³⁶. Povodně se odlišovaly nejen intenzitou a mírou škod, ale i samotnou příčinou, kterou autoři hojně zmiňovali, deště a přívaly (např. *Léta páně 1593 v neděli před Rozeslání sv. apoštolů počaly pršky až do středy voda se z toho náramná zdmula.*⁴³⁷), nebo naopak tání a obleva. (např. *Létha Pánie 1586 v sobotu po svatém Valentinu (15. ún.) přišel náhlej jich, od sniehu velmi velká voda, tak že do dvou dní k té Markytie, která v zahradách byla se nemohlo, takže všicek sníh sešel. A hned v pondělí jiného naprchlo, nebo naopak tání a obleva.*⁴³⁸) Majetkové škody mimo mnohá pomrznutí různých plodin se neobjevují moc často⁴³⁹.

Stejně jako povodně působící nejvíce škod kolem řek měly i bouřky své zranitelné oblíbenice. Budovy vynikající v raném novověku svou výškou, tedy kostely, radnice⁴⁴⁰, zámky a jejich špice a makovice či věže byly pro blesky nebo větry vhodným adeptem ke zničení. Někdy docházelo k zásahům beze škod (*A tu noc na kostel povětrí udeřilo.*⁴⁴¹), jindy k mírnému poničení (*L. P. 1676 7./7. Byla jest velká bouřka i příval, tak že ten den do věže kostela velkého okolo hodiny jedenmecítmý (hrom) udeřil, škody takové velké neučinil, nežli toliko kříž kamenný, který na vrch věže stál, dolů srazil a ten se na kranclé za cimbál dostal.*⁴⁴²) a jindy k poškození značnému (*Na Mělníce hrom zapálil věži a makovice, ta všeckna shořela a zvonové, kteří na ní zavěšení byli, ty se všechny*

---

⁴³⁶ Např. *Post Letare voda jarní velmi veliká u města Rakovníka na potoce z sněhův pošlá za několik dnů byla, tak že ji staří při městě jarní vodu tak velikou nikdy neviděli; nebo na řekách, mostech škodu nenabytou učinila.* (Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 31.)

⁴³⁷ Kolár, J.: „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 1967, s. 400.

⁴³⁸ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 22.

⁴³⁹ Např. *Tohož léta upadl tak sníh veliký, že domy, stodoly, chlévy lámal, od podivův neslýchaný, že nemohl z domu, žádný do pole, kde cesty nebylo dobře předělané, jíti.* (Strnadel, Bohumír: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 16.)

⁴⁴⁰ Např. *21. června v outerý na středu mezi druhou a třetí hodinou na noc strhlo se hrozné a strašlivé povětrí, hromobití a blýskání okolo města Stříbra; a tu z dopuštění božího od hromu radní dům v témž městě od krovů až do sklepů a s tím vším, co v něm bylo, k veliké a nenabyté škodě té obce, shořel. Žádná rada, ani hájení a moc proti tomu nebeskému ohni nikterakž postačiti ani platná býti nemohla.* (Adam z Veleslavína, Daniel: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 100.)

⁴⁴¹ Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolwiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou číslovány) Dostupné na [www \(k datu 27.11:2011\)](http://www.urbanhistoriography.cz/node/206)

⁴⁴² Teplý, F. (1931): Sedlčanská kniha Jana Procházky. Sborník Historického kroužku, 32, s. 181.

*slily a krov na kostele shořel, u Hory Kutné věže shořela.*⁴⁴³). Větší síla zmiňovaných jevů je patrná např. z vyvrácení stromů a boření domů⁴⁴⁴.

Hromy a povětrí způsobovaly často požáry, k újmě přicházely především věže především různé věže (např. *Anno 1675 na den svatého Jiří o jarmarce v noci o jedenácté hodině uhodil dvakrát hrom na Novou věži v Olomouci, zapálil ji a srazil.*⁴⁴⁵), stodoly a dvory⁴⁴⁶. Někdy však požár postihl více stavení (*Téhož roku v Drozdovicích hrom zapálil a shořelo 17 chalup.*⁴⁴⁷), nebo dokonce celou vesnici (*Blansko ves zapálena. 13. julii fulmen tetigit Blansky, to jest: Blanský, ves na panství novoradském nad Kaplicí, od povětrí zapálena a zkažena*⁴⁴⁸). Některé zápisy zmiňují více lokálních škod⁴⁴⁹.

Majetkové škody sídelního charakteru, k nimž spadají i četné škody na střeších, krovech, oknech atd., nebyly jedinou oblastí negativního dopadu. Krupobití, povětrí nebo přívaly a větry poškozovaly často také úrodu – vinice, chmelnice, obilí, zahrady, stromy atd. Nejškodlivější z výše jmenovaných jevů, co se týká škod na úrodě, byly zřejmě kroupy. V tomto ohledu patřily k nejzapisovanějším zmínkám. Svědčí o tom i nápadité přirovnávací popisy

---

⁴⁴³ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 136.

⁴⁴⁴ Např. Povětrí veliké bylo, že dobrý stavení bořilo a bralo, v lesích dříví s kořenem vyvracovalo a znamenitý škody učinilo. (Kopička, P.: Deníky roudnického hejtmana Blažeje Balbína z Weisenberku z let 1611 a 1625. Praha 2003, s. 30.)

⁴⁴⁵ Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 157.

⁴⁴⁶ např. *Toho roku po s[va]tém Vavřinci udeřil zlej do stodoly Roubíkovy ve dvoře za městem, kderouž zapálivši, všeckna shořela i s obilím, kderéhož plná stodola byla, též i dvůr všecken do gruntu shořel. I podle téhož dvoru dvůr Filipa bednáře⁴⁴⁶ s stodolou i obilím všecken též do kruntu, takže na město velmi hrubě vítr hnal, což na mnoha místech po městě se zapalovalo, ale lidé bedliví souce, uhasili.* (Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 100.)

⁴⁴⁷ *Téhož roku v Drozdovicích hrom zapálil a shořelo 17 chalup.* (Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou číslovány) Dostupné na WWW <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206> (k datu 27. 11 2011)

⁴⁴⁸ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 290.

⁴⁴⁹ např. *Letha 1580. Toho roku bylo veliké hromobití a zvláště ten pondělí před sv. Bartolomějem, takže zapálil v Drozdovicích, ale neshořelo než dvoje [stavení] a třetí otrhali. Týž ten den v Polkovicích zapálil a všecko shořelo i mlejn; a na jinech mnohejch místech ten den zapálil, takže 11 ohní počtli, co viděli. A tyž toho roku před sv. Vavřincem ten pondělí zapálil šastu v Brně, v ktorejto, pravili, že bylo 70 tun prachu; a všecek zhořel a mnoho na domích škody učinilo.* (Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou očíslovány) Dostupné na [www](http://www.urbanhistoriography.cz/node/206) (k datu 27.11.2011) <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

pro velikost krup, s nimiž jsme se setkali: holubí⁴⁵⁰, slepičí⁴⁵¹, husí vejce⁴⁵² vlašské ořechy a pěsti⁴⁵³, *padní kule kuželov*⁴⁵⁴ atd. Dávají tušit, že nejenom na otevřených prostranstvích byly kroupy skutečnou hrozbou.

Období sucha není spojováno s přímými následky smrti, zato bývá nejčastěji zmiňováno v souvislosti s hladinou a vyschnutím vodních toků (*Léto bylo velmi suché, mnoho říček, potoků a pramenů vyschlo.*⁴⁵⁵), nebo růstem plodin (*Téhož roku bylo sucho, zjara něco pršelo, ale málo. Přes žně toliko jednou že jen zrosilo, pak nepršelo a vždy teplo, jasno bylo. Až na svatého Václava⁷, tu sprchl déšť, že lidé mohli přece seti. Zelí, řepa nemohla růsti suchem.*⁴⁵⁶). Četné souvislosti se objevují mezi výskytem sucha a následnými informacemi o drahotě, jak jsme si již mohli povšimnout v předcházející kapitole.

Zajímavé se jeví, že jeden objekt vyniká stejnou mírou zranitelnosti rovnou k několika meteorologickým jevům – mlýn – tedy zařízení, jež díky mletí mouky plnilo rozhodující funkci v procesu přípravy chleba. Na příkladu mlýna a jeho neobyčejného postavení, které zaujímá v rámci meteorologických zpráv, lze předvést skutečně názornou *řetězovou reakci*: počasí ovlivnilo chod mlýna, proto nebyla mouka na výrobu chleba, a tak vzrostla poptávka a tím i ceny. Díky své specifické poloze, vyžadující umístění u vodních toků, patřily mlýny mezi nejzranitelnější objekty, hbitě reagující na negativní jevy počasí. Nejčtenější nepříznivé situace související s chodem mlýna souvisely s povodněmi.

---

⁴⁵⁰ *Kroupy veliké pršely ve čtvrtek na Boží vstoupení po nešpoře. Byly velké co holubí vejce.* (Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978. s. 126.)

⁴⁵¹ *V pátek po Janovi z Husince náramný vítr se v Praze strhl a z něho krupobití jako slepic vajec, mnoho škod vzděláno.* (Kolár, J.: „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 1967, s. 401.)

⁴⁵² *9. srpna okolo 20. a 21. hodiny spadly okolo Prahy kroupy neobyčejně veliké, totiž jako slepičí a místy jako husí vejce.* (Adam z Veleslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920. s. 57 – 58.)

⁴⁵³ *Krupobití v pátek na den svatého Augustyna. Byly velké kroupy před večerem, jako vlašské ořechy a místy jako pěsti.* (Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 124.)

⁴⁵⁴ *Ve středu den památky sv. Jiljí [1.9.] u Křivsoudova pršely kroupy tak hrubé jako padní kule kuželkové a mezi Přeloučí a Bohdančem takové; a zbily krávy, ovce, zajíce, husy etc.* (Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 97.)

⁴⁵⁵ Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1981. Olomouc 1982, s. 182.

⁴⁵⁶ Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1985.: Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 159.

Někdy autoři konstatovali pouze vzniklé škody na mlýnech, aniž by se věnovali dalším následkům.⁴⁵⁷ Pokud povodně mlýn zcela nezničily⁴⁵⁸, tak jeho provoz pozastavily. V několika případech autoři mluví o nalezení nouzového řešení – např. v podobě jiného mlýna: *1570, 31. ledna v outery před Hromnicemi voda velká byla u Prahy až do huby Bradáče pod mostem, topila do Platněřské ulice a dlouho tak stála; pročež slady a jiné obilí mleli na starém samotížném mlýně u sv. Jakuba; a byla v Praze velká dranice o chléb.*⁴⁵⁹ Mezi hybateli ovlivňujícími chod mlýna nalezneme také deště a přívaly vody, které mnohdy nebezpečné rozvodnění způsobily. *(Toho roku byla voda veliká na Labi, tak že do stáje dosahovala. Trvala od dne s(vat)é Lucie do týhodne, odkud(ž) ve mlejních mlíti nemohli. Starým to ku podivu bylo, že zimním časem tak veliká voda. Ale to proto bylo, že téměř k ustavní přšení a deště byly a žádná zima.*⁴⁶⁰)

Zprávy o mrazivém počasí, které dokázalo pozastavit práci v mlýně, řadíme spíše mezi rarity – setkali jsme se pouze se třemi zápisy. První se vztahuje k zimě roku 1514 v Litoměřických pamětech *(Toho roku byla nesmírná zima. Nemohli nikdež mlíti krom zde. Odtud následoval nedostatek chleba.*⁴⁶¹), druhý jsme již využili v kapitole o proměnlivosti cen, protože autor spatřoval mezi zamrznutím mlýnů důsledky drahoty, která se projevila i na ceně chleba.⁴⁶²

---

⁴⁵⁷ Např. *Týž příval učinil velikou povodeň, panu Havlovi Hrobčickému nad Senomaty rybník strhla, louky k Senomatům všecky zatopila, na předměstí Lubenském ve dvořích a stodolách, zahradách, chmelnicích nenabyté škody zdělala; item Velký rybník strhala a na mlejních ku podivu veliké škody zdělala; kteréžto tak velikého přívalu žádný z lidí pamětník nenachází.* (Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 34-35.)

⁴⁵⁸ *Léta 1598. Z dopuštění Pána Boha všemohoucího v pondělí po památce blahoslavené Panny Marie Nanebevzetí a podruhé po svatém Bartoloměji veliké povodi a od paměti lidské a v nenadálo přišly, kteréž při městečku veliké škody podělaly na rolích, lukách, zahradách a obilích jarních i ozimních, sena i trávy pobraly. Kteréžto vody téměř po všem světě byly i v Čechách a vzláště okolo Prahy mnoho množství mlýnův i s mynářami a s čeládkú (voda) pobrala, množství stodol i (se)zbožím; stavení, kolíčky i s dětmi zanesla a stopila, což i hovadům neodpustila.* (Strnadel, Bohumír: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950. s. 15.)

⁴⁵⁹ Adam z Veleslavína, Daniel: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920.

S. 82

⁴⁶⁰ Smetana, Jan: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978. s. 137.

⁴⁶¹ Smetana, Jan: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978. s. 128.

⁴⁶² Zlypivo, Pavel: Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. Dostupné na WWW <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206> stav ke 27. listopadu 2011 (strany nejsou číslovány)

A o třetí komplikaci způsobenou mrazy informuje Jan Jánský: *V té zimě vody přemrzly tak, že lidé museli na 7 mil do mlejna jezdit.*⁴⁶³

Jako poslední aktér související s hladinou řek a tím i s chodem mlýna se v pamětech občas objevuje také sucho. (*V témž roce tak velké sucho bylo skrze celé léto, a to po celé Evropě, řeky a studánky přeschly a velká bída o mletí byla, takže jen na Labi se mlelo, a od jednoho korce půl tolaru platiti se muselo, a v Praze tak tuze Moldava vyschla, že přes malý ostrov lidé na Malou Stranu suchou nohou přejíti mohli.*)⁴⁶⁴

Jak jsme ukázali, negativní dopady meteorologických živlů byly doprovázeny pestrými škálami škod – od rozbití oken až po zničení celých vesnic. Otřesné podmínky, ve kterých se lidé mnohdy ocitli, mohly být alespoň trochu zmírněny rozhodnutím vrchnosti. Projevy empatie (nebo zdravého rozumu) mohla prokázat při katastrofálních následcích vrchnost odpuštěním povinnosti poddaných platit daně. To je případ Viléma z Rožmberka, který v *příznávajícím listu z domu na šacuňk*⁴⁶⁵ k roku 1564, píše:

*...A toho jmám za sumu čtyrykráte sto tisíc dvaceri tisíc kop, vše míšeňských; a lidé poddaní moji i ti, nad kterýmiž vrchnost mám, však vyrážejíce těm, kteříž lhůty jmají pro krupobití i také kterým i letos pohořelo, jmají toho za dvakráte sto tisíc tři tisíce jedno sto padesáte kop, vše míšeňských. A to přijímám k svému svědomí...*⁴⁶⁶

A téměř o deset let později se zmiňuje o podobných škodách dokonce císaři:

I toho před Vaší Císařskou Milostí poníženě mlčením jsem pomínouti nemohl, jaká jest mi se toho roku škoda veliká u dvou set vesnic a pěti městeček

---

⁴⁶³ Paměti Jana Jánského z Opočna. In.: Robek, A.: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 109.

⁴⁶⁴ Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 94.

Nebo také:

Jak léto suché bylo, tak podzimek suchý a mrazivý, ač sníh byl napadl 22. novembris⁴ a 24. téhož [měsíce] počal tátu, však málo. V noci zase 25. přitůžilo a tak nehrubě mrzlo a teplo také nebylo, že pak nic vody nepřibývalo. Mlynáři i na hrubých vodách mletí nemohli. Co lidé i zdaleka hledajíc mlejny byli navezli, zase rozbírali a dom brati musili. Tíhota o mlejny veliká byla, že ani v městech chleba [nebylo] a vaření k kupování dostali se nemohlo. Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. /2. část/, s. 167.

⁴⁶⁵ Březan: Václav: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 203.

⁴⁶⁶ Březan: Václav: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 203.

*a patnácti předních poplužních dvořích mých a pana Petra Voka, bratra mýho, krupobitím, tolikéž na zámku mým v Nových Hradech, kterýž zapálením prachův od povětrí všecken shořel a po kusích roztrhán a rozmetán jest, stala, takže od lidí poddaných, kteříž takovou škodu vzali, žádných platův ani povinných, do některého léta vybírati dáti nebudu moci.*⁴⁶⁷

Také např. v zápisech Řehoře Smrčky ze Sabinova⁴⁶⁸ a Mikuláše Dačického z Heslova⁴⁶⁹ se setkáme s podobnou situací, týkající se opět krupobití:

*V outerý po svatě Maří Magdaleně povětrí a krupobití poškodilo u vsi Vesce, Záluží a Mokrého, takže jim vozim i jeř potlouklo. Škody odvedeny byly, kdeříž na to vyjížděli a spatřovali, pan Jan Častolar z Roudného a pan Abrahám Vopršal. Poraženy jim byly toho roku obě berně i sbírky.*⁴⁷⁰

*Krupobití velikou škodu učinilo na městě Čáslavi a okolo téhož města v půl míli, pročež jim berně do tří let odpuštěny.*⁴⁷¹

Informace o škodách představují jeden z nejfrekventovanějších důsledků živelných pohrom. Jak jsme nastínili, jednalo se především o újmy na majetku a úrodě, a to hlavně díky pestrému zastoupení přírodních jevů v podobě krutých zim, povodní, such, bouřek, větru, krupobití a přívalů. Každý meteorologický jev působil silněji na určité cíle, ať se jednalo o úrodu v případě zimy, nebo o vysoké stavby coby oblíbené cíle bouřek. V rámci dopadu nepříznivých živlů se vymyká díky své zranitelné poloze mlýn, jehož činnost mohla být pozastavena nejen suchem, povodní, přívaly, ale hlavně povodněmi. Nakonec jsme uvedli zápisy vztahující se k úlevám na daních, které v některých případech představovaly alespoň částečné dodatečné zmírnění situace lidí poškozených nepříznivým počasím.

---

⁴⁶⁷ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 259.

⁴⁶⁸ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice 2008.

⁴⁶⁹ Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996.

⁴⁷⁰ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 190.

⁴⁷¹ Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 105.

4.3 ZÁSAHY METEOROLOGICKÝCH JEVŮ DO ZVYKŮ A ČINNOSTÍ ČLOVĚKA

Paměti zachycují poměrně široké spektrum událostí, ale lidé a jejich každodenní zvyky a činnosti, nebývají doménou narativních pramenů, naopak se leckdy informace tohoto druhu skrývají mezi řádky. Zaznamenání meteorologických zpráv se v jednotlivých pramenech značně liší. Ztráty na životech a majetku jsou důležité údaje v rámci meteorologických zpráv, nicméně můžeme najít i jiné zmínky, které poodhalují někdy až nepatrné drobnosti ze života tehdejších lidí. Zajímavosti všedního života vyplouvají na povrch právě díky narušení *obyčejné* situace vesměs negativními přírodními vlivy. Většinou se nejednalo o nijak zvláštní a důležité činnosti, naopak je s nimi svázána určitá samozřejmost. Mimořádné hodnoty nabývají právě díky zaznamenání, protože mezi dalšími *důležitými* zprávami o korunovaci panovníků, taženích na Turky, konáním sněmů, požárů, popravách a trestech atd. tvoří tyto zprávy všedního charakteru v našem případě uschované do meteorologických zmínek, naopak cosi výjimečného.

Pro větší přehlednost jsme text podkapitoly ještě rozdělili podle typu zmínek. První skupina popisuje vliv počasí na zemědělské práce. Druhá se věnuje cestovní-pohybové aktivitě, kdy byli lidé nuceni kvůli nepříznivým přírodním vlivům buď setrvat doma, případně na jiném místě, nebo se museli určitým způsobem vyrovnat se ztíženými podmínkami cesty. Do třetí části jsme zařadili i způsob oblékání, který lidé zvolili v závislosti na teplém či chladném počasí. A poslední skupina se týká různých projevů, těžko zařaditelných do nějaké podskupiny.

4.3.1 ZEMĚDĚLSKÉ PRÁCE

Mezi lidská konání nejvíce ovlivňovaná počasím patřily bezesporu práce na poli. Úroda a následná sklizeň spadaly mezi nejvíce postihovanou oblast přírodních jevů a v roli člověka a jeho přežití hrály zásadní roli. Proto se můžeme

poměrně často setkat s informacemi, které souvisely s důsledky teplotních výkyvů na oblast orby, setí a sklizně. Pokud se v zimních měsících oteplilo, lidé dokázali příznivé počasí v tomto ohledu vhodně využít. (*A tu opiety 2 mrazy udeřily nevelký, a zase hned pustilo a teplo bylo, že vokolo vánocích a po vánocích vorali.*)⁴⁷² Zmiňovány byly i pokažené záměry, když chtěli lidé sklidit úrodu. (*Ten rok tak se velmi opozdil,- že týmieř až do sy Trojice (28. kv.) vždycky zima bylo, a žnie se vopozdily, že teprva nejvíce počaly žati zde při miestie ten pondieii před s^m Vavřincem (7. srp.) a ještě vždycky přeprchovalo, že se volnie skliditi nemohlo až do pátku po s^m Vavřinci (11. srp.)*)⁴⁷³, nebo připravovat půdu k zorání (*První den aprilis² pěkný den, teplý, s větrem prostředním, však libým. April byl teplý, i někdy deštíček býval. Místy pro vláhu nemohli vorati.*)⁴⁷⁴ / *Léta 1651 ten večer před svatým Markem sníh veliký spadl, na svatého Marka mráz veliký byl, sotva poorali.*⁴⁷⁵ Mohly však být zaznamenány i příznivé zemědělské podmínky. (*Orba byla nejlepší ani mokro ani sucho nebylo.*)⁴⁷⁶)

4.3.2 MOBILITA

Negativní dopady počasí dokázaly narušovat jindy běžnou dostupnost míst, můžeme tak mluvit ve většině případů spíše o prostorové omezenosti, která vycházela většinou z povodní nebo drsných zim⁴⁷⁷ Nicméně se člověk na cestách musel potýkat i s jinými nepříjemnými přírodními jevy např. s přílišným horkem

---

⁴⁷² Peters, J.: *Václav Kněžoveský a jeho paměti*. Slánský obzor 1898, s. 51.

⁴⁷³ Tamtéž, s. 55.

⁴⁷⁴ Pucek, J.: *Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689*. In.: *Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985*. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 169.

⁴⁷⁵ Indra, B. - Turek, A.: *Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911*. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 44.

⁴⁷⁶ Pucek, J.: *Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689*. In.: *Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985*. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 162.

⁴⁷⁷ Jak již víme, souvisí v mnoha případech i s obětmi na životech. Např.. *Léta Páně 1709 na den svatých Třech králův (6.I.) a ten celý tejden byly veliké a hrozné mrazy a neslýchaná zima, jako i potom dále a přes celý masopust (5.I.-13.II.) tak jak živ žádný člověk takový hrozný zimy, mrazův a velkých síhův nevidával, neslýchával a nezakusil. Dne 2. Februarii pak již nejprudější mráz a zima, že žádný téměř na cestu se vydati nesměl, a toho dne velkej vítr, sníh a chumelenice se strhlo. Jedna žena s svejm manželem byla v dědině Voslavici, čtvrt míle od města Velké Mezeříče, a chtěje se zase do města navrátiti, dojíti nemohla, alebrž u samého města zmrzla.* (Štindl, M.: *Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723*. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 64.)

(22. maji pan vladař vyjel z Krumlova do Veselí, 23. Do Milčína; 24. tupro veliké horko a potom povětrí a bouřku odpočinuto; 25. do Nespek přijeli, 26. do Prahy.⁴⁷⁸) a velikým větrem. (...veliký a hrozný vítr, že ani jiti proň nemohl člověk.⁴⁷⁹)

Zimní nečasy se mohly projevit omezeným přístupem do některých oblastí (Toho roku 1670 byla ukrutná zima, napadnouc sních před vánoci. Celou zimou ležel, neb tuze zima držela a skoro každý den sních přšel. Bylo mnoho sněhu nebo netálo. Do lesův lidi nemohli. Počal táti 9. Martii.⁴⁸⁰), či zpožděním (A o to také na Krumlov psali panu Doudlebskýmu, aby pro něj poslal. S kteroužto jízdou pro velké sněhy až do 18. dne února se prodlilo; kteréhož dne hejtman Hanze Hartmana pro pána vypravil.⁴⁸¹). V některých případech překonal člověk sněhovou nebo mrazivou bariéru, ale jenom díky doprovodným pracím. Na svou cestu, k níž potřeboval pomocníky na odhazování sněhu, si stěžoval např. Jan Nikodém Mařan Bohdanecký z Hodkova (Okolo 4., 5., 6. [a] 7. Dne měsíce února byla taková ukrutná sněžná a větrná prášenice, že všechny silnice a cesty se zavalily, žádný nikam jeti, ano v mnohých dědinách žádný sedlák z domu vyjeti nemohl. Mně pak se trefilo, souce ty dny při řízení hospodářském v Želetavě, spátkem jedouc domů, ty dvě míle na lehkých saních, maje čtyři koně zapřažené, od 7 hodin ráno až do 6 hodin k večeru sotva jsem vykonati mohl, a deset osob s lopatami [s] sebou ještě k tomu měl až do Zvolenovic, kteří mi <pořád> všudy vysejpalí, kde zapotřebí bylo. A tak se sních vynahradil, který dlouho přšeti nechtěl.⁴⁸²)

---

⁴⁷⁸ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 361

⁴⁷⁹ 9. aprilis⁸ na Velikou noc byl veliký a hrozný vítr, že ani jiti proň nemohl člověk. Lámalo [to] stromoví i některé střechy otrhalo i zbořilo. (Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. /1. část/ s. 168.)

Nebo také:

Běda lidem bylo na cestách, div že jednoho [to] do povětrí nevzalo, nebohé střechy vojny zakusily⁸ mnohé, sněhu do komor, stodol, na šrouby pod střechy dostatek naválo, kde jen jakou díрку mohlo míti. (Prucek, Jan: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část) s. 171.)

⁴⁸⁰ Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, /1. část/ Olomouc 1985. s. 161 – 171.

⁴⁸¹ Březan: Václav: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985. s. 47.

⁴⁸² Hrdlička, J.: Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003, s. 186 – 187.

O odklizení napadeného sněhu, coby aktuální povinnosti poddaných nás informuje autor *Frenštátské kroniky*⁴⁸³: *V roce 1726 právě v ostatní dny na konec masopusta napadly tak veliké sněhy, že téměř žádný z domu ven nemohl, s koňmi lid (se) nemohl nikam pohnout, než z osady do osady poddaní v cestách sněhy rozhazovat museli, i my také ve všech ulicích jsme z poručení pana hetmana museli dát v cestách sněhy rozhazovat.*⁴⁸⁴ Několik zmínek týkajících se pohybu v zimních nečasech se vztahuje také k příslušnému dopravního prostředku - saním⁴⁸⁵ (např. *Téhož léta na den s(va)tých Filipa a Jakuba sních veliký spadl, že se na saněch svobodně jeti mohlo.*⁴⁸⁶). V některých případech to jsou právě saně, které plní roli jediného ukazatele projevu zimy, konkrétně sněhového povrchu na cestách. (*...museli sme jeti od Prahy k Říčánům a k Hrádku Komornímu na Sázavě, zjednavši sobě kočího nájemného z Prahy, neb sme svýho, jakž sme do Prahy přijeli, domů s koňmi a saněmi odeslali.*⁴⁸⁷)

Povodně a s nimi spjaté většinou rozsáhlé devastující následky jako stržení mostů, zaplavení různých oblastí a cest atd. dávají pouhým výčtem škod jasně najevo, že schopnost přemístit se na nějaké místo byla silně narušena Avšak jen

---

⁴⁸³ Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950.

⁴⁸⁴ Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 22.

⁴⁸⁵ Další příklady:

Toho roku zima roztržitá byla, o hromnicích teplo, lidé orali, potom v první neděli postní sních velký napadl a trval až do třetí neděle postní, takže ještě v sobotu před touto nedělí na saních z lesa vezli, však potom z té neděle zase lidé orati počali; potom před velikonocí zase mrazové tuzí byli a k tomu sucho tak, že na cestě prach byl jako v létě a bylo jaro studené velmi. (Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 34.)

Od prvního dne Decembris až do outerka po svatém Pavlu na víru obrácení znamenitá zima byla, sněhy hrubý, na saních se mnoho vozili a potom znamenité oteplení bylo. (Miltner, J. B.: Paměti Volyňské /1617-1647/ Bartoloměje Prokopa. In.: Památky archeologické a místopisné 13, 1885-1886, s. 320.)

⁴⁸⁶ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí 1922, s. 69.

⁴⁸⁷ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice 2008, s. 145. Nebo také:

*3. Feb. Někakej soldát nám pátej na třech koních a saních jedněch.*⁴⁸⁷ (Miltner, J. B.: Paměti Volyňské /1617-1647/ Bartoloměje Prokopa. In.: Památky archeologické a místopisné 13, 1885-1886, s. 320.)

O tom, jak kat pohřbíval oběšeného muže: *...A te dřeva, co vysekali v stropě, i třísky posbíral, na saně s ním vložil, všechny kuštíčky i ten kus provazu – nic tam nenechal...* (Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. /2. část/, s. 168.)

v několika případech autoři připojili k vyčteným škodám konkrétní problémy. Komplikovaný mohl být samotný pohyb po městě (*Po ulicích na koni přejeti nemohl, nebo hrozná voda byla...*)⁴⁸⁸. Došlo k přerušení komunikace mezi městy (*Toho roku ve čtvrtek po Novém léte⁴⁸⁹ rozjízí [sic] veliké bylo, takže na potoce okolo města veliká voda byla, takže lávky všeckny okolo města pobrala. Na plotech a zahradách při potocích škod nemálo nadělala a trvala až do neděle, že lidé z města ani do města pro vody nemohli.*⁴⁹⁰). Lidé se museli potýkat i s nakladenými překážky povodní⁴⁹¹.

Díky nepředvídatelným podmínkám museli někdy lidé hledat jinou cestu (*Rozjízí [sic] velký přišlo, takže řeka pustila. Velmi tlustý ledové byly na loket vídeňský ztloušti, mosty na Vltavě všudy pobrala. Též na Sázavě na Pařici most do gruntu vzala, takže lidé nemohli přejížděti. I museli sme jeti od Prahy k Říčánům...*⁴⁹²), nebo využít dalších alternativ, které by jim nepříjemné překážky pomohly překonat, a to pomocí koní (např. *Toho roku v pondělí před Hromnicemi⁴⁹³ o jarmarce zdejší byl velmi veliká voda na potoce i na řece, takže lidé sem s vozy ani pěšky na jarmark nemohli, toliko někdeří sedláci na herkách přejeli. Za mostem velkým do sedla koňům byla. Jarmark nic dobrý[h]o nebyl.*⁴⁹⁴) nebo loděk. (...*Ven z města za 4 neděle vycházeti ani vyjížděti se*

---

⁴⁸⁸ *Léta Páně 1663 dne 11. Julii byl velkej děšť, přival a hrozná povodeň v městě Velkej Mezeříči. U Zhoří se některé rybníky potrhaly, přivalila se hrozně velká voda v noci z obouch stran města, potopila množství dobytka hovězího, ovčího a černého a nadělala voda ta hrozných škod, jak na stavení, tak i na jiném. Po ulicích na koni přejeti nemohl, nebo hrozná voda byla a devět mostův okolo města pobrala. Jeden chlív pak celý i s dobytkem při žlebě uvázaným z města až k mlejnu Kovarovýmu neporušitelně odnesla a stát tu nechala. Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004, s. 58.)*

⁴⁸⁹ 3. ledna 1602.

⁴⁹⁰ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice 2008, s. 192.

⁴⁹¹ *1635, 17. Martii, mezi 11. a 12. Hodinou, vzala voda most velkej zde v Brodě Německém a roztrhla jej na čtyry kusy, jeden kus snesla dolů až k panským lukám a druhý kus po straně k příkopům vrazila, třetí pak na obec snesla, čtvrtého kusu zanechala. Při bráně ti lidé, kteří se na to dívali až hrozno bylo, povídali, když jej roztrhla, že se o něj kry zastavily a jej zhuru zdvihly, potom se ty kry všeckny k panskej lukám snesly, takže lidé po nich sem i tam chodili. (Macek, L.: (ed.): Paměti kantora Jelínka. In.: Vlastivědný sborník. Havlíčkovobrodsko 15. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1999, s. 92.)*

⁴⁹² Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 145.

⁴⁹³ 1. února 1602

⁴⁹⁴ Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008, s. 194. Nebo také:

nemohlo, kromě na lodi v městě Hradišti se jezdit muselo, nebo voda netoliko v Prostřední ulici, ale i po obou ryncích do pasů byla,..⁴⁹⁵⁾

Zcela opačná situace nastala vlivem jiného meteorologického jevu – sucha. Díky suchému období klesaly hladiny řek, a tím vznikaly další potencionální cesty, protože proud bylo možné bezpečně překonat. *(Ten rok bylo léto suché, však bylo všeho dobrého dosti, obilí, vína i ovotce, a Labe malé, na paměť že se pod mostem proti vstrovu všudy přebřesti mohlo a proti Muškatelce bylo málo hloub než do kolenou.⁴⁹⁶⁾*

4.3.3 JAK SE LIDÉ ODÍVALI

Zajímavé je pozorovat, jaký vliv mělo počasí na odívání člověka. Oblékání, v našem případě spíše přizpůsobení se teplému nebo studenému počasí bylo jistě běžným jevem, ale ne v rámci zaznamenávání v narativních pramenech raného novověku, proto můžeme se zájmem zviditelnit pár ojedinělých zmínek, s nimiž jsme přišli do styku:

Na den svatého Štěpána⁴⁹⁷ se zase oteplilo, sníh všecken ztál a bylo teplo. Boso lidé chodili, ač někdy mrazek byl a v tu dobu málo vybývalo bez sněhu: někdy dosti málo napadl. A trvalo to teplo do 30. januari 1662.⁴⁹⁸

...a tu se tím místem ze zahrad voda potoční valila, celý flek, jak cesta k Výhonu ukazuje, zalila, že lidé na koněch břiesti museli. (Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947, s. 54.)

⁴⁹⁵ Celé znění:

1652 dne 7. Juli počalo pršet a přšlo pořád ve dne v noci až do 21. dito, potom velká povodeň přišla. Dne 22. Dito počnouc od Brodu Uherského až k Hradišti, co při nížinách obilí seté měli, všecko pobrala a na trávník městský přinesla. Ven z města za 4 neděle vycházeti ani vyjížděti se nemohlo, kromě na lodi v městě Hradišti se jezdit muselo, nebo voda netoliko v Prostřední ulici, ale i po obou ryncích do pasů byla, sklepy, pak hned od spodku až do vrchu plné byly, takže i v kostele stolice po vodě plovaly, na ryncích pak do nevodu ryby se lapaly. (Přenský, J. R.f: Památky z kraje hradištského. Vydává Bohumil Fišer. Uherské Hradiště, 1918, s. 28.)

Nebo také:

V pátek před Květnou nedělí [17.3.] se přihnala velká voda; na Novosadech u střelnice jezdili na loďkách. (Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pruček. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983, s. 151.)

⁴⁹⁶ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 132.

⁴⁹⁷ 24. prosince

Toho roku 1660 v zimě teplo bylo, že lidé málo botův potřebovali, v zimě na polích orali. Nebylo žádných mrazův, než teplíčko jak ve dne tak v noci až do vigílii Božího narození⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰.

Potom zas sníh přšel o hodině osmé poněkud, celý den zima, v noci mráz. 14. téhož [měsíce] zima, přšel sníh o desáté hodině malou chvíli a zima Jako v zimě, bez rukavic neobstál. O polednách sníh, kroupy přšely, tak se přehánělo na horách, až tma byla.⁵⁰¹

V městě Brně okolo Štědrého dne jako i na Boží narození takový pěkný dnové se nacházeli, že lidé bez kabátu, ano i také bosí choditi mohli.⁵⁰²

Anno 1713 mírná zima byla, takže měsíce martii, též aprilis teplo následovalo; lidé bosí jako o svat]ejm Janě tepla užívali. Však 19. A 20. Aprilis sníh velký spadl, metelice hrozná byla, že v půl zimě jest co myslit, by taková chumelenice následovala.⁵⁰³

Zima roku toho tak pohodná byla, že na den Hromnic r. 1724 lidé na rynku bez kabátu seděli, jako v létě o sv. Janu. Protož po Hromnicích lidé bosí chodili a bosí bez kabátu ve vinohradech řezali a pracovali, což žádného pamětníka na to nebylo.⁵⁰⁴

Teplo o Novém létě; zima tuhá; [Vilém z Rožmberka v Třeboni.] 1. Januarii, na Nové léto, bylo tak teplo, že se mohlo letních šatů užívat; 12. Januarii Jeho Milost ráčil odjeti do Třeboně; 17. a 18. zima náramně tuhá byla; 25. Jeho Milost pan vladař ráčil přijeti zase z Třeboně na Krumlov.⁵⁰⁵

---

⁴⁹⁸ Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část), s. 168.

⁴⁹⁹ 24. prosince

⁵⁰⁰ Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. (1. část), s. 167.

⁵⁰¹ Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 157- 174.

⁵⁰² Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí 1922, s. 71.

⁵⁰³ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí 1922, s. 72.

⁵⁰⁴ Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s.19.

⁵⁰⁵ Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 217.

Jak je vidět obuv byla dříve využívána skutečně jen v *akutních* případech zimy a nepatřila mezi typickou součást oděvu, lidé zřejmě chránili boty před opotřebením, aby jim co nejdéle vydržely.

4.3.4 RŮZNÉ ČINNOSTI

Jiné informace týkající se lidské činnosti se objevují vzácně, někdy se jednalo dokonce o ojedinělý záznam. V případě chladna jsme se setkali se zmínkami reflektujícími nutnost zatopení a ochránění se před zimou. (např. *Všek ten čas při svatém Urbanu na vinicích sloupky z lokte i z púl druhého v rovinách pomrzly a zima byla, že ve světnicích topiti museli.*⁵⁰⁶) Naopak příznivé počasí nabízelo možnost využít hezkých chvil k příjemným činnostem. (*Byly vánoce teplé, ani mrazečku nebylo. Do svatého Štěpána děti po vsi běhaly, hrály Jako v létě neb na Jaře, bylo milo venku, lidé ven seděli.*⁵⁰⁷) Následkem vhodných přírodních podmínek nemusela být nejen dobrá úroda obilí, vín atd., ale našli jsme i izolovanou zmínku o houbaření. (*Podzimek pak téhož létha velmi teplej byl, tak že při času s^o Martina to jest tu sobotu před s^m Martinem (9. list.) hříby 2 velký a velmi piekrty a zdravý panu Jiříkovi Balasovi, teháž ouřad purgkmistrskej držícímu, přinesli, čehož lidé dosti staří pamatovati nemohli.*⁵⁰⁸) Popsány byly zřídka také odklízecí a záchranné akce např. u povodní. (*Potoční rybník taky se strhl, neb všudy voda přes hráz šla a znamenitý rokle zdělala, splav všecken do kruntu pobrala. Ryby všeckny z obou rybníkův se vynesly.*⁵⁰⁹) Zajímavé se jeví využití špatné meteorologické situace, v konkrétním případě k snadnému

---

⁵⁰⁶ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 136.

⁵⁰⁷ Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archivu v Olomouci za rok 1985. Olomouc: Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 162.

⁵⁰⁸ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 39.

⁵⁰⁹ Téhož roku v pondělí před s[va]tou Markytou spadl velikej dýšť, takže j[es]t celej den přšel, celou noc i na zejťí. Rybníkův velmi mnoho na mnoha místech se potrhalo. Nadýmač rybník se strhl do Potočního rybníka, takže málo hráze celý zůstalo. Potoční rybník taky se strhl, neb všudy voda přes hráz šla a znamenitý rokle zdělala, splav všecken do kruntu pobrala. Ryby všeckny z obou rybníkův se vynesly. Nahoře na tom potoce všeckny rybníky se potrhaly, mlejny do kruntu pobraly, takže ani kamení mlýnskejch nacházeti nemohli, neb se všeckno do roklí zaneslo. Tak potom zase obec tuto ty rybníci dva a splav novej, do několika set stály. (Novotná, Lenka: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice, 2008. s. 118.)

chytání ryb díky nízké hladině řeky. *(Toho roku byla tak malá voda na Labi, že nebylo pamětníka. U Roudnice voda nad jezem stála v pátek na s[vatéh]o Ondřeje od rána až do poledne. A lidé pod jezem brali rukama ryby a lapali je.⁵¹⁰)*

Neobyčejná je zmínka o škodlivých následcích sucha. Nejen, že lidé museli jezdit daleko pro vodu, s touto situací souvisí i krádeže vody a vůbec znesnadňování přístupu ke studni: *My na městečku Bouzově ani v studnách vod jsme neměli. Z jedné studně velmi hluboké všichni na podzim bravše, ne mnoho majíc vody, brzo ji vyhrávali a k té studni o půl noci vstávali a tak jeden před druhým vodu kradli; skoro i provaz, kradmo do domu leda kdo sobě odvázal a vzal, aby Jiní nepřišli v noci [a] vodu nevybrali, a ten aby nezmeškal. Vybírali v tej studni dočista vodu, některé tam do studně vpouštěli, a hrnkem tam vodu vybíral a konvi neb kbel hrnkem nalíval, a tak po provaze do ostatní krápě s kalem vytahovali. Nemoha tu v studni [voda] stačit, pro velikou mezi sebou tej vody nepřízeň jak vědro, tak provaz pobrali. Kdo mohl a měl čím a mohlž mítí bečku, pod les do luk na potok dosti daleko jezdili a odtud tam sobě vodu vozili⁵¹¹.* Některé další aktivity jsou zmíněny v rámci jiných kapitol - např. mletí mouky, modlení, chytání ptáků.

4.4 BŮH NEBO POVĚRY?

Velice často kronikáři hledali i jiná slovní spojení, kterými by klasifikovali a zdůraznili význam a neobyčejnost pohrom mimo pole běžného výčtu škod a projevů. Využívali možnost porovnání, především díky roli pamětníků, a dokazovali tak vzácnost úkazu právě neexistencí lidí, kteří by určitý jev pamatovali (např. *Tuto zimu byly tak silné mrazy a tolik sněhu, že to nikdo nepamatuje...⁵¹²*), někdy i se zdůrazněním, že se jednalo skutečně o starší

---

⁵¹⁰ Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 134.

⁵¹¹ Pucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část) s. 167.

⁵¹² *Tuto zimu byly tak silné mrazy a tolik sněhu, že to nikdo nepamatuje; sněh zůstal až do velikonoc [12.4.]* (Pucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1983. Olomouc 1984, s. 171.)

obyvatele (*Nebylo tehda ve Bzenci pamětníka, aby byli pamatovali, že luža vyschla, a předce lidé staří byli tehda 50, 60 i 70 let i starší.*⁵¹³). Méně často srovnávali nějakou kalamitu s předchozí (např. *Téhož léta byla zima veliká, ale ne tak jako jest bylo r. 1514.*⁵¹⁴).

Jako přirovnání největšího rázu však vynikají spíše ojedinělá označení přírodních jevů spojená s biblickými motivy – soudný den (...*památníka se nemohlo najíti na to povětrí, neb jako súdný den, že hrozno na to bylo hleděti, jak strach veliký a lid přestrašený a jako zmámený, neb v každém domě vody plno bylo.*⁵¹⁵) nebo potopa (...*Táž voda mnoho domív zbořila na Benově, Dubině a v Rybářích skoro všeckny. Však stáje obecní obě byly obhájeny. Kterážto povodeň toho času byla všudy v české zemi, v Bavořích, Míšni, Rakousích, Moravě, v Slezích, v Uhřích a v jiných zemích a tak velkou škodu udělala všudy. Praví se, že od potopy světa nebylo té rovny povodně po všem světě.*⁵¹⁶), která autor použil u zjevně vyhocených stavů. (Nemůžeme však ani vyloučit možnost, že coby silný věřící nemusel mít pro biblická porovnání daleko.)

Biblická přízviska nás posunula k další problematice, a to k pojetí přírodních událostí v kontextu božské síly. Všemohoucnost a projevy nejvyšší nadpozemské autority v raném novověku - Boha - spojují jednotlivé události a umožňují člověku, neznajícímu v dané době fyzikální zákony, spatřovat v neobvyklých přírodních jevech smysl. Vidět v tragédiích boží úmysl patří ke znakům raně novověkých pramenů, nicméně ne k typickým. Jak vyplývá z rozboru meteorologických zpráv 35 narativních pramenů, role Boha se

---

⁵¹³ Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s. 19.

⁵¹⁴ Zlypivo, P.: Pamietní knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho. Paměť některých starých novin. (strany nejsou očíslovány) Dostupné na WWW (stav ke 27.11.2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

⁵¹⁵ Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950, s. 18.

⁵¹⁶ Celé znění: *Léta Páně 1618. Ve středu před svatým Vavřincem z dopuštění pána Boha všemohoucího přišlo na to městečko veliké povětrí od hor a krúpy a povod' veliká přes městečko šla. Pobralla mnohé svini i potopila, škody na ovsoch a pohankách některým susedům podělala, památníka se nemohlo najíti na to povětrí, neb jako súdný den, že hrozno na to bylo hleděti, jak strach veliký a lid přestrašený a jako zmámený, neb v každém domě vody plno bylo.*⁵¹⁶) nebo potopa (...*Táž voda mnoho domív zbořila na Benově, Dubině a v Rybářích skoro všeckny. Však stáje obecní obě byly obhájeny. Kterážto povodeň toho času byla všudy v české zemi, v Bavořích, Míšni, Rakousích, Moravě, v Slezích, v Uhřích a v jiných zemích a tak velkou škodu udělala všudy. Praví se, že od potopy světa nebylo té rovny povodně po všem světě.* viz Smetana, J.: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 124.

v jednotlivých pamětech podstatně liší. Někteří autoři pamětí boží autoritu do zpráv o počasí vůbec nezahrnují⁵¹⁷, jiní ji občas zmíní⁵¹⁸ a třetí ji až fanaticky vyhledávají, což názorně ukazuje příklad *Václava Kněžoveského a jeho pamětí*⁵¹⁹.

Z hlediska meteorologických zpráv je možné odlišit v rámci boží existence dvě roviny angažovanosti. V první řadě můžeme očima dobových obyvatel nazírat na Boha coby činitele trestajícího lidské hříchy. Jeho odplata se může vztahovat všeobecně na lidstvo (*...navštívil Pán Bůh pro hříchy a nepravosti naše město Hradec nad Labem hroznou, prudkou a první neslýchanou povodní...však aby proto kdo při městě tu se utopiti měl, o žádném slyšeno není. Z čehož Pán Bůh pochválen buď.*⁵²⁰), ale i na konkrétní osoby, které se rouhaly⁵²¹. Pokud se podařilo nějaké negativní důsledky zcela odvrátit či alespoň zmenšit, vystupuje Bůh naopak v roli ochránce - např. pokud déšť zmírnil následky požáru (*...pro náhlost ohně. Tu mnozí o všechny statky své přišli a mnozí, co na sobě měli, to jim zůstalo. A kdyby byl Pán Bůh hojnýho děště nedal v času největší[h]o vohně, málo by snad město vostalo, neb lidé nic hájiti nemohli a mnozí nechtěli a mnozí, co kdo sobě vynesl, to pokradli.*⁵²²)

---

⁵¹⁷ Např. Schreiber, V.: Zápisky Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6., s. 51-53.

Miltner, J. B.: Paměti Volyňské (1617-1647) Bartoloměje Prokopa. In.: Památky archeologické a místopisné 13, 1885-1886, s. 49-64, 163-170, 255-262, 315-320.

Macek, L. (ed.): Paměti kantora Jelínka. In.: Vlastivědný sborník. Havlíčkovobrodsko 15. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1999. s. 70-108.

⁵¹⁸ Např. Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice 2008.

⁵¹⁹ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898. s. 13 – 56.

⁵²⁰ Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 218.

Nebo také:

A hned tež den čtvrtční po vykonání té procesí strhlo se hrozné bouřlivé povětří s hřímáním a lejskáním a s krupobitím, kteráž s velkým přívalem dešťovým přšely a některé tak velké tak velké jako slepičí vejce byly a veliké škody na obilí, ovoci a na sklech, zvláště kostelích, učinily. Jisté bylo boží dopuštění a trestání pro rouhání. (Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 283)

⁵²¹ Anno 1695 dne 29 juli na svatú Martu povětří a búrka byla, od ktorej byli 4 koně zabitě a nějaký Tomášek z Ternávkv v hlavu obrazen. Nehromujte, mnozí příklad máte. (Indra, Bohumír - Turek, Adolf: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947. s. 50)

Na svatou Annu [26. 7.] vezli obilí Fässl z Povlu. Sousedé ho napomínali, ale on se jim jen smál: „Svatá Anna sem, svatá Anna tam, kdybych měl na ni čekat, to bych se načekal. V tom udeřil do stodoly hrom, a shořela i s vozem. Sousedům se nic nestalo. (Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pruček. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983, s. 142.)

⁵²² Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587-1605).

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. České Budějovice 2008, s. 171.)

Meteorologické jevy vyvolávaly v lidech v období raného novověku mnoho obav – o sebe samotné, lidstvo, úrodu, budoucnost. Proto není ničím neobvyklým, že v pramenech přijdeme do kontaktu se známkami údivu⁵²³ a strachu⁵²⁴. Autoři plní obav někdy dokonce sami prosili o zlepšení situace (např. *...boží dopuštění se stalo, že na 70 hospodářů skrze potlučení rolí velikou násilí trpěti musili. Bože dobrotivý, obdař svou milostí dalšího požehnání!*⁵²⁵/ *Bože, račiž nás od takové hrozné zimy chrániti a opatrovati. Amen.*⁵²⁶) V tomto ohledu exceloval již zmiňovaný Václav Kněžoveský⁵²⁷, protože jeho zápisy vynikají množstvím různých proseb vztahujících se k počasí:

Létha Pánie 1591° od pátku před neděli kvietnou až do slavného hodu vzkříšení pána našeho Ježíše -Krista od mrtvých (5.—13. dub.) ty všeckny dny velmi velicí a prudcí yietrové a k tomu studení byli a nemálo škody na stavení

Dále např. např. když postihla Kutnou Horu rozsáhlá povodeň:

Jest přízeji pod létem 1581 poznamenáno, že rybník vnově založen na gruntech malešovských ku potřebě Horám Kutnám. I když ten rybník tohoto r. 1587 dodělán byl a dešťové byli nemalí, a jsa ten rybník vodou přeplněn a nadržán, strhl se v tu neděli po památce Bonifacia (17.5), protrhše tu novou hráz hlavní, velmi nákladně při něm udělanou, a jsouce voda silně valem, vzala s sebou a pobořila druhý rybník, pod ním ku potřebě také týmž horám udělaný, takže voda jedna druhou silně stíhající, velikou škodu učinila na mlejnicích, hutech horních, šmelcovních, zahradách, lukách, obilí, stavení etc. A některé domy v předměstí páchovském města Hory Kutny, též oboje lávky velké, přes tejj potok Pách udělané. S sebou vzala; a vstoupila až na dolejší město, zed' městskou při bráně Čáslavské probořivše, a tu na dolejší měste dříví pivovarní také pobrala a zanesla. Pán Bůh uchoval, že se to v noci nestalo, bylo by jistě nemálo lidí nenadále zahynulo. (Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996, s. 239)

⁵²³ Např. *Toho roku 1662 roku byla ukrutná zima. Na vigílii svatého Ondřeje napdalo sněhu, druhý den po svatém Ondřeji ukrutný a hrozný mráz a tak hrubý mrazové až do svatého Tomáše, že od podivení bylo. (Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985. /1. část/ s. 169.)*

⁵²⁴ *Item den sv. Petra a Pavla mezi 17. a 18. hodinou by(lo) jest veliké povětrí ano i kroupy přšely a tak mnohým sousedům i panu Janovi Ulrštorfaru i panu Vilímovi po kusi krovu zutrhalo a nemalé škody učinilo, takže z toho počal i veliký strach býti. (Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 94.)*

⁵²⁵ *Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 71.*

⁵²⁶ *Např. L. P. 1739. Pro paměť se v této knize uvádí, v české zemi, též i v jiných zemích, též u nás v Opočně o veliké a hrozné zimě. Začala se od Všech svatých a trvala až do sv. Tomáše. Potom před hody zima pustila, potom zase nastala a trvala až do sv. Jiřího. V té zimě vody přemrzly tak, že lidé museli na 7 mil do mlejna jezdit. Chudí lidé nemohli si tak pomoci, museli velkou nouzi trpěti, též na cestách lidé od hrozné zimy hrozně mrzli. Dříví a stromoví hrozně pukalo. Bože, račiž nás od takové hrozné zimy chrániti a opatrovati. Amen. (Paměti Jana Jánského z Opočna. In.: Robek, A.: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 109.)*

⁵²⁷ *Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 13 – 56.*

(čehož se i mnie dostalo) zdielali. Pán Buoh rač milostivie pokojnejch časův popříti a teplo a příhodný časy dáti. Amen⁵²⁸

*Od pondielka po narození Panny Marie (10. září) opiety nepršelo žádného deště až do outerka den s° Diviše (9. říj.) pršel čistej hustej déšť asi 4 hodiny. Vobilí ještě velmi málo zešlo. Pán Buoh rač dáti víceji dešťů.*⁵²⁹

*Ten rok na díle byl suchej, neb v lýtie velmi veliký sucho počalo bejti, až právě když zase na zimu síti mieli a již síti počínali, pán Buoh ráčil hojnost čistejch, tichejch a pokojnejch dešťů dáti, tak že velmi čistý a příhodný setí bylo a vobilí velmi pieknie a niekderý příliš urostlo. Pán Buoh všemohúci rač dáti a opříti, aby na budoucí rok z též sije k dobré ourodie přijíti a my toho v dobrém zdraví dočkajíc ke cti a chvále jeho božské milosti užiti mohli. Amen.*⁵³⁰

Ve Španělsku se dokonce pořádaly prosebné obřady na ukončení záplav, či vymodlení dešťů, které vyvrcholily v krizových letech oficiálními poutěmi a procesími.⁵³¹ Procesí se konala i v českých zemích, ale jak informuje *Rudolf Brázdil* a *Oldřich Kotyza*, nebyla pořádána systematicky, ale z iniciativy jednotlivých duchovních.⁵³² My jsme se s procesími orodujícími za lepší počasí nesetkali, pouze např. s procesím za ukončení moru⁵³³. Zato jsme se dočetli o vzácné zmínce, popisující děkana nebádajícího věřící v kostele k pokání kvůli silnému mrazu: *Téhož létha v pátek den památný s° Atbanazia (21. dne Augusti) zde při miestie byl mráz padlej a u Strašecího, že lidé led v rukau mieli, v Niemcích pak Vitmberce tak veliký mráz byl na týž den jako o vánocích, neb*

---

⁵²⁸ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 35.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 33.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 47.

⁵³¹ Fagan, B: Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850. Academia. Praha 2007, s. 83.

⁵³² Brázdil, R. – Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 14 Dostupné z www stránky (k datu 2.4.2012): http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_-rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM

⁵³³ Např. v Chrudimi: *Jak ale procesí k Svatému obrazu od Svatého kříže se vedlo za odvrácení moru, tak ihned týž pád přestal.* (Cereghetti, Josef: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005. s. 115)

*to pan diekan na kázání lidu oznamoval a k pokání lid napomínal. Pán Buoh rač s námi bejti. Amen.*⁵³⁴

Modlitby a prosby nepředstavují jediné úkony, kterým lidé důvěřovali a spatřovali v nich potřebnou ochranu. Zejména ve vyzvánění zvonů hledali lidé ochrany, která jim měla pomoci odvrátit nezkrotné přírodní živly. Díky tomuto zvyku se tak přesouváme na pole pověr. Nejčtenější informace tohoto druhu se týkají zažehnávání povětří. I několik zmínek, jež jsme našli, dokládají, že se jednalo o nebezpečnou činnost. Aktéři se totiž vystavovali velkému riziku, když se rozhodli přírodním živlům postavit:

- *Téhož léta 1529 na den Soslání Ducha svatého strhlo se veliké povětří a bouře nade vsí Konicemi blíž Brodu Českého, a když kostelníci vešli na věž, aby proti mračnům zvonili, tu je to povětří s hranicí i s zvony dolův shodilo.*⁵³⁵
- *Toho roku 27. července hrom uhodil do domu Jana Bekerusa, což se takto stalo: Když se bouřka silně rozmohla, chtěje jmenovaný Jan Bekerus zvědět, zdaliž proti mračnům zvonějí, i pootevřel okno chtěje poslechnouti, a v tom nenadále se zablejsklo a hrom mu za ňadra uhodil opálíce a omráčice ho, hned zase tolik ženě jeho Alžbětě udělal, potom pak stropem na podkrov vyletěl, a tam jeden trámec od hambalku tak silně zdrobil, že vostal tak tenký jako ruka člověčí, počemž zase ven vyletěl, ale nezapálil. V tom také uhodil do dvora pana Lukáše Hradeckýho do vinopalny, a skrze kamna do sednice, kdež stala flinta, u níž šift roztloukl a potom udělal ve zdi díрку co malého dítěte prst a pryč vyletěl.*⁵³⁶
- *Posledního ditto v noci u večer hrozná hřmění v oblacích bylo a nehody přšely, že proti témuž povětří zvonit musili.*⁵³⁷

---

⁵³⁴ Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 53.

⁵³⁵ Bydžovský z Florentina, Marek: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987, s. 22.

⁵³⁶ Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005, s. 72.

⁵³⁷ Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 71.

- *Léta Páně 1725 dne 2. juni stala se škoda skrz krupobití neb potlučení, které jsice mohlo nepřijíti, kdyby byli časně zvonili, ale skrz přemeškání lidské nepozornosti Pán Bůh nás potrestati ráčil.*⁵³⁸

V Pamětech obyvatel Menšího Města pražského⁵³⁹ se objevuje vyzvánění proti povodni. Možná, že se v tomto případě nejednalo jenom o zahrnutí nebezpečného živlu, ale mohlo sloužit i jako výstraha a poplach:

- *Léta MDXCV tolikěž byla veliká povodeň od ledu, u Kadaně prostředek mostu vzala, ve mlýnách a v huti, kde měď dělají, instrumenta s sebou zanesla. V Žatci k šturmu zvonice, bojíce se, aby jim mostu nepobrala.*⁵⁴⁰

V souvislosti se zaháněním obávaných pohrom pomocí vyzvánění, i když ne meteorologického charakteru, zmíníme nakonec kobyly, které budily velké obavy v podobě zničení úrody:

- *Anno 1712 dne 5. Septembris kobyly jso letěly ve dne i v noci, takže slunce viděno býti nemohlo, proti nim se také zde v Drahotouších zvonilo, a takové kobyly od Polska letěly sem i tam, jedni houfové k horám Podštátským, druhý hyfové k Záhoří, třetí a největší jejich march byl k Holomúci. V mnohých místech ty kobyly se položily do kotníkův zvejši a místy i škody činily, kterých se svině dosti nažraly, však jim nic neuškodilo i také jiný dobytek jich žral. Takové kobyly na jejich křídlech jakési litery měly, kterýmž nemohl žádný vyrozuměti.*⁵⁴¹

Raritu mezi obranným jednáním tehdejších obyvatel představuje záznam v Rakovnických pamětech⁵⁴², ve kterých jsme se setkali s pískáním na píšťalku:

⁵³⁸ Indra, B. - Turek, A: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotouších, Olomouc 1947, s. 53.

⁵³⁹ Svobodová, M.: Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Velešlavínově Kalendáři historickém. Miscellanea 7, 1990 (vyd. 1.), č. 1.

⁵⁴⁰ Tamtéž, s. 81.

⁵⁴¹ Indra, Bohumír - Turek, Adolf: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotouších, Olomouc 1947. s. 52.

Také např.:

Léta Páně 1693 právě ten outerý po na nebe vzetí Panny Marie přiletěly kobyly, padly po polích, po lesích, po obilí i po lukách i po stromích a lesích, až se nima všechno shýbalo, tak že by je mohl lopatou hrnout a kdekoliv padly buď na lukách neb na polích, všecko pojedly, jak trávu, tak obilí a trvaly až do druhého dne, totiž od pondělka až do outerka a když na ně zvonili, zvedly se tak jako když nejhustší sníh prší, chřestěly, pískaly, až z nich strach šel...(Teplý, F.: Sedlčanská kniha Jana Procházky. Sborník Historického kroužku 32, 1931, s. 274.

⁵⁴² Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894.

- *Item v čtvrtek po sv. Jakubu [26. čce.] hrom zabil jednoho sedláka se dvěma kravami, když proti mračnům na nějakou píšťalku pískal. To se stalo v Modřovicích.⁵⁴³*

Další možnou ochranu před nepříznivými meteorologickými jevy lze vyčíst i z případu povodně u Kutné hory. *Mikuláš Dačický z Heslova*⁵⁴⁴ zmiňuje, že voda smetla celý dům s rodinou, přestože v něm svítily. I zapálení svíčky při hrozivých úkazech mohlo být projevem obrany:

- *...dům jeden, v kterémž nájmem obejval Matěj Ouberosvký z Ouberovic s manželkou svou, Johankou Bračických z Chořov, s dítkami jich, podňavše ten dům v cele, an sobě v něm svítily, s nimi se všemi vzala a tak je opodál nesla...⁵⁴⁵*

Poslední a poněkud jiný druh obranné funkce, založený na předejití povodní budováním *zájezek*, nám představuje *Václav Březan*⁵⁴⁶ na panství Rožmberků, kteří jsou známí svou zálibou v budování množství rybníků. Zajištění vodních toků a rybníků tak patřilo mezi prestižní záležitost na jejich panství.

- *Nová řeka. 28. martii, jinak v pátek po Zvěstování Panny Marie, na svítání přišla povodeň na řece Lužnici na panství třeboňském (a to bylo, když dělal se rybník Rožmberský), takže ty všcky zájezky, kteříž byli pro příhodu zdělání, zatopila. A po těch dobře lokte zvejši po všech voda šla, řeku Novú dosti vysoce zalila, takže u Hlíny nemohli lidé k mostu přicházeti, než na loděch musili se přeplavovati. A tak již teprva po té příhodě mohlo se víceji tomu novému dílu na řece věřiti.⁵⁴⁷*

Pověry a víra v různá znamení zaujímají v raně novověkých pramenech specifické místo. Znamení a předzvěsti bylo možné vyvozovat z několika

⁵⁴³ Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 36.

⁵⁴⁴ Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 250.

⁵⁴⁶ Březan: Václav: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985.

⁵⁴⁷ Tamtéž, s. 329.

odlišných přírodních jevů, přičemž se míra pověřivosti a posléze její aplikovatelnosti na další události mezi jednotlivými prameny silně liší⁵⁴⁸.

Závěry lidé vyvozovali často z chování zvířat - např. z nadbytku chroustů (*V tomto roce bylo tolik chroustů, že padali lidem na hlavy a vnikali i do příbytků přes všechny zábrany; to bylo znamení, že přijdou Švédové.*⁵⁴⁹) a myší. (*A zde v Čechách před dvěma lety jaké houfy myší rozličné barvy se ukázaly a co škody učinily, kdo nepamatuje? Ty také, věřiti se může, budoucí věc přednesly.*⁵⁵⁰) Nicméně přímé vztahy striktně meteorologického rázu mezi zvířaty a počasím byly vzácné: *Den sv. Vavřince, z dědiny Blazic jeden soused šel na pole síci a když počal síci třetí pokos, přišla k němu kočka a mluvila jemu, aby nechal toho sečení. A když po třetí k němu mluvila, tedy toho sečení nechal a šel domů. A když ke vsi přicházel, ta kočka za ním šla, tedy tomu sedláku řekla že dobře (že) uposlechl a šel domů, že kdyby byl předce sekl, že by bylo povětrí přišlo a na tom poli všecko obilí pobralo a po jiných polích rozneslo.*⁵⁵¹

Na poli pověr mohou sehrát v historicko-meteorologickém výzkumu roli specifického ukazatele proměnlivosti počasí také čarodějnické procesy. My jsme se setkali v pramenech pouze s jediným případem *přímého* spojení s počasím⁵⁵², a to v souvislosti s nejznámějším případem šumperského děkana Lautnera, který

---

⁵⁴⁸ V našem případě mezi paměťmi, které nejvíce zohledňovaly takové jevy, byly např.

Fialová, V.: *Kronika Holešovská 1615 – 1645*. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940

Bydžovský z Florentina, M.: *Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596*. Svoboda, Praha 1987.

Adam z Veleslavína, D.: *Kalendář historický*. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920.

⁵⁴⁹ Prucek, J.: *Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem*. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: *Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1983*. Olomouc 1984. s. 171.

⁵⁵⁰ Bydžovský z Florentina, M.: *Svět za tří českých králů : Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596*. Svoboda, Praha 1987. s. 227.

⁵⁵¹ Fialová, V.: *Kronika Holešovská 1615 – 1645*. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 100.

⁵⁵² Setkali jsme se i se dvěma zprávami, kdy si autoři mysleli, že škodlivé chování zvířat souviselo s čarodějnicemi:

Nadto pak len na mnoho mil housenky zkažený a snad, jak se soudí, skrze čáry d'ábelský poslaný, podobně zelí, hrachy snědly a požhraly. Skrze kteréž škoda na mnoho tisíc zlatých následovala. (Kronika města Bystřice n. P. In.: *Paměti starých písmáků moravských*. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí, s. 74-75.)

Vlků mnoho, velkou škodu učinili; čarodějníci je posílali. Při vánocích [25.12.] na panství krumlovském vlci velkou škodu činili, zvěř a dobytek dávíce. A ač myslivci snažovali se něco jich uloviti, nich dovésti nemohli, nebo jim sležeti nechtěli pro některé čarodějníky, jenž se v tom slyšeti dali, že je zaháněti i posílati umějí a na kterou ovci ukáže, že tu vlk udává. (Březan: V.: *Životy posledních Rožmberků /I./* Svoboda, Praha 1985, s. 159 – 160.)

je podrobně popsán v *Kronice Mikuláše Františka Kerneria*⁵⁵³. Zhoršení počasí a poničení úrody přisuzovali lidé jeho nadcházející popravě, při níž prý řekl: *Kdybych byl se nadál té smrti své takové [a] tak brzo byl památku před smrti svou bych udělal, že by bylo všechno pomrzlo. Také povětrí a zimu, že by v chlévích krávy musel byly pomrznouti.*⁵⁵⁴ Podrobně se honům na čarodějnice v rámci historické klimatologie věnuje např. Christian Pfister ve článku *Climatic Extremes, Recurrent Crises and Witch Hunts: Strategies of European Societies in Coping with Exogenous Shocks in the Late Sixteenth and Early Seventeenth Centuries*⁵⁵⁵. Prostor čarodějnické problematice ponechává v *Kulturních dějinách klimatu*⁵⁵⁶ také Wolfgang Behringer.

Různé *potvory* a znetvoření lidé vyvolávali v tehdejších obyvatelích většinou pocity ošklivosti a podezření v souvislosti s možnými současnými i nadcházejícími špatnými situacemi.⁵⁵⁷

Snad nejhojněji reflektovanou skupinu v tomto směru představují různé úkazy na obloze. Polární záře se v pamětech díky četnosti výskytu a jazykové rozmanitosti – *sloupové*⁵⁵⁸, *fuchrování*⁵⁵⁹, *kříže a krvavé meče*⁵⁶⁰, *vojsko*⁵⁶¹ atd. –

---

⁵⁵³ Pucek, Jan: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Olomouc: Okresní archiv v Olomouci, 1986. (2. část) s. 157- 174.

⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 165.

⁵⁵⁵ Pfister, Christian: *Climatic Extremes, Recurrent Crises and Witch Hunts: Strategies of European Societies in Coping with Exogenous Shocks in the Late Sixteenth and Early Seventeenth Centuries. The Medieval History Journal* 10. 1&2 (2007). s. 33–73. Dostupné z [www \(k datu 16. 2. 2012\): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8324/22_Pfister-Witches-07_ger.pdf](http://www.kdatu.16)

⁵⁵⁶ Behringer, Wolfgang: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*. Paseka, Praha – Litomyšl 2010.

⁵⁵⁷ Slabost pro zaznamenání takových událostí měl např. Mikuláš Dačický z Heslova. (Dačický z Heslova, Mikuláš: *Paměti*. Akropolis, Praha 1996.)

⁵⁵⁸ *Téhož létha v outerej na středu hned po druhý hodinie na noc ukazovalo se znamení na nebi: Počnouc od západu až k východu slunce sloupové hustí a dlouzí zhůra velmi zhusta vycházeli, kderž velmi jasní byli., A z toho fochrovalo, jakoby se blejskalo, ale ne tak z jasna a svietle, jakž vobyčejnie bývá. Potom pak právie ve 4 hodiny, na noc od západu slunce udielal se velikej červenej a jako vohnivej sloup vobtlouštní, a v tom skrz ten sloup udielali se zhůru kolmo 3 sloupi dlouzí a tenci nápodobme k duze velmi svietlí, kderěž potomnie asi po hodinie zmizeli, ale jiní sloupové a fochrování, kderěž velmi strašlivé bylo, to trvalo téměř až blízko ke dni.* (Peters, Josef: *Václav Kněžoveský a jeho paměti*. Slánský obzor 1898. s. 38.)

⁵⁵⁹ Např. 1., 2., 3. 4. Februari. *Znamenité oteplení v ty dny bylo, přes celičkou noc div na nebi až do dne veliké fuchrování a nebe krvavá byla a sloupů mnoho sem i tam bylo.* (Miltner, J. B.: *Paměti Volyňské (1617-1647) Bartoloměje Prokopa*. In.: *Památky archeologické a místopisné* 13, 1885-1886, s. 164.)

⁵⁶⁰ Např. *Léta 1593. Při počátku roku tohoto zázrakové na obloze nebeské vidíni byli, o čemž vůbec tištěno bylo: totiž kříž a meč krvavý v jasných oblacích, přitom hřmot a křik v oblacích: Běda! Běda! Běda!* (Dačický z Heslova, Mikuláš: *Paměti*. Akropolis, Praha 1996. s. 243.)

⁵⁶¹ Např. 3. února se zdvihla hrozná bouře a v povětrí se objevil veliký div, totiž veliké , mnohatisícové vojsko, jehož šiky se srazily a potýkaly navzájem. (Pucek, J.: *Olomoucká souhrnná*

stává fenoménem. Tento abnormální světelný úkaz budil patřičnou pozornost provázenou pocitem údivu a strachu. Pozorováním polárních září spojených se sluneční aktivitou se podrobně zabývá ve svém článku „Země koruny české a polární záře“ Vojtěch Letfus⁵⁶². V meteorologické rovině zkoumá vztah mezi sluneční aktivitou, resp. slunečními skvrnami v období Maunderova minima Nils Axel Mörner ve studii „The Maunder Minimum“⁵⁶³.

Nicméně i jiné nezvyklé úkazy dosáhly v pramenech svého zaznamenání: padání síry⁵⁶⁴, krvavý déšť⁵⁶⁵, neobvyklé duhy⁵⁶⁶, dvě případně tři slunce⁵⁶⁷, komety⁵⁶⁸ různá zatmění atd. Tvoří tak poměrně pestrou paletu nejen optických a astronomických jevů.

Neobvyklé jevy a znamení (pomocí zvířat, optických či jiných úkazů) výrazně podněcují míru představivosti a pověřivosti lidí v raném novověku. Nicméně se jedná o téma poměrně široké a vzhledem k tomu, že se pojí s dalšími nemeteorologickými jevy a přímé vazby mezi výše jmenovaných úkazy s počasím jsou spíše výjimečné, ponecháme jiným kolegům prostor pro možnost rozebrat detailněji roli pověřivosti a znamení ve společnosti raného novověku, protože pro naši práci není prioritou.

---

kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1983. Olomouc 1984, s. 171.)

⁵⁶² Při protonové erupci na Slunci je do meziplanetárního prostoru vyvržena nárazová vlna, která, jestliže se setká se Zemí, svou interakcí se zemskou magnetosférou vyvolá silnou magnetickou poruchu, která může být zdrojem polární záře. (Letfus, V. Země koruny české a polární záře. Říše hvězd. roč 78, 1-6/ 1997, s. 11.)

⁵⁶³ Mörner, N. A.: The Maunder Minimum. In: Frenzel, B., Pfister, C., Gläser, B., eds.: Climatic Trends and Anomalies in Europe 1675-1715. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York, s. 3-4.

⁵⁶⁴ Den sv. Mikuláše po druhé hodině na noc bylo veliké blýskání a hrozné povětří a jakž lidé toho zprávu mají, že by v Králové Hradci oheň a síra přšeti měla a že na jedné ženě šaty zapáliti mělo. Šaty shořely a jí nic neuškodilo. (Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940, s. 104)

⁵⁶⁵ Např. V úterý před Nanebevstoupením Páně [17.5.] padal v Opavě krvavý déšť. (Pucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Pucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983, s. 144.)

⁵⁶⁶ Např. 6. února tři duhy vidíny byly nad Prahou k západu slunce, z nicoto prostřední rohama nahoru obrácena stála. (Adam z Veveslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 45.)

⁵⁶⁷ Např. Dne téhož [16.1.] tři slunce vidíny. (Březan: V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985, s. 272.)

⁵⁶⁸ Např. 11. října kométa k západu slunce spatřína. Následoval jí mor, hlad a jiné pokuty hněvu božího. (Adam z Veveslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 56.)
6. března kométa se ukázala. Toho času v městech Pražských z poručení vrchnosti uložen byl půst a modlení obecná a napomínání lidu k životu kajícímu. (Adam z Veveslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920, s. 75.)

ZÁVĚR

Klima se stalo v dnešní době svébytným pojmem, jeho role ve vědeckých časopisech i bulvárních plátcích, které nás děsí leckdy ztřeštěnými a neověřenými prognózami, zaznamenává vzestupnou tendenci. Zprávy a závěry o tání ledovců a globálním oteplování vyvolávají vlnu nevole klimaskeptiků a prodírají se i do politické roviny. Jsme proto rádi, že se nemusíme pohybovat v rozbouřených vodách meteorologických předpovědí 21. století a místo toho jsme zakotvili v jednom z nejvýraznějších a nejzajímavějších klimatických období – *malé doby ledové*, které se dostává v historicko – klimatologické vědecké rovině zasloužené pozornosti. Jak jsme nastínili na začátku práce, časové vymezení *malé doby ledové* se v očích meteorologů značně liší, ale zvoleným rozsahem odpovídajícím roku 1500 až 50. letům 18. století, k němuž nás vedl výběr pramenů, jsme dokázali *pohlit* její nejzajímavější dekády.

Po seznámení se s četnými studiemi naší i další středoevropské provenience jsme zjistili, že historicko – klimatologické pojetí dob minulých nabízí množství zajímavých přístupů a pohledů na dějinné události. I klimatická obec si prošla obdobím deterministických koncepcí, kdy počasí považovali mnozí autoři za hlavní příčinu některých událostí. Ty doby a názory však již minuly a současní vědci dnes vyvozují díky meteorologickým informacím závěry, v nichž už s nenuceností počítají s dalšími jevy jako ekonomickými situacemi, nemocemi, či válkami – otázkou však zůstává v jaké míře.

Zájmu o období *malé doby ledové* napomáhá i bohatá dochovaná pramenná základna, která je pro studium klíčová. V našem případě jsme vybrali 35 narativních pramenů, které zahrnují nejen četné městské kroniky, ale i deníky, autobiografii či kalendář, a ukazují, že zmínky o počasí sice nepatřily mezi nejvíce zaznamenané jevy mezi ostatními událostmi, zato jsme prokázali, že disponují velkou vypovídací hodnotou i v rámci jiných rovin než striktně meteorologických. Historická klimatologie nabízí nespočet různých témat, které mohou souviset nejen s popisem jednotlivých jevů - jejich intenzitou a výskytem, ale zasahují i např. do sociologických a ekonomických teorií, jež jsme využili.

Na začátku práce v důsledku zaujetí příliš mnoha tematickými odbočkami, které zvolené téma rádo staví do cesty, nás ovlivnily precizní studie vycházející z pramenů nashromážděných ve vybudovaných historicko-klimatologických databázích, které byly po desetiletí budovány. Skoro obdivně jsme nazírali na vypracované teplotní řady a grafy, které názorně ukazovaly proměnlivost počasí v průběhu jednotlivých staletí. Poté co jsme však začali podrobně analyzovat jednotlivé paměti a získávat z nich potřebné meteorologické informace, začali jsme v takovém přístupu spatřovat značné trhliny.

Coby historikové se totiž na prameny díváme jako na autorovo svědectví. Právě autor a jeho pojetí světa, které ukotvil do příslušného pramene je pro nás jedním z největších přínosů, ale pro klimatology největší slabinou.

V rámci studia narativních pramenů, a při zhodnocení meteorologických zmínek to platí obzvlášť, je postava pisatele alfa omegou. Autor a jeho výsadní právo zaznamenat jevy, které jsou podle něho zajímavé a důležité, rozhodují o výčtu a charakteru zaznamenaných situací. Subjektivní pohled pisatele daný jeho charakterem, postavením, zájmy, ale i rozdílnou mírou zbožnosti, pověřivosti či strachu ovlivňuje závěrečné dílo a v našem případě samozřejmě i záznamy meteorologických událostí. Hledat rovnítko mezi rozličnými výrazy, když víme, že zima byla pro někoho mírnější, krutější nebo mrazivější a pro jiného méně, lze velice těžko. Lidé mohli nazírat na přírodní jevy, ať již na katastrofy nebo příjemné počasí, obdobným způsobem, ale obdobné neznamena stejné.

Autorův specifický způsob a použití patřičných a někdy neopakovatelných výrazů tvoří s pramenem nerozlučnou dvojici. Je proto obtížné, i díky bohaté terminologické výbavě jednotlivých zaznamenaných meteorologických prvků, přistoupit na způsob klasifikace záznamů, který jim přiřazuje čísla ze striktně zvolené stupnice, jaká je využívána pro potřeby historicko-klimatologické databáze, spadající pod Geografický ústav v Brně. Přesné grafy a zařazení tvoří nepochybně skvělou a názornou pomůcku při studiu dějin klimatu, ale za cenu potlačení autorovy jedinečnosti a originality.

Právě autorovu osobnímu pohledu jsme ponechali dostatečný prostor v kapitole o cenách. Mnozí klimatologové volí průzkum o proměnlivosti cen, aby ukázaly závislost mezi vyhocenými nepříznivými jevy a cenami některých

plodin. My jsme zvolili k cenové variabilitě jiný přístup. Nechali jsme promlouvat samotné autory a zohlednili jsme jejich dedukční schopnosti v hledání příčin vysokých nebo nízkých cen vybraných komodit. Ukázalo se, že většina záznamů se nedá vztáhnout k žádnému činiteli (potřebný činitel chybí), třetina naopak vyniká nečekanou rozmanitostí (úroda, škůdci, vojenské útrapy,...) a pouze čtvrtina z celkového množství informací o cenách souvisí nějakým způsobem s meteorologickými jevy. Je očividné, jak osobní soudy autorů ovlivňovaly jejich vyvozující schopnosti.

V další části textu jsme poukázali na výpovědní hodnotu zmínek o počasí a možnost jejich využití pro dějiny každodennosti. Samotné prameny raného novověku nevynikaly přílišnou otevřeností k zaznamenávání *obyčejných* jevů. Ty zůstávaly upozaděny za jinými událostmi regionálního, celozemského, někdy i zahraničního charakteru, a tak byly spíše ukryty v rámci jiných *důležitějších* zpráv. Nicméně četnost meteorologických zpráv se v jednotlivých pramenech značně liší, měli bychom si uvědomit, že byly zaznamenány většinou jako neobvyklé jevy, které vybočovaly z běžného života a dokázaly způsobit velké škody, proto si zasloužily zanést do paměti.

Ztráty na životech a škody způsobené nepříznivými živly patří k nejvýraznějším a na první pohled nejviditelnějším důsledkům počasí vzhledem k obyvatelstvu. Nicméně lze vyčíst poměrně mnoho jiných, i když spíše ojedinělých a izolovaných zpráv, které nám dokážou přiblížit běžný život člověka v raném novověku, ať již se týkají různých pohybových omezení, kdy lidem krutá zima znemožnila přístup do lesa, nebo naopak sucho, které jim pomohlo překonat snížené hladiny řek. Mohlo se jednat o bezmoc nad nedostatkem chleba, kterým lidé trpěli, když povodně či sucha pozastavili obvyklý chod mlýna, či nad zničenou úrodou. Meteorologické zprávy nám pomohli vidět člověka v mnoha pamětech jako zranitelného jedince, který se modlil k Bohu za lepší zítřky, ale i odvážného možná až příliš smělého, když se pokoušel zvoněním zahnat mračna.

Klima a s ním spojené meteorologické zprávy zaujímají nezaměnitelné místo nejen v narativních pramenech raného novověku, ale také v historicko-klimatologických studiích. Výpovědní hodnota těchto zpráv je podle nás nejen vhodným indikátorem počasí, ale zároveň i vítaným informátorem a svědkem

vypovídajícím o způsobu života raně novověkých obyvatel a mentalitě jednotlivých autorů.

ABSTRACT

The thesis *Climate during the Little Ice Age and its Reflection in Narrative Sources of the Early Modern Times* is based on a study of 35 narrative sources. Chosen works are specific for their variety in genres – the works in question are not only urban chronicles and diary entries, but we can also find a calendar, an autobiography or a notebook. No matter whether the sources contain large or small amount of information of climatologic character, they all attest to the attitude of the then people towards natural meteorological events and they all, in a certain and unmistakable way, give evidence about their author, whose opinions, interests and view of the world itself fundamentally influences the nature of the particular memoirs.

The thesis is limited by the period of the *Little Ice Age*, the dating of which is various among different scientists. The thesis evaluates historical climatology as a branch of science which helps history get to know the past and is able to use other sciences such as sociology, phenology etc. Thanks to thorough analysis of its sources which emphasizes great portion of its authors' subjectivity, the thesis points out the approach towards the information of the meteorological origin thanks to a rich meteorological nomenclature.

Thanks to the study of the changeability of prices of particular goods as one of the indicators of natural influences, the thesis shows deductive abilities of authors of the sources. In another part it refers to the value of references to the weather and the possibility of their use in outlining habits of people and their worries and by that, it enriches the history with the everydayness.

The thesis demonstrates that the climate and meteorological information occupy unchangeable position not only in the narrative sources of the Early Modern Age, but also in the historic-climatologic studies. The value of the information is not only a convenient indicator of the weather, but also a well welcome informant and witness attesting to the life style of people during the Early Modern Age and the mentality of the particular authors.

PRAMENY A LITERATURA

I. Prameny

a) Tištěné edice pramenů

Adam z Veleslavína, D.: Kalendář historický. Nakladatel B. Kočí, Praha 1920.

Březan, V.: Životy posledních Rožmberků /I./ Svoboda, Praha 1985.

Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů: Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Svoboda, Praha 1987.

Cereghetti, J.: Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení, a všelikých věcí v něm zběhlých. Regionální muzeum, Chrudim 2005. (2. svazek, Přepis originálu rukopisu Josefa Ceregettiho z roku 1771 s komentářem/ přepis Tilman Berger ; komentář Tilman Berger a Tomáš Malý)

Cvrček, J.: Ze starých pamětí města Bzence. Časopis Matice moravské, roč. 27, 1903, s. 13-23.

Dačický z Heslova, M.: Paměti. Akropolis, Praha 1996.

Emler, J.: Paměti rakovnické od r. 1425 – 1639. In.: Věstník. Královské české společnosti nauk, 1894, s. 1-43.

Fialová, V.: Kronika Holešovská 1615 – 1645. Nákladem Františka Stelziga, Holešov 1940.

Hrdlička, J.: Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2003.

Indra, B. - Turek, A.: Paměti drahotušských kronikářů 1571 – 1911. Místní národní výbor v Drahotuších, Olomouc 1947.

Kilián, J.: Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka. Město Mělník, Mělník 2005.

Kolár, J.: „Pamětní knížka“ Jana Piláta Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století. Listy filologické 90, svazek 4, 1967, s. 394 - 403.

Kopička, Petr: Deníky roudnického hejtmana Blažeje Balbína z Weisenberku z let 1611 a 1625. Praha 2003.

Kostlán, A.: Fragmenta, to jest Droby aneb paběrky z starodávních historií a kronik Šimona Lomnického z Budče z roku 1623. In.: Kultura baroka v Čechách a na Moravě. Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991, Praha 1992, s. 119–163.

Kronika města Bystřice n. P. In.: Paměti starých písmáků moravských. Soustavné vydání starých moravských kronik rodinných a obecných atd. I. Svazek. Nákladem Selského archivu, Velké Meziříčí 1922, s. 63 – 94.

Lamentací země moravské. In.: Tichá, Zdeňka: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975.

M. Vokurka, měšťan žamberský, zanechal zápisky. In.: Robek, Antonín: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978. s. 135 – 138.

Macek, L. (ed.): Paměti kantora Jelínka. In.: Vlastivědný sborník. Havlíčkobrodsko 15. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1999, s. 70-108.

Miltner, J. B.: Paměti Volyňské (1617-1647) Bartoloměje Prokopa. In.: Památky archeologické a místopisné 13, 1885-1886, s. 49-64, 163-170, 255-262, 315-320.

Nováček, V. J.: Paměti Hynka mladšího Bruntálského z Vrbna o věcech veřejných na Moravě a v Opavsku z let 1610 a 1611. Věstník královské společnosti nauk, 1896, s. 1-48.

Paměti Jana Jánského z Opočna. In.: Robek, Antonín: Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Edice lidových kronikářských textů. Praha 1978, s. 109 – 126.

Paměti Kosmánkovy. In.: Tichá, Z.: Kroniky válečných dob. Mladá fronta, Praha 1975, s. 1-86.

Paměti Ondřeje Sivého 1593 – 1653. In.: Dostál, F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962.

Peters, J.: Václav Kněžoveský a jeho paměti. Slánský obzor 1898, s. 13 – 56.

Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1984. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1985 (1. část), s. 161 – 171.

Prucek, J.: Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689. In.: Okresní archiv v Olomouci: výroční zpráva Okr. archívu v Olomouci za rok 1985. Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1986. (2. část), s. 157- 174.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená B. Dudíkem. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1980. Olomouc 1981, s. 161 – 168.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1981. Olomouc 1982, s. 177 – 188.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1982. Olomouc 1983, s. 139 – 152.

Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem. Překlad a poznámky Josef Prucek. In: Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1983. Olomouc 1984, s. 165 – 181.

Přenský, J. R.: Památky z kraje hradištského. Vydává Bohumil Fišer. Uherské Hradiště 1918.

Robek, A. (ed.): Lidové kronikářství na Poděbradsku. Prameny lidové provenience 5. Edice etnografických pramenů. Praha 1978.

Robek, A. (ed.): Městské lidové kronikářství na Lounsku. Prameny lidové provenience 3. Edice etnografických pramenů. Praha 1976.

Robek, A. (ed.): Městské lidové kronikářství na Rychnovsku I. Prameny lidové provenience 2. Edice etnografických pramenů. Praha 1976.

Robek, A. (ed.): Městské lidové kronikářství na Rychnovsku II. Prameny lidové provenience 4. Edice etnografických pramenů. Praha 1978.

Schreiber, V.: Zápisník Houserů z České Skalice. In.: Hradecký kraj 6, s. 51 – 53.

Smetana, Jan: Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. In.: Vlastivědný sborník: Litoměřicko 14. Litoměřice, 1978, s. 119 – 139.

Strnadel, B.: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Nakladatelství krajského národního výboru v Ostravě, Ostrava 1950.

Svobodová, M.: Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém. *Miscellanea* 7, 1990 (vyd. 1.), č. 1, s. 75 – 105.

Štindl, M.: Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401 – 1723. Městská kronika barokní Moravy. Sursum, Tišnov 2004.

Teplý, F. (1931): Sedlčanská kniha Jana Procházky. Sborník Historického kroužku, 32, 67-73, 176-185, s. 272 – 277.

Tošnerová, M.: Paměti města Žatce. Polánkovo regionální muzeum, Žatec 1996.

b) Edice pramenů dostupné na internetu

Novotná, L.: Paměti soběslavského primasa Řehoře Smrčky ze Sabinova (1587 – 1605). Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008. Dostupné z WWW stránky (k datu 20.3.2012) : http://theses.cz/id/g8cv3j/downloadPraceContent_adipIdno_4285

Memoriae Moraviae etquidem civitatis Budvicensis – Některé Paměti Budějovic Moravských - Fišer, Josef: „Kronika tak zvaná Chudánkova a jiné dochované paměti města Mor. Budějovic. Část II. Dvoje paměti ze sbírky Pešinovy“, in: XX. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Mor. Budějovicích za školní rok 1930. Dostupné na WWW (k datu 21.11.2011): <http://www.urbanhistoriography.cz/sites/default/files/Memoriae%20Moraviae%20etquidem%20civitatis%20Budvicensis-anonymniautor.pdf>

Šimo, M.: Dějiny Třebíče ve světle Střelkovy kroniky. Magisterská práce. Filozofická fakulta MU, Brno 2011. Dostupné z WWW (k datu 21.3.2012): http://is.muni.cz/th/178812/ff_m/strelka.pdf

Zlypivo, Pavel: Pamietni knihy, když se cokolywiek przed Lethy Sty aniekterými stalo, tuto poznamenáno stojí. Létha 1612 jsou sepsané skrze Pawla Zlypiwyho.

Paměť některých starých novin. Dostupné z WWW (k datu 27. 11.):
<http://www.urbanhistoriography.cz/node/206>

Zronková, M.: Paměť o městě (Soběslav v měšťanských pamětech 1632- 1752)¹.
Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České
Budějovice 2007. Dostupné z WWW stránky (k datu 20.3.2012):
http://theses.cz/id/ivcc1o/downloadPraceContent_adipIdno_4286

II. Literatura

Anderson, J. L.: Climatic change in european economic history. In.: Economic
History 6, 1981, s. 1–34.

Appleby, A. B.: *Epidemics and famine in the Little Ice Age*. In: R. I. Rotberg – T.
K. Rabb (eds.), *Climate and History. Studies in Interdisciplinary History*,
Princeton 1981, s. 643–663.

Behringer, W.: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*.
Praha – Litomyšl 2010.

Bělohávek, M.: *Staré míry, váhy a peníze*. 2. vyd. Plzeň 1985.

Beneš, Z.: *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého
humanistického dějepisectví*. Praha 1993.

Brázdil, R - Dobrovolný, P. – Kotyza, O. – Valášek, H.: Extreme summer and
winter temperatures in the Czech lands after A.D. 1500 and Their central
European kontext. *Geografie*, r. 115., č. 3, s. 266–283.

Brázdil, R. – Kotyza, O. : *History of Weather and Climate in the Czech Lands II*.
The earliest daily observations of the weather in the Czech Lands. Masaryk
University, Brno 1996.

Brázdil, R. – Kotyza, O.: *History of Weather and Climate in the Czech Lands IV*.
Utilisation of Economic Sources for the Study of Climate Fluctuation in the
Louny Region in the Fifteenth – Seventeenth Centuries. Masaryk University, Brno
2000.

Brázdil, R. – Valášek, H. - Macková, J.: Meteorologická pozorování P. Tadeáše Štíky v Počaplech z let 1788-1789. Meteorologické zprávy 55. Praha 2002, s. 151–157.

Brázdil, R. a kol.: Historie počasí a podnebí v českých zemích VII. Historické a současné povodně v České republice. Masarykova univerzita, ČHMÚ, Brno, Praha 2005.

Brázdil, R. a kol.: History of weather and climate in the czech lands V: instrumental meteorological measurements in Moravia up to the end of the eighteenth century. Masarykova univerzita, Brno 2002.

Brázdil, R. a kol.: Vybrané přírodní extrémy a jejich dopady na Moravě a ve Slezsku. Masarykova universita, Český hydrometeorologický ústav, Ústav geoniky Akademie věd ČR, v.v.i., Brno, Praha, Ostrava 2007.

Brázdil, R. a kol.: History of Weather and Climate in the Czech Lands VI: Strong winds. Masaryk University, Brno 2004.

Brázdil, R. – Kotyza, O.: Český pohled na dějiny klimatu. In.: Behringer, Wolfgang: Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování. Praha – Litomyšl, 2010, s. 299–323.

Brázdil, R. – Kotyza, O.: History of Weather and Climate in the Czech Lands I. Period 1000-1500. Zürcher Geographische Schriften 62, Zürich 1995.

Brázdil, R. – Kotyza, O.: History of Weather and Climate in the Czech Lands III. Daily weather records in the Czech Lands in the sixteenth century II. Masaryk University, Brno 1999.

Brázdil, R.– Kotyza, O.: Současná historická klimatologie a možnosti jejího využití v historickém výzkumu. In.: Supplementum/ Časopis Matice moravské. Roč. 120, 200, s. 17–59.

Brázdil, R., Dobrovolný, P., Chocholáč, B., Munzar, J: Reconstruction of the climate of Bohemia and Moravia in the period of 1675 to 1715 on the basis of written sources. In: Frenzel, B., Pfister, C., Gläser, B., eds.: Climatic Trends and Anomalies in Europe 1675-1715. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York 1994, s. 109–121.

Brázdil, R. a kol.: History of Weather and Climate in the Czech Lands VIII. The Weather and Climate in the Region of Olomouc, Czech Republic, based on Premonstratensian Diaries kept by the Hradisko Monastery and Svatý Kopeček Priory, 1693-1783. Masaryk University, Brno 2011.

Brázdil, R.: Reconstruction of the climate of Bohemia and Moravia in the last millennium – problems of data and methodology, in: B. Frenzel – Ch. Pfister – B. Gläser (eds.), *European Climate Reconstructed from Documentary Data: Methods and Results*, Stuttgart – Jena – New York 1992, s. 75–86.

Bůžek, V. – Král, P.: *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007.

Dülmen, R. van: *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století). III, Náboženství, magie, osvícenství*. Praha 2006.

Dülmen, R. van: *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století). II, Vesnice a město*. Praha 2006.

Đurčanský, M.: Kolektivní paměť měst? Narativní prameny městské provenience, jejich autoři a vztah k pramenům diplomatické povahy na příkladu středních Čech v první polovině 17. století. In: *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, edd. Václav Bůžek – Pavel Král, České Budějovice 2006 (*Opera historica* 11), s. 375–388.

Fagan, B.: *Malá doba ledová. Jak klima ovlivňovalo dějiny v letech 1300-1850*. Academia. Praha 2007.

Garčic, J.: Paměti – Tradice – Skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa). In: *Paměti – způsob zobrazení skutečnosti*. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno 2001.

Hofmann, G.: *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Státní oblastní archiv v Plzni, Muzeum Šumavy v Sušici, Plzeň 1984.

Hosák, L.: *Soupis publikovaných moravských kronik (do r. 1848)*. *Acta regionalia* 1965, s. 91–97.

Chvojka, M. – Skála, J.: *Malý slovník jednotek měření*. Mladá fronta, Praha 1982.

Jeleček, L. a kol.: *Dealing with Diversity : 2nd international conference of the European Society for Environmental History*. Praha 2003.

Kleczek, J.: *Naše Slunce*. Praha 1984.

Klueting, H.: *Das Konfessionelle Zeitalter. Europa zwischen Mittelalter und Moderne. Kirchengeschichte und Allgemeine Geschichte*. Darmstadt 2007.

Kostlán, A.: Finanční zhroutil ve střední Evropě na počátku třicetileté války. In.: *Folia Historica Bohemica* 8, 1985, s. 265–316.

Kotýza, O.: „Skutkům předků svých zahynouti nedají.“ Ocenění významu vyprávěcích pramenů severočeské provenience pro studium kolísání klimatu v českých zemích. In.: *Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech*. Praha 2006, s. 25–103.

Kovář, D.: *Požáry, povodně, kobyly... (přírodní pohromy v dějinách Českých Budějovic)*. České Budějovice 2005.

Křivský, L. – Pejml, K.: Dlouhodobé kolísání sluneční aktivity a povodně na Labi (1000-1786). In: *Klimatické změny. Díl 1. Český hydrometeorologický ústav*, Praha 1985, s. 66–72.

Křivský, L. – Růžicková-Topolová, B.: Aurorae and 10 be in the maunder minimum. In: *Contributions of the Astronomical observatory Skalnaté pleso*. Astronomický ústav SAV, Tatranská Lomnica 1986, s. 725–726.

Kubačák, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích. Díl 1, Od 10. století do roku 1900*. Česká zemědělská tiskárna, Praha 1994.

Lacinová, M. – Munzar, J.: „Nová“ historická tornáda a tromby v českých zemích. *Meteorologické zprávy* 62, 2007, s. 150–155.

Lamb, Humbert: *Climate, history and the modern word*. Methuen, London 1982.

Letfus, V.: Země koruny české a polární záře. *Říše hvězd*. roč 78, 1-6/ 1997, s. 10–11.

Letfus, V.: Astronomická klimatologie a sluneční aktivita během posledních dvou tisíciletí. In: *Klimatické změny. Díl 1. Český hydrometeorologický ústav*, Praha 1985, s. 56–65.

- Malura, J.: Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století. In.: Malura, J.: Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava 2010. s. 99–120.
- Mařa, P.: *Nejstarší české a moravské deníky*. FHB 18, 1997, s. 99–120.
- Maur, E. – Horská, P. a kol.: Dějiny obyvatelstva českých zemí. 2. vyd. Praha 1998.
- Maur, E.: K problematice historické demografie. Časopis Matice moravské 120, Suppl. 1, Historie a interdisciplinární výzkum, 2001, s. 77–86.
- Metelka, L.: Klimatické změna: fakta bez mýtů. Univerzita Karlova v Praze, Praha 2009.
- Miller, J. – Černíkovský, P.: *Urbánní historie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě: Stručná úvaha o minulosti, současném stavu a perspektivách oboru*. Český časopis historický 103, 2005, s. 861–884.
- Mörner, N. A.: The Maunder Minimum. In: Frenzel, B., Pfister, C., Gläser, B., eds.: *Climatic Trends and Anomalies in Europe 1675-1715*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York, s. 1–8.
- Možný, M. – Brázdil, R. – Dobrovolný, P. – Trnka, M.: Cereal harvest dates in the Czech Republic between 1501 and 2008 as a proxy for March–June temperature reconstruction. *Climatic Change*, Dordrecht-Boston-London: Kluwer Academic Publishers, 110, 3-4, s. 801–821.
- Munzar, J. – Pařez, J.: Historické povodně a jejich vliv na krajinu a sídla v dolním Poohří. In.: *Historická geografie* 29, 1997, s. 211–237.
- Munzar, J. – Prchal, V.: Počasí v Čechách ve 30. a 40. letech 18. století v denících Tobiáše Antonína Seemana. (Příspěvek ke konferenci Barokní úředník a jeho šlechtic.) *Theatrum historiae* 9 /2011. s. 161–174.
- Munzar, J.: *Johann Carl Rost (1690–1731) a jeho meteorologická pozorování v severních Čechách a v Norimberku*, Meteorologické zprávy 56, 2003, s. 19–25.
- Munzar, J. a kol.: *Malý průvodce meteorologií*. Praha, Mladá fronta 1989.
- Novotný, J.: Ceny pšenice a žita na Moravě v letech 1625 – 1700 a jejich závislost na přírodním rázu roku. In.: *Ceny, mzdy a měna*. č. 10, 1965, s. 11–40.

Novotný, J.: Pohyblivé ceny obilí (pšenice a žito) na Moravě v době předbělohorské a jejich závislost na přírodním rázu roku. In.: Ceny, mzdy a měna. č. 3, 1963, s. 1–23.

Pejml, K.: Český lid: ve svých názorech, obyčejích a pověrách. Praha 1941.

Pejml, K.: Poznámky ke kvantitativní interpretaci kronikářských záznamů z let 1770 – 1833. In.: Meteorologické zprávy, roč. 21, s. 56–63.

Pejml, K.: *Příspěvek ke znalosti kolísání klimatu v Čechách v 16. až 18. stol.*, Meteorologické zprávy 27, 1974, s. 90–95.

Pfister, Ch.: The Little Ice Age: Thermal and Wetness Indices for Central Europe. In.: Rotberg, R. I. – Rabb, T. K. (ed.): Climate and History. Studies in Interdisciplinary History, Princeton 1981, s. 85–116.

Pfister, Ch.: Weeping in the Snow.. In.: Kulturelle Konsequenzen der „Kleinen Eiszeit“: mit 13 Tabellen ; [internationale Konferenz am Max-Planck-Institut für Geschichte in Göttingen vom 3. bis 6. September 2002] - Cultural consequences of the „Little Ice Age“, s. 31–86.

Polišenský, J.: České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie. AUC - HUCP 4/2, 1963, s. 115–137.

Rotberg, R. – Rabb, T., K.: Hunger and History. The Impact of Changing Food Production and Consumption Patterns of on Society. Cambridge –London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney 1983.

Ryantová, Marie, *Památníky raného novověku jako prostředek individuální sebeprezentace*, ČČH 104, 2006, s. 47–80.

Svoboda, J. – Vašků, Z. – Cílek, V.: Velká kniha o klimatu zemí koruny české. Regia 2003.

Svoboda, J. Vztah mezi sluneční aktivitou a chodem klimatu. Sborník ze semináře Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí. Úpice 1985, s. 117–132.

Svoboda, J.: Historie morových epidemií. Vesmír 74, 9, s. 496–503.

Svoboda, J.: Klima v Čechách v „malé době ledové“. Sborník ze semináře Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí. Úpice, s. 150–163.

Svoboda, J.: Tvrdé zimy v Evropě za uplynulé tisíciletí. *Vesmír* 76, 1997, s. 96–102.

Svoboda, J.: Utajené dějiny podnebí. Řídilo počasí dějiny lidstva? Český Těšín 2002.

Svoboda, J.: Vliv velkých vulkanických erupcí na změny klimatu. Sborník ze semináře Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí. Úpice 1987, s. 16–35.

Šimeček, Z.: Rozšíření novin v českých zemích v 17. a na počátku 18. století. *ČSČH* 27, 1979, s. 540–571.

Šůla, J.: *Ceny obilí na kladském pomezí v letech 1696–1784 ve světle zpráv kronikářů*, *Český lid* 56, 1969, s. 98–106.

Tošnerová, M.: Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526 – 1620. Studie o rukopisech MONOGRAPHIA, svazek XV. Praha, 2010.

Tošnerová, M.: Měšťanské paměti raného novověku – pramen poznávání každodennosti. In.: Paměti – způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Brno, 2001. s. 83–91.

Vocelka, Karl: Zemětřesení jako historické téma. *Dějiny a současnost* 17, 1995, č. 1, s. 2–5.

Zíbrt, Č.: Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy: prstonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk. Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímek, Praha 1889.

III. Ostatní

a) Internet

Benetka, František, *O hromu a blesku*, *Český lid* 8, 1899, s. 359. Dostupné na WWW (k datu 12. 7. 2012): <http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid08/index.htm>

Brázdil, R. – Büntgen, U. – Dobrovolný, P. – Kyncl, T. – Trnka, M.: Five centuries of Southern Moravian drought variations revealed from living and historic tree rings. *Theoretical and Applied Climatology* 105. s 167-180. Dostupné na WWW (k datu 16.2. 2012):

http://www.wsl.ch/fe/landschaftsdynamik/dendroclimatology/Publikationen/Buentgen_2011_TAAC

Brázdil, R – Dobrovolný, P. – Kotyza, O. – Valášek, H.: Extreme summer and winter temperatures in the Czech lands after A.D. 1500 and Their central European kontext. *Geografie*, roč. 115., č. 3, s. 266-283

Dostupné z WWW (k datu 1.3. 2012):

<http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2010/12/g10-3-2dobrovolny.pdf>

Brázdil, R.– Kotyza, O.: Historická klimatologie a historie. Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích. Praha-Pardubice 2008, s. 1. – 38. Dostupné z WWW stránky (k datu 2.4.2012):

[http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-](http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM)

[a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM](http://www.google.cz/search?hl=cs&client=firefox-a&hs=bpM&rls=org.mozilla:cs:official&sa=X&ei=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM&ved=0CBsQBSgA&q=Brazdil+Kotyza+Historicka+klimatologie+historie&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&biw=1067&bih=503&ech=1&psi=2Ad8T8vCJsWYOu_rLoM.1333528605388.3&emsg=NCSR&noj=1&ei=Igh8T_S_NYqgOozngcsM)

Brázdil, R. – Pfister, Ch.: Social vulnerability to climate in the „Little Ice Age“: an example from Central Europe in the early 1770ss. 123 – 155. Dostupné z WWW stránky (k datu 16.2.2012):

<http://www.clim-past-discuss.net/2/123/2006/cpd-2-123-2006-print.pdf>

Brázdil, R. – Durďáková, M.: The effect of weather factors on fluctuations of grain prices in the Czech Lands in the 16th-18th centuries. *Prace Geograficzne UJ* 108, Kraków 2000, s. 19-25. Dostupné z WWW (k datu 10.8.2012):

http://www.pg.geo.uj.edu.pl/documents/3189230/4676048/2000_108_19-25.pdf

Březina, L.: Rekonstrukce teploty vzduchu a srážek v České republice. Syntéza dokumentárních údajů a přístrojových pozorování. (diplomová práce)

Geografický ústav, Brno 2007. Dostupné na WWW (k datu 26. 4. 2012):

http://is.muni.cz/th/77600/prif_m/

Jones, P. D. – Bradley, R. S.: Climatic variations over the last 500 years, in: Bradley, R. S. – Jones, P. D. (eds.): *Climate Since A. D. 1500*, London – New York 1992, s. 649–665.

Dostupné na WWW (k datu: 9.4.2012):

<http://www.geo.umass.edu/faculty/bradley/jones1992b.pdf>

Kaya, M. K.: Emmanuel Le Roy Ladurie's Approach to History. Emmanuel Le Roy Ladurie'nin Tarih Yaklaşımları. Dostupné z WWW stránky (k datu 18.4.2012):

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s22/makale/c12s22m10.pdf>

Kates, R.: Climate and society: Lessons from recent events (Kates, R. W., 1979. „Climate and Society: Lessons from Recent Events“, Proceedings of the World Climate Conference, Geneva World Meteorological Organization publication No. 387, pp.682-691.), s. 17 – 25. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012):

<http://www.rwkates.org/pdfs/a1979.04.pdf>

Kates, R. a kol.: Climate Impact Assessment - Studies of the Interaction of Climate and Society, ICSU/ SCOPE Report No27, 1985, s. 3-36. Dostupné z WWW stránky (k datu 14.3.2012): <http://rwkates.org/pdfs/b1985.01.pdf>

Kates, R. W.: The interaction of climate and society, in: R. W. Kates – J. H. Ausubel – M. Berberian (eds.), *Climate Impact Assessment. Studies of the Interaction of Climate and Society*, Chichester – New York – Brisbane – Toronto – Singapore 1985, s. 3–36. Dostupné z www k datu 21.2. 2012:

<http://www.rwkates.org/pdfs/a1985.01.pdf>

Kates, R. – Sewell, W. R. D.: Human Response to Weather and Climate: Geographical Contributions, *The Geographical Review*, Vol. LVIII, No. 2, s.262-280. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012):

<http://www.rwkates.org/pdfs/a1968.03.pdf>

Kates, R. W. – Zinyowera, M. C. – Moss, R. H.. Review of *Climate Change: 1995: Impacts, Adaptations, and Mitigation. Environment*, Vol.39. No. 9, s. 29-33. Dostupné z WWW k datu 6. 2. 2012:

<http://www.rwkates.org/pdfs/r1997.01.pdf>

Mikstein, D.: Digitální databáze historických zpráv o počasí a příbuzných jevech v českých zemích. Diplomová práce. Geografický ústav, Brno 2008. Dostupné na WWW (k datu 10.11.2011):

http://is.muni.cz/th/78052/prif_m/DIPLOMOVA_prace_David_MIKSTEIN.pdf

Mlček, L.: Historické nálety sarančat ve střední Evropě jako indikátor klimatických podmínek. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Brno 2010. Dostupné z WWW (k datu 14.3. 2012): http://is.muni.cz/th/269231/prif_b/

Munzar, J.: Příklady extrémního sucha na území České republiky v 16. – 19. století. In.: Rožnovský, J.- Litschmann, T. (ed.): Seminář „Extrémy počasí a podnebí“, Brno, 11. března 2004. Dostupné z WWW (stav ke dni 24.4. 2012): <http://www.cbks.cz/sbornik04/prispevky/Munzar.pdf>

Munzar, J.: Tromby (tornáda) na území České republiky v letech 1119-1993. (Zborník dejín fyziky XI, Vojenská akadémia SNP, Liptovský Mikuláš, 1993, s. 69-72) Dostupné na WWW (k datu 12.6.2012): <http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/tornada/hist/munzar01.html>

Nováček, A.: R. Brázdil a kol.: History of Weather and Climate in the Czech Lands, díl V. a VI. Klaudyán: internetový časopis pro historickou geografii a environmentální dějiny, r. 4, č. 2, s. 75-76. Dostupné z WWW stránek (k datu 11.3.2012): http://www.klaudyan.cz/dwnl/200702/02_brazdil.pdf

Pfister, Christian: *Climatic Extremes, Recurrent Crises and Witch Hunts: Strategies of European Societies in Coping with Exogenous Shocks in the Late Sixteenth and Early Seventeenth Centuries. The Medieval History Journal* 10. 1&2 (2007). s. 33–73. Dostupné z www (k datu 16. 2. 2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8324/22_Pfister-Witches-07_ger.pdf

Pfister, Ch., - Brázdil, R.: Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension: a synthesis, s. 5-53. Dostupné na WWW (k datu: 14.2.2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8347/44_Pfister-al-Sixteenth-C-Synthesis-99_ger.pdf

Pfister, Ch. – Brázdil, R. a kol.: Documentary Evidence on Climate in sixteen Century Europe. *Climatic Change* 43. 1999, s. 55-110. Dostupné na www (k datu 2.2.2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8367/45_Pfister-Docum-Evidence-99_ger.pdf

Pfister, Ch.: Klimawandel in der Geschichte Europas. Zur Entwicklung und zum Potenzial der Historischen Klimatologie 1. *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften* 12, 2001. s. 7 – 43. Dostupné z WWW stránky (k datu 15.3.2012): http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8344/41_Pfister-Klimawandel-ZG-01_ger.pdf

Pfister, Ch. – Schwarz-Zanetti, G. – Wegmann, M.: Winter severity in Europe: the fourteenth century. *Climatic Change* 34, 1996, s. 91–108. Dostupné na WWW (k datu: 11.4.2012):

http://www.hist.unibe.ch/content/e267/e325/e8355/53_Pfister-Winterseverity-Europe-96_ger.pdf

Porter, S. C.: Pattern and forcing of Northern Hemisphere glacier variations during the last millenium. *Quaternary Research* 26, 1986, s. 27–48. Dostupné na WWW (k datu: 11.4.2012):

<http://courses.washington.edu/cevents/Porter86.pdf>

Řezníčková, L.: Analýza vizuálních denních záznamů počasí a časných přístrojových meteorologických měření v českých zemích. Disertační práce.

Přírodovědecká fakulta, Brno 2008. Dotupné na www (k datu 16. 7. 2012):

http://is.muni.cz/th/13826/prif_d/REZNICKOVA_Disertacni_prace_text.pdf

Tošnerová Marie: Kroniky českých měst z období raného novověku. Dostupné z WWW stránky (k datu 1.4.2012)

[http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf175-186-](http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf175-186-TOSNEROVA.pdf)

[TOSNEROVA.pdf](http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf175-186-TOSNEROVA.pdf)

Zahradníček, P.: Informace o pěstování révy vinné jako zdroj poznání vývoje klimatu České republiky v minulosti, současnosti a v budoucnosti. Disertační práce. Přírodovědecká fakulta. Brno 2010. Dostupné z WWW (k datu 26. 4. 2012):

http://is.muni.cz/th/52106/prif_d/

Anotace

Jméno a příjmení autora:	Věra Kuncová
Fakulta:	Filozofická fakulta
Katedra:	Katedra historie
Název diplomové práce:	Klima v období malé doby ledové a jeho odraz v narativních pramenech raného novověku
Vedoucí diplomové práce:	prof. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.
Počet znaků:	353 082
Počet titulů použité literatury:	67
Klíčová slova:	malá doba ledová, klima, narativní prameny, variabilita cen, subjektivita autora, povodně, zima, bouřky, přívaly, sucha, krupobití, víra v boha, pověry, zvyky a činnosti obyvatel, smrt, škody, chování zvířat

Charakteristika práce:

Diplomová práce se zabývá narativními prameny v období raného novověku, zejména z hlediska meteorologických zpráv. Z detailní analýzy vyvozuje přednosti a nedostatky pramenů a jejich využití pro historický výzkum, zejména pro dějiny každodennosti. Výpovědní hodnota meteorologických informací je nejen vhodným indikátorem počasí, ale zároveň i vítaným informátorem a svědkem vypovídajícím o způsobu života raně novověkých obyvatel a mentalitě jednotlivých autorů.